

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः ॥

सर्वान् वा एषोऽग्नौ कामान्प्रवेशयति। योऽग्नीनन्वाधाय
व्रतमुपैति। स यदनिष्ठा प्रयायात्। अकामप्रीता एनं कामा
नानुप्रयायुः। अतेजा अवीर्यः स्यात्। स जुहुयात्। तुभ्यं ता
अङ्गिरस्तम। विश्वाः सुक्षितयः पृथक्। अग्ने कामाय येमिर
इति। कामानेवास्मिन्दधाति॥१॥

कामप्रीता एनं कामा अनु प्रयान्ति। तेजस्वी वीर्यावान्भवति।
सन्ततिर्वा एषा यज्ञस्य। योऽग्नीनन्वाधाय व्रतमुपैति। स
यदुद्धायति। विच्छित्तिरेवास्य सा। तं प्राञ्चमुद्धृत्य।
मनसोपतिष्ठेत्। मनो वै प्रजापतिः। प्राजापत्यो यज्ञः॥२॥

मनसैव यज्ञः सन्तनोति। भूरित्याह। भूतो वै प्रजा-
पतिः। भूतिमेवोपैति। वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते।
यस्याऽऽहिताग्नेरग्निरपक्षायति। यावच्छम्यया प्रविध्यैत्।
यदि तावदपक्षायैत्। तं सम्भरेत्। इदं त एकं पर उ त
एकम्॥३॥

तृतीयेन ज्योतिषा संविशस्व। संवेशनस्तनुवै चारुरेधि। प्रिये
देवानां परमे जनित्र इति। ब्रह्मणैवैनं सम्भरति। सैव ततः

प्रायश्चित्तिः। यदि परस्तरामपक्षायेत्। अनुप्रयायावस्येत्। सो
एव ततः प्रायश्चित्तिः। ओषधीर्वा एतस्य पशून्पयः प्रविशति।
यस्य हविषे वृथा अपाकृता धरन्ति॥४॥

तान् यदुह्यात्। यातयाम्ना हविषा यजेत। यन्न दुह्यात्।
यज्ञपरुरन्तरियात्। वायव्यां यवागूं निर्वपेत्। वायुर्वै पयसः
प्रदापयिता। स एवास्मै पयः प्रदापयति। पयो वा ओषधयः।
पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽव रुन्धे॥५॥

अथोत्तरस्मै हविषे वृथानपाकुर्यात्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
अन्यतरान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति। ये यजमानस्य
सायं गृहमा गच्छन्ति। यस्य सायं दुग्धं हविरार्तिमार्च्छति।
इन्द्राय व्रीहीन्निरुप्योप वसेत्। पयो वा ओषधयः। पयं
एवारभ्य गृहीत्वोप वसति। यत्प्रातः स्यात्। तच्छृतं
कुर्यात्॥६॥

अथेतर ऐन्द्रः पुरोडाशः स्यात्। इन्द्रिये एवास्मै समीचीं
दधाति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै पयो-
ऽव रुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे वृथानपाकुर्यात्। सैव ततः
प्रायश्चित्तिः। उभयान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति। ये
यजमानस्य सायं च प्रातश्च गृहमा गच्छन्ति। यस्योभयं
हविरार्तिमार्च्छति॥७॥

ऐन्द्रं पञ्चशरावमोदनं निर्वपेत्। अग्निं देवतानां प्रथमं यजेत्।

अ॒ग्निमु॑खा ए॒व दे॒वताः॑ प्रीणाति। अ॒ग्निं वा अ॒न्व॒न्या दे॒वताः॑।
इन्द्र॑मन्व॒न्याः। ता ए॒वोभ॑र्याः प्रीणाति। पयो॒ वा ओष॑धयः।
पयः॑ पयः॑। पय॑सैवास्मै॒ पयोऽव॑ रुन्धे। अथोत्तर॑स्मै ह॒विषे॑
व॒त्सान॒पाकु॑र्यात्॥८॥

सैव ततः॑ प्रायश्चित्तिः। अ॒र्धो वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञस्य॑ मीयते।
यस्य॑ ब्र॒त्येऽह॑न्प॒त्यं॒नाल॑म्भु॒का भव॑ति। ताम॑प॒रुध्य॑ यजेत।
सर्वे॑णै॒व य॒ज्ञेन॑ यजते। तामि॒ध्वोप॑ ह्वयेत। अमू॒हम॑स्मि।
सा त्वम्। द्यौर॒हम्। पृथि॑वी त्वम्। सामा॒हम्। ऋ॒त्नम्।
तावेहि॑ सम्भ॑वाव। स॒ह रे॒तो द॑धावहै। पु॒॒से पु॒त्राय॑ वेत्त॑वै।
रा॒यस्पोषा॑य सु॒प्रजा॑स्त्वाय॑ सु॒वीर्या॑येति। अ॒र्ध ए॒वैना॒मुप॑
ह्वयते। सैव ततः॑ प्रायश्चित्तिः॥९॥

दधाति॑ य॒ज्ञ उ॑त॒ एक॑न्धयन्ति रुन्धे कुर्यादार्च्छ॑त्य॒पाकु॑र्यात्पृथि॒वी त्वम॑ष्टौ च॑ (सर्वान् वि वै
यदि॑ परस्तरामोषधीरन्यतरानुभयान॒र्धो वै॥)॥ [१]

यद्विष॑ण्णेन जुहुयात्। अ॒प्र॒जा अप॑शु॒र्यज॑मानः स्यात्।
यदना॑यतने नि॒नये॑त्। अ॒ना॒य॒तनः॑ स्यात्। प्रा॒जाप॑त्य॒य॒र्चा
व॑ल्मीकव॒पायाम॑व॒ नये॑त्। प्रा॒जाप॑त्यो वै व॒ल्मीकः॑। य॒ज्ञः
प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑तावे॒व य॒ज्ञं प्र॑तिष्ठापयति। भूरि॑त्याह।
भू॒तो वै प्र॒जाप॑तिः॥१०॥

भूति॑मे॒वोपै॑ति। तत्कृ॒त्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र॒होत॑व्यम्।
सैव ततः॑ प्रायश्चित्तिः। यत्की॒टाव॑प॒न्नेन॑ जुहुयात्। अ॒प्र॒जा
अप॑शु॒र्यज॑मानः स्यात्। यदना॑यतने नि॒नये॑त्। अ॒ना॒य॒तनः॑

स्यात्। म॒ध्य॒मेन॑ पु॒र्णेन॑ द्यावापृथि॒व्य॒य॒र्चाऽन्तः॑ परि॒धि
निन॑येत्। द्यावापृथि॒व्योरे॒वैन॒त्प्रति॑ष्ठापयति॥११॥

तत्कृ॒त्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः॑ प्रायश्चि॒त्तिः।
यदव॑वृष्टेन जुहुयात्। अप॑रूपमस्याऽऽत्म॒ञ्जाये॑त। कि॒लासो॑
वास्याद॑र॒श॒सो वा॑। यत्प्रत्ये॒यात्। य॒ज्ञं विच्छि॑न्धात्। स
जु॒हुयात्। मि॒त्रो जना॑न्कल्पयति प्रजा॒नन्॥१२॥

मि॒त्रो दा॑धार पृथि॒वीमु॒त द्याम्। मि॒त्रः कृ॒ष्टीरनि॑मिषाऽभि
च॑ष्टे। स॒त्याय॑ ह॒व्यं घृ॒तव॑ञ्जुहोतेति॑। मि॒त्रेणै॒वैन॑त्कल्पयति।
तत्कृ॒त्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः॑ प्रायश्चि॒त्तिः।
यत्पूर्व॑स्या॒माहु॑त्या॒ हुता॒यामु॒त्तराऽऽहु॑तिः स्कन्दे॑त्। द्वि॒पाद्भिः॑
प॒शुभि॑र्यज॒मानो॒ व्य॑ध्येत। यदु॒त्तर॑याऽभि जु॒हुयात्॥१३॥

चतु॑ष्पाद्भिः प॒शुभि॑र्यज॒मानो॒ व्य॑ध्येत। यत्र॑ वे॒त्थं वन॑स्पते
दे॒वानां॑ गु॒ह्या॒ नामा॑नि। तत्र॑ ह॒व्यानि॑ गा॒मये॑ति॒ वान॑स्पत्य॒य॒र्चा
स॒मिध॑मा॒धाय॑। तू॒ष्णीमे॒व पुन॑र्जुहुयात्। वन॑स्पति॒नैव
य॒ज्ञस्या॒र्ता॒ चाना॑र्ता॒ चाऽऽहु॑ती॒ वि दा॑धार। तत्कृ॒त्वा।
अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः॑ प्रायश्चि॒त्तिः। यत्पु॒रा
प्र॒या॒जेभ्यः॑ प्राड॒ङ्गा॒रः स्कन्दे॑त्। अ॒ध्व॒र्यवे॑ च॒ यज॑मानाय
चाक॑ः स्यात्॥१४॥

यद॑क्षिणा। ब्र॒ह्मणे॑ च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ः स्यात्। यत्प्र॒त्यक्।
होत्रे॑ च॒ पत्न्यै॑ च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ः स्यात्। यदु॒दङ्घ्रिः॑। अ॒ग्नी॒धे

च प॒शुभ्यंश्च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ऽ स्यात्। यद॑भिजुहुयात्।
रुद्रो॑ऽस्य प॒शून्धातु॑कः स्यात्। यन्नाभि॑जुहुयात्। अशा॑न्तः
प्रहि॑येत॥१५॥

सुव॑स्य बुध्रे॑नाभि॒निद॑ध्यात्। मा त॑मो मा य॒ज्ञस्त॑म॒न्मा
यज॑मानस्तमत्। नम॑स्ते अस्त्वाय॒ते। नमो॑ रुद्र पराय॒ते।
नमो॑ यत्र॒ निषी॑दसि। अ॒मुं मा हि॑सीर॒मुं मा हि॑सीरिति॒
येन॒ स्कन्दे॑त्। तं प्रह॑रेत्। स॒हस्रं॑शृङ्गो वृष॒भो जा॒तवे॑दाः।
स्तोम॑पृष्ठो घृ॒तवा॑न्सुप्रती॑कः। मा नो॑ हासीन्मेत्थि॒तो नेत्वा॒
जहा॑म। गो॒पोषं॑ नो॒ वीर॑पोषं च॒ यच्छे॑ति। ब्रह्म॑णै॒वैनं॒ प्र
ह॑रति। सैव ततः॒ प्राय॑श्चित्तिः॥१६॥

वै प्र॒जाप॑तिः स्थापयति प्र॒जान॑न्नाभि जुहुयात्स्याद्वि॒येत॒ जहा॑म त्रीणि च (यद्विष्व॒ण्णेन॑
प्राजाप॒त्यया॒ यत्की॑टा म॒ध्यमे॑न॒ यदव॑वृष्टेन॒ यत्पूर्व॑स्यां यत्पु॒रा प्र॑या॒जेभ्यः॒ प्राङ्ङा॑रो यदक्षि॒णा
यत्प्र॒त्यग्यदुद॑ङ्ङ्॥)॥

[२]

वि वा ए॒ष इन्द्रि॑येण॒ वीर्ये॑ण॒र्ध्यते॑। यस्याऽऽहि॑ताग्ने-
र॒ग्निर्म॑थ्यमा॒नो न जा॑यते। यत्रा॒न्यं पश्ये॑त्। तत॑ आ॒हृत्य॑
होत॒व्यम्। अ॒ग्नावे॒वास्या॑ग्निहोत्रं हुतं भ॑वति। यद्य॒न्यत्र
वि॒न्देत्। अ॒जायां॑ होत॒व्यम्। आ॒ग्नेयी॑ वा ए॒षा। यद॒जा।
अ॒ग्नावे॒वास्या॑ग्निहोत्रं हुतं भ॑वति॥१७॥

अ॒जस्य॒ तु नाश॑जीयात्। यद॒जस्या॑श्जी॒यात्। यामे॒वाग्नावाहु॑तिं
जुहु॑यात्। ताम॑द्यात्। तस्मा॑द॒जस्य॒ नाश॑यम्। यद्य॒जान्न

विन्देत्। ब्राह्मणस्य दक्षिणे हस्ते होतव्यम्। एष वा अग्निर्वैश्वानरः। यद्ब्राह्मणः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति॥१८॥

ब्राह्मणं तु वसत्यै नापं रुन्ध्यात्। यद्ब्राह्मणं वसत्या अपरुन्ध्यात्। यस्मिन्नेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तं भागधेयेन व्यर्धयेत्। तस्माद्ब्राह्मणो वसत्यै नापरुध्यः। यदि ब्राह्मणं न विन्देत्। दर्भस्तम्बे होतव्यम्। अग्निवान् वै दर्भस्तम्बः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। दर्भास्तु नाध्यासीत॥१९॥

यद्दर्भानध्यासीत। यामेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तामध्यासीत। तस्माद्दर्भा नाध्यासितव्याः। यदि दर्भान्न विन्देत्। अप्सु होतव्यम्। आपो वै सर्वा देवताः। देवतास्वेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। आपस्तु न परिचक्षीत। यदापः परिचक्षीत॥२०॥

यामेवाप्स्वाहुतिं जुहुयात्। तां परिचक्षीत। तस्मादापो न परिचक्ष्याः। मेध्या च वा एतस्यामेध्या च तनुवौ सः सृज्येते। यस्याऽऽहिताग्नेरन्यैरग्निभिर्ग्नयः सः सृज्यन्ते। अग्नये विविचये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। मेध्यां चैवास्यामेध्यां च तनुवौ व्यावर्तयति। अग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। अग्निमेव व्रतपतिः स्वेन भागधेयेनोप धावति। स एवैनं व्रतमा लम्बयति॥२१॥

गर्भं॑ स्र॒वंन्तम॒गद॒मंकः॑ । अ॒ग्निरिन्द्र॒स्त्वष्टा॑ बृ॒हस्पतिः॑ ।
 पृथि॒व्याम॒व॑ चु॒श्चोतै॑तत् । नाभि॒प्राप्नोति॑ नि॒र्ऋतिं॑ परा॒चैः ।
 रेतो॑ वा ए॒तद्वाजिन॑माहि॒ताग्नेः॑ । यद॑ग्नि॒होत्र॑म् । तद्य॒त्स्रवे॑त् ।
 रेतो॑ऽस्य॒ वाजिन॑ः स्रवेत् । गर्भं॑ स्र॒वंन्तम॒गद॒मंक॒रित्या॑ह ।
 रेतं॑ ए॒वास्मिन्वाजिनं॑ दधाति ॥ २२ ॥

अ॒ग्निरित्या॑ह । अ॒ग्निर्वै रेतो॑धाः । रेतं॑ ए॒व तद॑धाति । इन्द्र॒
 इत्या॑ह । इन्द्रि॒यमे॒वास्मिन्॑ दधाति । त्वष्टे॒त्याह॑ । त्वष्टा॒ वै
 प॑शूनां मि॒थुनानां॑ रूप॒कृत् । रूप॑मे॒व प॑शुषु दधाति ।
 बृ॒हस्पति॑रित्या॒ह । ब्र॒ह्म वै दे॒वानां॑ बृ॒हस्पतिः॑ । ब्र॒ह्मणै॒वास्मै॑
 प्र॒जाः प्र॑ ज॒नय॑ति । पृथि॒व्याम॒व॑ चु॒श्चोतै॑तदित्या॒ह ।
 अ॒स्यामे॒वैन॑त्प्रति॒ष्ठाप॑यति । नाभि॒प्राप्नोति॑ नि॒र्ऋतिं॑
 परा॒चैरित्या॑ह । रक्ष॑साम॒प॑ह॒त्यै ॥ २३ ॥

अ॒जाऽग्रा॒वे॒वास्या॑ग्नि॒होत्रं॑ हु॒तं भ॑वति भव॒त्यासी॑त परि॒चक्षी॑त ल॒म्भय॑ति दधाति दे॒वानां॑
 बृ॒हस्पतिः॑ प॒ञ्च च॑ (वि॒ वै यद्य॑न्यम॒जायां॑ ब्रा॒ह्मण॑स्य॒ दर्भ॑स्त॒म्बेऽप्सु॑ हो॒तव्य॑म् ॥) ॥—[३]

याः पु॒रस्ता॑त्प्र॒स्रव॑न्ति । उ॒परि॑ष्टा॒त्सर्व॑तश्च॒ याः । ताभी॑
 र॒श्मिप॑वि॒त्राभिः॑ । श्र॒द्धां य॒ज्ञमा र॑भे । दे॒वा गा॑तुविदः ।
 गा॒तुं य॒ज्ञाय॑ विन्दत । मन॑स॒स्पति॑ना दे॒वेन॑ । वाता॑द्य॒ज्ञः प्र॑
 यु॒ज्यता॑म् । तृती॒यस्यै॑ दि॒वः । गा॒य॒त्रिया॑ सोम॒ आभृ॑तः ॥ २४ ॥

सोम॑पी॒थाय॑ सन्नयितुम् । वक॑ल॒मन्त॑र॒मा द॑दे । आपो॑ दे॒वीः
 शु॒द्धाः स्थ॑ । इ॒मा पा॒त्राणि॑ शु॒न्धत॑ । उ॒पा॒त॒ङ्काय॑ दे॒वाना॑म् ।
 प॒र्णव॑ल्क॒मुत॑ शु॒न्धत॑ । पयो॑ गृ॒हेषु॑ पयो॑ अ॒घ्निया॑सु । पयो॑

व॒ध्सेषु॑ प॒य॒ इन्द्रा॑य ह॒विषे॑ ध्रियस्व। गा॒य॒त्री प॑र्णव॒ल्केन॑।
प॒यः सोमं॑ करो॒त्विमम्॥२५॥

अ॒ग्निं गृ॑ह्णामि सु॒रथं॑ यो म॒योभूः॑। य उ॒द्यन्त॑मा॒रोह॑ति
सूर्य॑महे॒। आ॒दि॒त्यं ज्योति॑षां ज्योति॑रुत्त॒मम्। श्वो य॒ज्ञाय॑
रम॑तां दे॒वता॑भ्यः। वसू॑न्नु॒द्राना॑दि॒त्यान्। इन्द्रे॑ण स॒ह दे॒वताः॑।
ताः पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। इ॒मामूर्जं॑
पञ्च॒दशीं॑ ये प्रवि॑ष्टाः। तान्दे॒वान्परि॑ गृह्णामि पूर्॒वः॥२६॥

अ॒ग्निर्ह॑व्य॒वाडि॑ह ताना व॑हतु। पौ॒र्ण॒मा॒सः॑ ह॒विरि॑दमे॒षां
मयि॑। आ॒मा॒वा॒स्यः॑ ह॒विरि॑दमे॒षां मयि॑। अ॒न्तरा॑ऽग्नी प॒शवः॑।
दे॒वसु॑स॒दमा॑ ग॒मन्। तान्पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने
मनी॒षया॑। इ॒ह प्र॒जा वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्। अ॒ग्निं गृ॑हप॑तिम॒भि
सं॒वसा॑नाः। ताः पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि॥२७॥

स्व आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। इ॒ह प॒शवो॑ वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्।
अ॒ग्निं गृ॑हप॑तिम॒भि सं॒वसा॑नाः। तान्पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व
आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। अ॒यं पि॑तृ॒णाम॒ग्निः। अवा॑ङ्मु॒ख्या पि॑तृ॒भ्य
आ। तं पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। अवि॑षन्नः पि॒तुं क॑रत्। अज॑स्रं
त्वाः॑ संभा॒पालाः॥२८॥

वि॒ज॒यभा॑गः॒ समि॑न्धताम्। अ॒ग्ने दी॒दाय॑ मे स॒भ्य।
विजि॑त्यै श॒रदः॑ श॒तम्। अन्न॑मावस॒थीय॑म्। अ॒भि ह॑राणि
श॒रदः॑ श॒तम्। आ॒व॒स॒थे श्रि॑यं म॒न्त्रम्। अहि॑र्बु॒ध्नियो॑ नि

यच्छतु। इदमहमग्निज्येष्ठेभ्यः। वसुभ्यो यज्ञं प्रब्रवीमि।
इदमहमिन्द्रज्येष्ठेभ्यः॥२९॥

रुद्रेभ्यो यज्ञं प्र ब्रवीमि। इदमहं वरुणज्येष्ठेभ्यः। आदित्येभ्यो
यज्ञं प्र ब्रवीमि। पर्यस्वतीरोषधयः। पर्यस्वद्वीरुधां पर्यः। अपां
पर्यसो यत्पर्यः। तेन मामिन्द्र सꣳ सृज। अग्ने व्रतपते व्रतं
चरिष्यामि। तच्छकेयं तन्मे राध्यताम्। वायो व्रतपत आदित्य
व्रतपते॥३०॥

व्रतानां व्रतपते व्रतं चरिष्यामि। तच्छकेयं तन्मे
राध्यताम्। इमां प्राचीमुदीचीम्। इषमूर्जमभि सꣳस्कृताम्।
बहुपर्णामशुष्काग्राम्। हरामि पशुपामहम्। यत्कृष्णो रूपं
कृत्वा। प्राविशस्त्वं वनस्पतीन्। ततस्त्वामेकविंशतिधा।
सम्भरामि सुसम्भृता॥३१॥

त्रीन्यरिधीꣳ स्तिस्रः समिधः। यज्ञायुरनुसञ्चरान्। उपवेष्टं
मेक्षणं धृष्टिम्। सं भरामि सुसम्भृता। या जाता ओषधयः।
देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा। तासां पर्व राध्यासम्। परिस्तरमाहरन्।
अपां मेध्यं यज्ञियम्। सदेवꣳ शिवमस्तु मे॥३२॥

आच्छेत्ता वो मा रिषम्। जीवानि शरदः शतम्।
अपरिमितानां परिमिताः। सन्नह्ये सुकृताय कम्। एनो
मा निगाङ्गतमच्चनाहम्। पुनरुत्थाय बहुला भवन्तु।
सकृदाच्छिन्नं बरुहिरूणामृदु। स्योनं पितृभ्यस्त्वा

भराम्यहम्। अस्मिन्त्सीदन्तु मे पितरः सोम्याः। पितामहाः
प्रपितामहाश्चानुगैः सह॥३३॥

त्रिवृत्पलाशे दर्भः। इयान्प्रादेशसंमितः। यज्ञे पवित्रं
पोतृतमम्। पयो हव्यं करोतु मे। इमौ प्राणापानौ।
यज्ञस्याङ्गानि सर्वशः। आप्याययन्तौ सञ्चरताम्। पवित्रे
हव्यशोधने। पवित्रे स्थो वैष्णवी। वायुर्वा मनसा पुनातु॥३४॥

अयं प्राणश्चापानश्च। यजमानमपि गच्छताम्। यज्ञे ह्यभूतां
पोतारौ। पवित्रे हव्यशोधने। त्वया वेदिं विविदुः पृथिवीम्।
त्वया यज्ञो जायते विश्वदानिः। अच्छिद्रं यज्ञमन्वेषि विद्वान्।
त्वया होता सन्तनोत्यर्धमासान्। त्रयस्त्रिंशोऽसि तन्तूनाम्।
पवित्रेण सहागहि॥३५॥

शिवेयं रज्जुरभिधानी। अघ्नियामुप सेवताम्। अप्रस्रं साय
यज्ञस्य। उखे उपदधाम्यहम्। पशुभिः सन्नीतं बिभृताम्।
इन्द्राय शृतं दधि। उपवेषोऽसि यज्ञाय। त्वां
परिवेषमधारयन्। इन्द्राय हविः कृण्वन्तः। शिवः शग्मो
भवासि नः॥३६॥

अमृन्मयन्देवपात्रम्। यज्ञस्याऽऽयुषि प्र युज्यताम्। तिरः
पवित्रमतिनीताः। आपो धारय मतिंगुः। देवेन सवित्रोत्पूताः।
वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः। गां दोहपवित्रे रज्जुम्। सर्वा पात्राणि
शुन्धत। एता आ चरन्ति मधुमद्बुहानाः। प्रजावतीर्यशसो
विश्वरूपाः॥३७॥

ब॒ह्वीर्भ॑वन्ती॒रुप॑जाय॒मानाः। इ॒ह व॒ इन्द्रो॑ रमयतु गावः।
 पू॒षा स्थ॑। अ॒य॒क्ष्मा वः॑ प्र॒जया॒ सꣳ सृ॑जामि। रा॒यस्पोषे॑ण
 बहु॒लाभ॑वन्तीः। ऊ॒र्जं प॒यः पि॒न्वमा॒ना घृ॑तं च॑। जी॒वो
 जी॑वन्ती॒रुप॑वः सदेयम्। द्यौश्चे॒मं य॒ज्ञं पृ॑थि॒वी च॒ सन्दु॑हाताम्।
 धा॒ता सोमे॑न स॒ह वा॒तेन॑ वा॒युः। य॒जमा॒नाय॒ द्रवि॑णं
 दधातु॥ ३८॥

उ॒थ्सं दु॑हन्ति क॒लशं॑ चतु॑र्बिलम्। इडां॑ दे॒वीं मधु॑मतीꣳ
 सुव॑र्विदम्। तदिन्द्रा॒ग्नी जि॑न्वतꣳ स॒नृता॑वत्। तद्य॒जमा॒न-
 ममृ॑त॒त्वे द॑धातु। का॒मधु॑क्षः प्र॒ णो॑ ब्रू॒हि। इन्द्रा॑य
 ह॒वि॒रिन्द्रि॑यम्। अ॒मूं यस्यां॑ दे॒वाना॑म्। म॒नुष्या॑णां॒ पयो॑
 हि॒तम्। ब॒हु दु॒ग्धीन्द्रा॑य दे॒वेभ्यः॑। ह॒व्यमा॒ प्या॑यतां पुनः॥ ३९॥

व॒थ्सेभ्यो॑ म॒नुष्ये॑भ्यः। पु॒नर्दो॑हाय॒ कल्प॑ताम्। य॒ज्ञस्य॑
 सन्त॑तिरसि। य॒ज्ञस्य॑ त्वा॒ सन्त॑तिम॒नु सन्त॑नोमि।
 अद॑स्तमसि॒ विष्ण॑वे त्वा। य॒ज्ञाय॑पि॒ दधाम्य॑हम्।
 अ॒द्वि॒ररि॑क्तेन॒ पात्रे॑ण। याः पू॒ताः प॑रि॒शेर॑ते। अ॒यं प॒यः सोमं॑
 कृ॒त्वा। स्वां॑ योनि॒मपि॑ गच्छतु॥ ४०॥

प॒र्णव॑ल्कः प॒वित्र॑म्। सौ॒म्यः सोमा॑द्धि निर्मि॑तः। इ॒मौ प॒र्णं च॑
 द॒र्भं च॑। दे॒वानाꣳ ह॒व्यशो॑धनौ। प्रा॒त॒र्वे॒षाय॑ गोपाय। विष्णो॑
 ह॒व्यꣳ हि रक्ष॑सि। उ॒भाव॑ग्नी उ॒पस्तृ॑ण॒ते। दे॒वता॒ उप॑वसन्तु
 मे। अ॒हं ग्रा॒म्यानु॑प॒ वसामि॑। म॒ह्यं गो॑प॒तये॑ प॒शून्॥ ४१॥

आभृत इमं गृह्णामि पूर्वस्ताः पूर्वं परिगृह्णामि सभापाला इन्द्रज्येष्ठेभ्य आदित्य व्रतपते सुसम्भृतां

मे सह पुनातु गहि नो विश्वरूपा दधातु पुनर्गच्छतु पशून् (याः पुरस्तादिमामूर्जमिह प्रजा
इह पशवोऽयं पितृणामग्निः।)॥ ————— [४]

देवा देवेषु पराक्रमध्वम्। प्रथमा द्वितीयेषु। द्वितीयास्तृतीयेषु।
त्रिरेकादशा इह माऽवत। इदं शंकेयं यदिदं करोमि।
आत्मा करोत्वात्मनै। इदं करिष्ये भेषजम्। इदं मे
विश्वभेषजा। अश्विना प्रावतं युवम्। इदमहं सेनाया
अभीत्वयै॥४२॥

मुखमपोहामि। सूर्यं ज्योतिर्वि भाहि। महत इन्द्रियाय।
आ प्यायतां घृतयोनिः। अग्निर्हव्याऽनु मन्यताम्। खमंङ्क्ष्व
त्वचमङ्क्ष्व। सुरूपं त्वा वसुविदम्। पशूनां तेजसा। अग्नये
जुष्टमभि धारयामि। स्योनं ते सदनं करोमि॥४३॥

घृतस्य धारया सुशेवं कल्पयामि। तस्मिन्त्सीदामृते प्रति
तिष्ठ। व्रीहीणां मेधं सुमनस्यमानः। आर्द्रः प्रथस्रुर्भुवनस्य
गोपाः। शृत उथ्स्नाति जनिता मतीनाम्। यस्त आत्मा
पशुषु प्रविष्टः। देवानां विष्ठामनु यो वितस्थे। आत्मन्वान्त्सोम
घृतवान् हि भूत्वा। देवान्गच्छ सुवर्विन्द यजमानाय मह्यम्।
इरा भूतिः पृथिव्यै रसो मोत्क्रमीत्॥४४॥

देवाः पितरः पितरो देवाः। योऽहमस्मि स सन् यजे।
यस्यास्मि न तमन्तरैमि। स्वं मे इष्टं स्वं दत्तम्। स्वं
पूर्तं स्वं श्रान्तम्। स्वं हुतम्। तस्य मेऽग्निरुपद्रष्टा।

वा॒युरु॑प॒श्रो॒ता। आ॒दि॒त्योऽनु॑ख्या॒ता। द्यौः पि॒ता॥४५॥

पृ॒थि॒वी मा॒ता। प्र॒जाप॑तिर्बन्धुः। य ए॒वास्मि॒ स सन् य॑जे।
मा भे॒र्मा संवि॑क्त्वा मा त्वां हि॑सिषम्। मा ते तेजोऽप॑
क्रमी॒त्। भ॒र॒तमु॑द्धरे॒मनु॑षिश्च। अ॒व॒दा॒ना॒नि ते प्र॒त्यव॑दास्यामि।
नम॑स्ते अस्तु मा मां हि॑सीः। यद॑व॒दा॒ना॒नि तेऽव॑द्यन्।
वि॒लो॒माका॑र॒षमा॒त्मनः॑॥४६॥

आज्ये॑न प्रत्य॑नज्ज्येनत्। तत्त॒ आ प्या॑यतां पुनः॑।
अज्या॑यो यवमा॒त्रात्। आ॒व्या॒धात्कृ॑त्यतामि॒दम्। मा
रू॒रु॒पा॒म य॒ज्ञस्य॑। शु॒द्धं स्वि॑ष्टमि॒दं ह॒विः। मनु॑ना दृ॒ष्टां
घृ॒तप॑दीम्। मि॒त्रावरु॑णसमी॒रिता॑म्। द॒क्षि॒णा॒र्धाद॑संभिन्दन्।
अ॒व॒द्याम्ये॑कतोमु॒खाम्॥४७॥

इ॒डे भा॒गं जु॑षस्व नः। जिन्व॒ गा जि॒न्वा॒र्वतः॑। तस्या॑स्ते
भक्षि॑वाणः स्याम। सु॒र्वात्मा॑नः सु॒र्वग॑णाः। ब्र॒ध्न पि॒न्व॑स्व।
दद॑तो मे मा क्षा॑यि। कुर्व॑तो मे मोप॑दसत्। दि॒शां कृ॑तिरसि।
दि॒शो मे क॑ल्पन्ताम्। कल्प॑न्तां मे दि॒शः॥४८॥

दैवी॑श्च मा॒नु॒षीश्च। अ॒हो॒रा॒त्रे मे॑ कल्पेताम्। अ॒र्ध॒मा॒सा
मे॑ कल्पन्ताम्। मा॒सा मे॑ कल्पन्ताम्। ऋ॒तवो॑ मे
कल्पन्ताम्। सं॒व॒त्स॒रो मे॑ कल्पताम्। कृ॑तिरसि कल्प॑तां
मे। आशा॑नां त्वाऽऽशा॒पा॒लेभ्यः॑। च॒तु॒र्भ्यो अ॒मृते॑भ्यः। इ॒दं
भू॒तस्या॑ध्यक्षेभ्यः॥४९॥

वि॒धेम॑ ह॒विषां॑ व॒यम्। भज॑तां भा॒गी भा॒गम्। मा भा॒गोऽभ॑क्त।
नि॒रभा॒गं भ॑जामः। अ॒पस्मि॑न्वा॒ ओष॑धीर्जिन्वा॒ द्वि॒पात्पा॑हि।
चतु॑ष्पादवा॒ दि॒वो वृ॑ष्टिमे॒रय॑। ब्रा॒ह्म॒णाना॑मि॒दं ह॒विः॥५०॥

सो॒म्याना॑ं सोम॒पी॒थिना॑म्। निर्भ॑क्तो ब्रा॒ह्मणः॑। नेहा
ब्रा॒ह्मण॑स्यास्ति। सम॑ङ्कां ब॒र्हिर्ह॒विषां॑ घृ॒तेन॑। समा॑दि॒त्यैर्व॑सुभिः
सं म॒रुद्भिः॑। समि॑न्द्रेण॒ विश्वे॑भिर्दे॒वेभि॑रङ्गाम्। दि॒व्यं नभो॑
गच्छ॑तु॒ यत्स्वाहा॑। इन्द्रा॑णीवा॒विध॑वा भू॒यासम्। अदि॑तिरिव
सु॒पुत्रा॑। अ॒स्थूरि॑ त्वा॒ गार्ह॑पत्य॥५१॥

उप॒निष॑दे सुप्रजा॒स्त्वाय॑। सं पत्नी॒ पत्या॑ सुकृ॒तेन॑ गच्छ॒ताम्।
य॒ज्ञस्य॑ यु॒क्तौ धुर्या॑वभू॒ताम्। स॒ज्जाना॑नौ विज॑हता॒मरा॑तीः।
दि॒वि ज्योति॑र॒जर॒मा र॑भेताम्। द॒शते॑ त॒नुवो॑ य॒ज्ञ य॒ज्ञियाः॑।
ताः प्री॑णातु॒ यज॑मानो घृ॒तेन॑। ना॒रि॒ष्ठयोः॑ प्र॒शिष॑मीड॒मानः॑।
दे॒वानां॑ दै॒व्येऽपि॑ यज॑मानोऽमृ॒तोऽभू॑त्। यं वा॑ दे॒वा
अ॑कल्पयन्॥५२॥

ऊ॒र्जो भा॒गं श॑तक्र॒तू। ए॒तद्वा॑ तेन॑ प्री॒णानि॑। तेन॑
तृ॒प्यत॑म॒हहौ॑। अ॒हं दे॒वाना॑ं सुकृ॒ताम॑स्मि॒ लो॒के।
ममे॑दमि॒ष्टं न मि॑थुर्भवा॒ति। अ॒हं ना॑रि॒ष्ठावनु॑ यजामि वि॒द्वान्।
यदा॑भ्या॒मिन्द्रो॑ अ॒दधा॑द्वा॒गधे॑यम्। अदा॑रसृ॒द्धव॑त दे॒वसो॑म।
अ॒स्मिन् य॒ज्ञे म॑रुतो मृ॒डता॑ नः। मा नो॑ वि॒दद॑भिभा॒मो
अश॑स्तिः॥५३॥

मा नो॑ विदद्वृजना॒ द्वेष्या॒ या। ऋष॒भं वा॒जिनं॑ व॒यम्। पूर्णमा॑सं
 यजामहे। स नो॑ दोहता॒ः सुवीर्य॑म्। रा॒यस्पोष॑ः सह॒स्त्रिणम्॑।
 प्रा॒णाय॑ सु॒राध॑से। पूर्णमा॑साय॒ स्वाहा॑। अ॒मा॒वा॒स्या सु॒भगा॑
 सु॒शेवा॑। धे॒नुरि॑व भूय॑ आ॒प्याय॑माना। सा नो॑ दोहता॒ः
 सुवीर्य॑म्। रा॒यस्पोष॑ः सह॒स्त्रिणम्॑। अ॒पा॒नाय॑ सु॒राध॑से।
 अ॒मा॒वा॒स्यायै॑ स्वाहा॑। अ॒भि स्तृ॑णीहि॒ परि॑ धेहि॒ वेदि॑म्।
 जा॒मिं मा हि॑ःसीरमु॒या शया॑ना। होतृ॒षद॑ना॒ हरि॑ताः
 सु॒वर्णाः॑। नि॒ष्का इ॒मे यज॑मानस्य ब्र॒ध्ने॥५४॥

अभी॒त्वयै॑ करोमि॒ क्रमी॒त्पिता॑ऽऽत्मन॑ एक॒तो मु॑खां मे दि॒शोऽध्य॑क्षेभ्यो ह॒विर्गार्ह॑पत्या
 कल्प॑यन्न॒शस्तिः॑ सा नो॑ दोहता॒ः सुवीर्य॑ः सप्त॒ च॑॥—————[५]

परि॑स्तृणीत॒ परि॑धत्ता॒ग्निम्। परि॑हितो॒ऽग्निर्यज॑मानं भुनक्तु।
 अ॒पा॒ः रस॒ ओष॑धीना॒ः सु॒वर्णाः॑। नि॒ष्का इ॒मे यज॑मानस्य
 सन्तु॒ काम॑दु॒घाः। अ॒मुत्रा॑मु॒ष्मिँल्लो॒के। भू॑प॒ते भुव॑नपते।
 म॒हतो॑ भू॒तस्य॑ पते। ब्र॒ह्माणं॑ त्वा वृणीमहे। अ॒हं भू॑प॒तिर॒हं
 भुव॑नपतिः। अ॒हं म॒हतो॑ भू॒तस्य॑ पतिः॥५५॥

दे॒वेन॑ सवि॒त्रा प्र॑सू॒त आ॒र्त्विज्यं॑ करिष्यामि। दे॒वं सवि॑तरे॒तं
 त्वा॑ वृणते। बृह॒स्पतिं॑ दै॒व्यं ब्र॒ह्माण॑म्। तद॒हं मन॑से प्र ब्रवीमि।
 मनो॑ गाय॒त्रियै॑। गा॒य॒त्री त्रि॑ष्टु॒भै। त्रि॑ष्टु॒जग॑त्यै। जग॑त्यनु॒ष्टु॒भै।
 अ॒नु॒ष्टु॒क्प॒ङ्क्तौ॑। प॒ङ्क्तिः॑ प्र॒जाप॑तये॥५६॥

प्र॒जाप॑तिर्वि॒श्वेभ्यो॑ दे॒वेभ्यः॑। वि॒श्वे दे॒वा बृह॑स्पतये।

बृहस्पतिर्ब्रह्मणे। ब्रह्म भूर्भुवः सुवः। बृहस्पतिर्देवानां ब्रह्मा।
अहं मनुष्याणाम्। बृहस्पते यज्ञं गोपाय। इदं तस्मै हर्म्यं
करोमि। यो वो देवाश्चरति ब्रह्मचर्यम्। मेधावी दिक्षु मनसा
तपस्वी॥५७॥

अन्तर्दृतश्चरति मानुषीषु। चतुः शिखण्डा युवतिः सुपेशाः।
घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये। मर्मज्यमाना महते सौभगाय।
मह्यं धुक्ष्व यजमानाय कामान्। भूमिर्भूत्वा महिमानं पुपोष।
ततो देवी वर्धयते पयांसि। यज्ञियां यज्ञं वि च यन्ति शं
च। ओषधीराप इह शक्नोतीति। यो मां हृदा मनसा यश्च
वाचा॥५८॥

यो ब्रह्मणा कर्मणा द्वेष्टि देवाः। यः श्रुतेन हृदयेनेष्णता च।
तस्येन्द्र वज्रेण शिरश्छिनद्भि। ऊर्णामृदु प्रथमानं स्योनम्।
देवेभ्यो जुष्टं सदानाय बरुहिः। सुवर्गे लोके यजमानं हि
धेहि। मां नाकस्य पृष्ठे परमे व्योमन्। चतुः शिखण्डा युवतिः
सुपेशाः। घृतप्रतीका वयुनानि वस्ते। साऽऽस्तीर्यमाणा महते
सौभगाय॥५९॥

सा मे धुक्ष्व यजमानाय कामान्। शिवा च मे शग्मा चैधि।
स्योना च मे सुषदा चैधि। ऊर्जस्वती च मे पयस्वती चैधि।
इषमूर्जं मे पिन्वस्व। ब्रह्म तेजो मे पिन्वस्व। क्षत्रमोजो मे
पिन्वस्व। विशं पुष्टिं मे पिन्वस्व। आयुरन्नाद्यं मे पिन्वस्व।

प्र॒जां प॒शून्मे॑ पि॒न्वस्व॥६०॥

अ॒स्मिन् य॒ज्ञ उप॒भूय॒ इन्नु॒ मे॑। अ॒वि॒क्षो॒भाय॒ परि॒धीं द॑धामि।
ध॒र्ता ध॒रुणो॒ धरी॑यान्। अ॒ग्नि॒र्द्वेषा॑सि॒ निरि॑तो नु॒दातै॑।
वि॒च्छि॒नद्भि॒ विधृ॑तीभ्या॑ स॒पत्नान्। जा॒तान्भ्रातृ॑व्यान् ये
च॑ ज॒नि॒ष्यमा॑णाः। वि॒शो य॒न्त्राभ्यां॑ वि॒धमाम्ये॑नान्। अ॒ह॑
स्वाना॑मु॒त्तमो॑ऽसानि दे॒वाः। वि॒शो य॒न्त्रे नु॒दमा॑ने अ॒रा॑तिम्।
वि॒श्वं पा॒प्मान॒मम॑तिं दु॒र्मरा॒युम्॥६१॥

सीद॑न्ती दे॒वी सु॑कृ॒तस्य॑ लो॒के। धृ॒तीं स्थो॒ विधृ॑ती
स्वधृ॑ती। प्रा॒णान्मयि॑ धा॒रय॑तम्। प्र॒जां मयि॑ धा॒रय॑तम्।
प॒शून्मयि॑ धा॒रय॑तम्। अ॒यं प्र॑स्तर उ॒भय॑स्य ध॒र्ता। ध॒र्ता
प्र॑या॒जाना॑मु॒तानू॑या॒जाना॑म्। स दा॑धार स॒मिधो॑ वि॒श्वरू॑पाः।
तस्मि॒न्श्नु॒चो अ॒ध्या सा॑दयामि। आ रो॑ह प॒थो जु॑हु
दे॒व्याना॑न्॥६२॥

यत्र॑र्ष॒यः प्र॑थम॒जा ये पु॑रा॒णाः। हि॒र॒ण्यप॑क्षाऽजि॒रा
सम्भृ॑ताङ्गा। वहा॑सि मा सु॒कृतां॑ यत्र॒ लोकाः॑। अवा॒हं बा॑ध
उप॒भृता॑ स॒पत्नान्। जा॒तान्भ्रातृ॑व्यान् ये च॑ ज॒नि॒ष्यमा॑णाः।
दोहै॑ य॒ज्ञ स॒ दु॒घा॒मिव॑ धे॒नुम्। अ॒हमु॑त्तरो भूयासम्।
अध॑रे॒ मथ्स॑पत्नाः। यो मा॑ वा॒चा मन॑सा दु॒र्मरा॒युः।
हृ॒दाऽरा॑ती॒याद॑भि॒दास॑दग्ने॥६३॥

इ॒दम॑स्य चि॒त्तम॑ध॒रं ध्रु॒वायाः॑। अ॒हमु॑त्तरो भूयासम्। अध॑रे॒
मथ्स॑पत्नाः। ऋ॒षभो॑ऽसि शा॒क॒रः। घृ॒ताची॑ना स॒नूः।

प्रियेण नाम्नां प्रिये सदसि सीद। स्योनो मे सीद सुषदः
पृथिव्याम्। प्रथयि प्रजयां पशुभिः सुवर्गे लोके। दिवि सीद
पृथिव्यामन्तरिक्षे। अहमुत्तरो भूयासम्॥६४॥

अधरे मथ्सपत्नाः। इयं स्थाली घृतस्य पूर्णा। अच्छिन्नपयाः
शतधार उथ्सः। मारुतेन शर्मणा दैव्येन। यज्ञोऽसि सर्वतः
श्रितः। सर्वतो मां भूतं भविष्यच्छ्रयताम्। शतं मे सन्त्वाशिषः।
सहस्रं मे सन्तु सूनृताः। इरावतीः पशुमतीः। प्रजापतिरसि
सर्वतः श्रितः॥६५॥

सर्वतो मां भूतं भविष्यच्छ्रयताम्। शतं मे सन्त्वाशिषः। सहस्रं
मे सन्तु सूनृताः। इरावतीः पशुमतीः। इदमिन्द्रियममृतं
वीर्यम्। अनेनेन्द्राय पशवोऽचिकिथ्सन्। तेन देवा अवतोप
माम्। इहेषमूर्जं यशः सह ओजः सनेयम्। शृतं मयि
श्रयताम्। यत्पृथिवीमचरत्तत्प्रविष्टम्॥६६॥

येनासिश्चद्वलमिन्द्रे प्रजापतिः। इदं तच्छुक्रं मधु वाजिनीवत्।
येनोपरिष्ठादधिनोन्महेन्द्रम्। दधि मां धिनोतु। अयं वेदः
पृथिवीमन्विन्दत्। गुहां सतीं गहने गह्वरेषु। स विन्दतु
यजमानाय लोकम्। अच्छिद्रं यज्ञं भूरिकर्मा करोतु।
अयं यज्ञः समसदद्धविष्मान्। ऋचा साम्ना यजुषा
देवताभिः॥६७॥

तेन लोकान्त्सूर्यवतो जयेम। इन्द्रस्य सख्यममृतत्वमश्याम्।

यो नः कनीय इह कामयातै। अस्मिन् यज्ञे यजमानाय
मह्यम्। अप तमिन्द्राग्नी भुवनानुदेताम्। अहं प्रजां वीरवर्ती
विदेय। अग्ने वाजजित्। वाजं त्वा सरिष्यन्तम्। वाजं
जेष्यन्तम्। वाजिनं वाजजितम्॥६८॥

वाजजित्याये सं माज्मि। अग्निमन्नादमन्नाद्याय। उपहूतो द्यौः
पिता। उप मां द्यौः पिता ह्वयताम्। अग्निराग्नीध्रात्। आयुषे
वर्चसे। जीवात्वै पुण्याय। उपहूता पृथिवी माता। उप मां
माता पृथिवी ह्वयताम्। अग्निराग्नीध्रात्॥६९॥

आयुषे वर्चसे। जीवात्वै पुण्याय। मनो ज्योतिर्जुषतामा-
ज्यम्। विच्छिन्नं यज्ञं समिमं दधातु। बृहस्पतिस्तनुतामिमं
नः। विश्वे देवा इह मादयन्ताम्। यन्ते अग्न आवृश्मि।
अहं वा क्षिपितश्चरन्। प्रजां च तस्य मूलं च। नीचैर्देवा नि
वृश्चत॥७०॥

अग्ने यो नोऽभिदासति। समानो यश्च निष्ट्यः। इध्मस्यैव
प्रक्षायतः। मा तस्योच्छेषि किञ्चन। यो मां द्वेष्टि जातवेदः।
यं चाऽऽहं द्वेष्मि यश्च माम्। सर्वाऽस्तानग्ने सन्दह।
याऽश्चाहं द्वेष्मि ये च माम्। अग्ने वाजजित्। वाजं त्वा
ससृवांसम्॥७१॥

वाजं जिगिवांसम्। वाजिनं वाजजितम्। वाजजित्याये
सम्माज्मि। अग्निमन्नादमन्नाद्याय। वेदिर्बर्हिः शृतं हविः।

इ॒ध्मः परि॑धयः सु॒चः। आ॒ज्यं य॒ज्ञ ऋ॒चो य॒जुः। या॒ज्याँश्च
व॒षट्काराः। सं मे॒ सन्न॑तयो नमन्ताम्। इ॒ध्मस॒न्नह॑ने हुते॥ ७२॥

दि॒वः खी॒लोऽव॑ततः। पृ॒थि॒व्या अ॒ध्युत्थि॑तः। तेना॑
स॒हस्र॑काण्डेन। द्वि॒षन्त॑ शोचयामसि। द्वि॒षन्मे॑ ब॒हु
शो॑चतु। ओष॑धे॒ मो अ॒ह॑ शु॒चम्। य॒ज्ञ नम॑स्ते य॒ज्ञ।
नमो॑ नम॑श्च ते य॒ज्ञ। शि॒वेन॑ मे॒ सन्ति॑ष्ठस्व। स्यो॒नेन॑ मे॒
सन्ति॑ष्ठस्व॥ ७३॥

सु॒भूतेन॑ मे॒ सन्ति॑ष्ठस्व। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सेन॑ मे॒ सन्ति॑ष्ठस्व।
य॒ज्ञस्य॑र्द्धि॒मनु॑ सन्ति॑ष्ठस्व। उप॑ ते य॒ज्ञ नमः॑। उप॑ ते नमः॑।
उप॑ ते नमः॑। त्रि॒ष्फुली॑क्रियमा॒णाना॑म्। यो न्य॒ङ्गो अ॑व॒शिष्य॑ते।
रक्ष॑सां भाग॒धेय॑म्। आप॒स्तत्र॑ व॒हता॑दितः॥ ७४॥

उ॒लूख॑ले॒ मुस॑ले॒ यच्च॑ शूर्पे॑। आ॒शि॒श्लेष॑ दृषदि॒ यत्क॑पाले॑।
अ॒व॒प्रुषो॑ वि॒प्रुषः॑ संय॑जामि। वि॒श्वे दे॒वा ह॒विरि॑दं जु॒षन्ता॑म्।
य॒ज्ञे या वि॒प्रुषः॑ सन्ति॑ ब॒ह्वीः। अ॒ग्नौ ताः सर्वाः॑ स्वि॑ष्टाः सु॒हुता॑
जुहो॑मि। उ॒द्यन्न॑द्यमि॒त्र महः॑। स॒पत्न्या॑न्मे अ॒नीन॑शः। दि॒वैनान्
वि॒द्युता॑ जहि। नि॒म्रोच॑न्न॒धरान्कृ॑धि॥ ७५॥

उ॒द्यन्न॑द्य वि नो॑ भज। पि॒ता पु॒त्रेभ्यो॑ यथा॑। दी॒र्घायु॑त्वस्य॒
हे॒शिषे॑। तस्य॑ नो देहि॒ सूर्य॑।

॥ ह॒द्रोग॑घ्न-मन्त्राः ॥

उ॒द्यन्न॑द्य मि॒त्रमहः॑। आ॒रोह॑न्नुत्तरा॒ दिव॑म्। ह॒द्रो॒गं मम॑ सूर्य॑।

हरि॒माणं॑ च नाशय। शुके॑षु मे हरि॒माणम्। रो॒प॒णाका॑सु
द॒ध्मसि॥७६॥

अथो॑ हारि॒द्रवे॑षु मे। हरि॒माणं॑ नि द॒ध्मसि। उद॑गाद॒यमा॑दित्यः।
विश्वे॑न॒ सह॑सा स॒ह। द्विष॑न्तं॒ मम॑ र॒न्धय॑न्। मो अ॒हं द्विष॑तो
र॒धम्।

यो नः॑ शपा॒दश॑पतः। यश्च॑ नः॒ शप॑तुः शपा॑त्। उ॒षाश्च॒ तस्मै॑
नि॒मृक्क॑। सर्व॑ पा॒पं॒ समू॑हताम्॥७७॥

यो नः॑ स॒पत्नो॒ यो रणः॑। म॒र्तोऽभि॑दास॑न्ति दे॒वाः।
इ॒ध्मस्यै॑व प्र॒क्षाय॑तः। मा तस्योच्छे॑षि किञ्च॒न। अव॑सृष्टः
परा॑पत। श॒रो ब्र॒ह्मस॑शितः। गच्छा॒मित्रा॑न्प्र वि॒श। मैषां॑
कश्च॒नोच्छे॑षः॥७८॥

पतिः प्रजाप॑तये तप॒स्वी वा॒चा सौभ॑गाय प॒शून्मै पि॒न्वस्व दुर्म॑रायुं दे॒व्याना॑न॒ग्नेऽन्तरि॑क्षेऽहमु॑त्तरो
भूया॑सं प्रजाप॑तिरसि स॒र्वतः॑ श्रितः प्रवि॑ष्टं दे॒वता॑भिर्वाज॑जितं पृथि॒वी ह्व॑यताम॒ग्निराग्नी॑ध्राद्व॒श्चत
ससृ॒वाः स॑रं हु॒ते स्यो॑नेन॒ मे सन्ति॑ष्ठस्वेतः कृ॒धि द॒ध्मस्यू॑हताम्ष्टौ च॥—————[६]

सक्षे॑दं प॑श्य। वि॒ध॒र्त॒रि॒दं प॑श्य। नाके॑दं प॑श्य। र॒म॒तिः
प॒नि॒ष्ठा। ऋ॒तं व॑र्षिष्ठम्। अ॒मृता॒यान्या॑हुः। सूर्यो॑ वरि॑ष्ठो
अ॒क्षभि॑र्विभा॑ति। अनु॒ द्यावा॑पृथि॒वी दे॒वपु॑त्रे। दी॒क्षाऽसि॑
तप॑सो॒ योनिः॑। तपो॑ऽसि॒ ब्रह्म॑णो॒ योनिः॑॥७९॥

ब्रह्मा॑सि क्ष॒त्रस्य॒ योनिः॑। क्ष॒त्रम॑स्यृ॒तस्य॒ योनिः॑। ऋ॒तम॑सि

भूरा र॑भे। श्र॒द्धां मन॑सा। दी॒क्षां तप॑सा। वि॒श्वस्य॑
 भुव॑न॒स्याधि॑पत्नीम्। सर्वे॑ का॒मा यज॑मानस्य सन्तु। वा॒तं
 प्रा॒णं मन॑साऽन्वा र॑भामहे। प्र॒जाप॑तिं यो भुव॑नस्य गो॒पाः।
 स नो॑ मृ॒त्योस्त्राय॑तां पा॒त्व॒हंसः॑॥८०॥

ज्यो॒ग्जी॒वा ज॒राम॑शीमहि। इन्द्र॑ शा॒क्र गाय॑त्रीं प्रप॑द्ये। तान्ते॑
 युन॑ज्मि। इन्द्र॑ शा॒क्र त्रि॒ष्टुभं प्रप॑द्ये। तान्ते॑ युन॑ज्मि। इन्द्र॑
 शा॒क्र जग॑तीं प्रप॑द्ये। तान्ते॑ युन॑ज्मि। इन्द्र॑ शा॒क्रानु॒ष्टुभं
 प्रप॑द्ये। तान्ते॑ युन॑ज्मि। इन्द्र॑ शा॒क्र प॒ङ्क्तिं प्रप॑द्ये॥८१॥

तान्ते॑ युन॑ज्मि। आऽहं दी॒क्षाम॑रु॒हमृ॑तस्य॒ पत्नी॑म्। गा॒य॒त्रेण॒
 छन्द॑सा ब्र॒ह्मणा॑ च। ऋ॒तं स॒त्येऽधा॑यि। स॒त्यमृ॑तेऽधा॑यि।
 ऋ॒तं च॑ मे स॒त्यं चा॑भूताम्। ज्योति॑रभूव॒त् सु॒व॑रगमम्।
 सु॒व॒र्गं लो॒कं ना॒कस्य॑ पृ॒ष्ठम्। ब्र॒ध्नस्य॑ वि॒ष्टप॑मगमम्। पृ॒थि॒वी
 दी॒क्षा॥८२॥

तया॑ऽग्नि॒र्दी॒क्षया॑ दी॒क्षितः॑। यया॑ऽग्नि॒र्दी॒क्षया॑ दी॒क्षितः॑। तया॑
 त्वा दी॒क्षया॑ दी॒क्षयामि॑। अ॒न्तरि॑क्षं दी॒क्षा। तया॑ वा॒युर्दी॒क्षया॑
 दी॒क्षितः॑। यया॑ वा॒युर्दी॒क्षया॑ दी॒क्षितः॑। तया॑ त्वा दी॒क्षया॑
 दी॒क्षयामि॑। द्यौर्दी॒क्षा। तया॑ऽऽदि॒त्यो दी॒क्षया॑ दी॒क्षितः॑।
 यया॑ऽऽदि॒त्यो दी॒क्षया॑ दी॒क्षितः॑॥८३॥

तया॑ त्वा दी॒क्षया॑ दी॒क्षयामि॑। दि॒शो दी॒क्षा। तया॑ च॒न्द्रमा॑
 दी॒क्षया॑ दी॒क्षितः॑। यया॑ च॒न्द्रमा॑ दी॒क्षया॑ दी॒क्षितः॑। तया॑ त्वा
 दी॒क्षया॑ दी॒क्षयामि॑। आपो॑ दी॒क्षा। तया॑ वरु॑णो॒ राजा॑ दी॒क्षया॑

दीक्षितः। यया वरुणो राजा दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा
दीक्षया दीक्षयामि। ओषधयो दीक्षा॥८४॥

तया सोमो राजा दीक्षया दीक्षितः। यया सोमो राजा दीक्षया
दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। वाग्दीक्षा। तया
प्राणो दीक्षया दीक्षितः। यया प्राणो दीक्षया दीक्षितः। तया
त्वा दीक्षया दीक्षयामि। पृथिवी त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्।
अन्तरिक्षं त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। द्यौस्त्वा दीक्षमाणमनु
दीक्षताम्॥८५॥

दिशस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। आपस्त्वा दीक्षमाणमनु
दीक्षन्ताम्। ओषधयस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। वाक्त्वा
दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। ऋचस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्।
सामानि त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। यजूंषि त्वा
दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। अहश्च रात्रिश्च। कृषिश्च वृष्टिश्च।
त्विषिश्चापचितिश्च॥८६॥

आपश्चौषधयश्च। ऊर्क् सूनृता च। तास्त्वा दीक्षमाणमनु
दीक्षन्ताम्। स्वे दक्षे दक्षपितेह सीद। देवानां सुम्नो महते
रणांय। स्वासस्थस्तनुवा संविशस्व। पितेवैधि सूनव आ
सुशेवं। शिवो मां शिवमा विंश। सत्यं मं आत्मा। श्रद्धा
मेऽक्षितिः॥८७॥

तपो मे प्रतिष्ठा। सवितृप्रसूता मां दिशो दीक्षयन्तु।
सत्यमस्मि। अहं त्वदस्मि मदसि त्वमेतत्। ममासि

योनिस्तव॒ योनि॑रस्मि। ममै॒व सन्वहं॑ ह॒व्यान्य॑ग्रे। पु॒त्रः पि॒त्रे
लौक॑कृ॒ज्जात॑वेदः। आ॒जुह्वानः॑ सु॒प्रती॑कः पु॒रस्ता॑त्। अ॒ग्रे स्वां
योनि॑मा सीद सा॒ध्या। अ॒स्मिन्स॒धस्थे॑ अ॒ध्युत्तर॑स्मिन्॥८८॥

विश्वे॑ दे॒वा यज॑मानश्च सीदत। एक॑मि॒षे विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु।
द्वे ऊ॒र्जे विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। त्रीणि॑ व्र॒ताय॑ विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु।
च॒त्वारि॑ मा॒योभ॑वाय॒ विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। प॒ञ्च प॒शुभ्यो॑
विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। षड्रा॒यस्पोषा॑य॒ विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। स॒प्त
स॒प्तभ्यो॑ हो॒त्राभ्यो॑ विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। स॒खायः॑ स॒प्तप॑दा
अभू॑म। स॒ख्यं ते॑ गमे॒यम्॥८९॥

स॒ख्यात्ते॒ मा यो॑षम्। स॒ख्यान्मे॒ मा यो॑ष्ठाः। साऽसि॑ सु॒ब्रह्म॑ण्ये।
तस्या॑स्ते पृथि॒वी पादः॑। साऽसि॑ सु॒ब्रह्म॑ण्ये। तस्या॑स्तेऽन्तरि॑क्षं
पादः॑। साऽसि॑ सु॒ब्रह्म॑ण्ये। तस्या॑स्ते द्यौः पादः॑। साऽसि॑
सु॒ब्रह्म॑ण्ये। तस्या॑स्ते दि॒शः पादः॑॥९०॥

प॒रोर॑जास्ते प॒ञ्चमः॑ पादः॑। सा न॒ इष॑मूर्जं धु॒क्ष्व। तेज॑
इन्द्रि॒यम्। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सम॑न्नाद्यम्। वि मि॑मे त्वा॒ पय॑स्वतीम्।
दे॒वानां॑ धे॒नुः सु॒दुधा॑मन॑पस्फुरन्तीम्। इन्द्रः॑ सोमं॑ पिबतु।
क्षेमो॑ अस्तु नः। इ॒मान्न॑राः कृणु॑त वेदि॒मेत्य॑। वसु॑मतीः
रु॒द्रव॑तीमादि॒त्यव॑तीम्॥९१॥

व॒र्ष्मन्दि॒वः। नाभा॑ पृथि॒व्याः। यथा॑ऽयं यज॑मानो न रि॒ष्येत्।
दे॒वस्य॑ सवि॒तुः स॒वे। चतुः॑ शिखण्डा यु॒वतिः॑ सु॒पेशाः॑।

घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये। तस्याः सुपर्णावधि यौ
निविष्टौ। तयोर्देवानामधि भागधेयम्। अप जन्मं भयं नुद।
अप चक्राणि वर्तय। गृहः सोमस्य गच्छतम्। न वा उ
वेतन्म्रियसे न रिष्यसि। देवाः इदेषि पृथिभिः सुगेभिः।
यत्र यन्ति सुकृतो नापि दुष्कृतः। तत्र त्वा देवः संविता
दधातु॥१२॥

ब्रह्मणो योनिरहंसः पङ्क्तिं प्रपद्ये दीक्षा ययाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितस्तया त्वा दीक्षया
दीक्षयाम्योषधयो दीक्षा द्यौस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षतामपचितिश्राक्षितिरुत्तरस्मिन्गमेयं दिशः पादं
आदित्यवर्तते वर्तय पञ्च च॥ [७]

यदस्य पारे रजसः। शुक्रं ज्योतिरजायत। तन्नः पर्षदति
द्विषः। अग्ने वैश्वानर स्वाहा। यस्माद्द्वीषाऽवाशिष्टाः। ततो नो
अभयं कृधि। प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय मीदुषे।
यस्माद्द्वीषा न्यषदः। ततो नो अभयं कृधि॥१३॥

प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय मीदुषे। उदुस्र तिष्ठ
प्रति तिष्ठ मारिषः। मेमं यज्ञं यजमानं च रीरिषः। सुवर्गे
लोके यजमानः हि धेहि। शन्न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे।
यस्माद्द्वीषाऽवैपिष्टाः पलायिष्टाः समज्ञास्थाः। ततो नो अभयं
कृधि। प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय मीदुषे॥१४॥

य इदमकः। तस्मै नमः। तस्मै स्वाहा। न वा उवेतन्म्रियसे।
आशानां त्वा विश्वा आशाः। यज्ञस्य हि स्थ ऋत्वियौ।

इन्द्रा॑ग्नी॒ चेत॑नस्य॒ च। हु॒ताहु॒तस्य॑ तृ॒प्यत॑म्। अहु॑तस्य॒ हुत॑स्य॒
 च। हु॒तस्य॒ चाहु॑तस्य॒ च। अहु॑तस्य॒ हुत॑स्य॒ च। इन्द्रा॑ग्नी॒
 अ॒स्य सोम॑स्य। वी॒तं पि॑बतं जु॒षेथा॑म्। मा यज॑मानं॒ तमो॑
 विदत्। म॒र्त्विजो॒ मो इ॒माः प्र॒जाः। मा यः सोम॑मि॒मं पि॑बात्।
 स॒सृष्ट॑मु॒भयं॑ कृतम्॥१५॥

कृधि॒ मी॒ढुषे॑ऽहु॒तस्य॒ च सप्त॑ च॥ ————— [८]

अ॒ना॒गस॑स्त्वा व॒यम्। इ॒न्द्रेण॑ प्रे॒षिता॒ उप॑। वा॒युष्टे॑
 अ॒स्त्व॑श॒भूः। मि॒त्रस्ते॑ अ॒स्त्व॑श॒भूः। वरु॑णस्ते
 अ॒स्त्व॑श॒भूः। अ॒पाङ्ग॑या॒ ऋत॑स्य॒ गर्भाः॑। भुव॑नस्य
 गो॒पाः श्येना॑ अतिथयः। पर्व॑तानां॒ ककु॑भः प्र॒युतो॑ नपातारः।
 व॒शुने॒न्द्रे ह्य॑त। घो॒षेणा॑मी॒वाश्चा॑तयत॥१६॥

यु॒क्ताः स्थ॒ वह॑त। दे॒वा ग्रा॑वा॒ण इ॒न्दुरि॒न्द्र इत्य॑वादिषुः।
 ए॒न्द्रम॑चुच्यवुः प॒रम॑स्याः॒ परा॑वतः। आ॒ऽस्मात्स॒धस्था॑त्।
 ओ॒रोर॒न्तरि॑क्षात्। आ सु॑भू॒तम॑सुषवुः। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सं म॒
 आसु॑षवुः। स॒मरे॑ रक्षा॑स्यवधिषुः। अप॑हतं ब्रह्म॒ज्यस्य॑।
 वाक् त्वा॒ मन॑श्च श्रीणीताम्॥१७॥

प्रा॒णश्च॑ त्वा॒ऽपान॑श्च॒ श्रीणी॑ताम्। चक्षु॑श्च त्वा॒ श्रोत्रं॑ च
 श्रीणी॑ताम्। दक्ष॑श्चत्वा॒ बलं॑ च श्रीणीताम्। ओज॑श्च त्वा॒
 सह॑श्च श्रीणीताम्। आयु॑श्च त्वा॒ऽजरा॑ च॒ श्रीणी॑ताम्। आ॒त्मा
 च॒ त्वा त॒नूश्च॑ श्रीणीताम्। श्रु॒तोऽसि॑ श्रु॒तं कृ॑तः। श्रु॒ताय॑ त्वा
 श्रु॒तेभ्य॑स्त्वा। यमि॒न्द्रमा॒हुर्व॑रुणं॒ यमा॒हुः। यं मि॒त्रमा॒हुर्य॑मुं

सत्यमाहुः॥१८॥

यो देवानां देवतमस्तपोजाः। तस्मै त्वा तेभ्यस्त्वा। मयि
त्यदिन्द्रियं महत्। मयि दक्षो मयि क्रतुः। मयि धायि
सुवीर्यम्। त्रिशुङ्घर्मो वि भातु मे। आकूत्या मनसा
सह। विराजा ज्योतिषा सह। यज्ञेन पर्यसा सह। तस्य
दोहमशीमहि॥१९॥

तस्य सुम्नमशीमहि। तस्य भक्षमशीमहि। वाग्जुषाणा
सोमस्य तृप्यतु। मित्रो जनान्प्र स मित्र। यस्मान्न जातः
परो अन्यो अस्ति। य आविवेश भुवनानि विश्वा। प्रजापतिः
प्रजया संविदानः। त्रीणि ज्योतींषि सचते स षोडशी।
एष ब्रह्मा य ऋत्वियः। इन्द्रो नाम श्रुतो गुणे॥१००॥

प्र ते महे विदथे शंसिषु हरी। य ऋत्वियः प्र ते वन्वे।
वनुषो हर्यतं मदम्। इन्द्रो नाम घृतं नयः। हरिभिश्चारु
सेचते। श्रुतो गुण आ त्वा विशन्तु। हरिवर्षसङ्गिरः।
इन्द्राधिपतेऽधिपतिस्त्वं देवानामसि। अधिपतिं माम्।
आयुष्मन्तं वर्चस्वन्तं मनुष्येषु कुरु॥१०१॥

इन्द्रश्च सम्राड्वरुणश्च राजा। तौ ते भक्षं चक्रतुरग्र एतम्।
तयोरनु भक्षं भक्षयामि। वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु।
प्रजापतिर्विश्वकर्मा। तस्य मनो देवं यज्ञेन राध्यासम्।
अर्थेणा अस्य जहितः। अवसानपतेऽवसानं मे विन्द। नमो
रुद्राय वास्तोष्पतये। आयने विद्रवणे॥१०२॥

उ॒द्याने॒ यत्प॒राय॑णे। आ॒वर्त॑ने वि॒वर्त॑ने। यो गो॑पायति
त॑ ५ हु॒वे। या॒न्य॑पा॒मित्या॒न्यप्र॑ती॒त्तान्य॑स्मि॑। य॒मस्य॑ ब॒लिना॑
चरा॑मि। इ॒हैव॑ सन्तः॒ प्रति॑ तद्या॑तयामः। जी॒वा जी॑वेभ्यो॒ नि
ह॑राम ए॒नत्। अ॒नृणा॑ अ॒स्मिन्न॑नृणाः पर॑स्मिन्। तृ॒तीये॑ लो॒के
अ॒नृणाः॑ स्या॑म। ये दे॒व्याना॑ उ॒त पि॑तृयाणाः॥१०३॥

सर्वा॑न्प॒थो अ॑नृणा आक्षी॑येम। इ॒दमू॒नु श्रेयो॑ऽव॒सान॒मा ग॑न्म।
शि॒वे नो॒ द्यावा॑पृथि॒वी उ॒भे इ॒मे। गो॒म॒द्धन॑व॒दश्व॑व॒दूर्ज॑स्वत्।
सु॒वीरा॑ वी॒रैर॑नु सञ्च॑रेम। अ॒र्कः प॒वित्र॑ ५ रज॑सो वि॒मानः॑।
पु॒नाति॑ दे॒वानां॑ भुव॑नानि वि॒श्वा॑। द्यावा॑पृथि॒वी प॒यसा॑
संवि॑दाने। घृ॒तं दु॑हाते अ॒मृतं॑ प्रपी॑ने। प॒वित्र॑म॒र्को रज॑सो
वि॒मानः॑। पु॒नाति॑ दे॒वानां॑ भुव॑नानि वि॒श्वा॑। सु॒व॒ज्योति॑र्यशो॑
म॒हत्। अ॒शीम॑हि गा॒धमु॑त प्र॑ति॒ष्ठाम्॥१०४॥

चा॒त॒य॒त श्री॑णी॒ता ५ स॒त्यमा॑ह॒रशी॑महि ग॒णे कुरु॑ वि॒द्रव॑णे पि॒तृया॑णां अ॒र्को रज॑सो वि॒मान॒स्त्रीणि॑
च॥

[९]

उद॑स्ताम्प॒सीत्स॒विता॑ मि॒त्रो अ॑र्य॒मा। सर्वा॑न्मि॒त्रान॑वधी॒द्युगे॑न।
बृ॒हन्तं॑ मा॒म॒कर॑द्वी॒रव॑न्तम्। र॒थ॒न्तरे॑ श्र॑यस्व॒ स्वाहा॑ पृथि॒व्याम्।
वा॒म॒दे॒व्ये श्र॑यस्व॒ स्वाहा॑ऽन्तरि॑क्षे। बृ॒ह॒ति श्र॑यस्व॒ स्वाहा॑
दि॒वि। बृ॒ह॒ता त्वो॑प॒स्तभ्रो॑मि। आ त्वा॑ ददे॒ यश॑से वी॒र्या॑य च।
अ॒स्मास्व॑घ्नि॒या यू॒यं द॑धाथेन्द्रि॒यं प॑यः। यस्ते॑ द्र॒प्सो यस्त॑
उद॑रू॒षः॥१०५॥

दैव्यः केतुर्विश्वं भुवनमाविवेश। स नः पाह्यरिष्ट्यै
स्वाहा॥ अनु मा सर्वो यज्ञोऽयमेतु। विश्वे देवा मरुतः
सामार्कः। आप्रियश्छन्दांसि निविदो यजूंषि। अस्यै
पृथिव्यै यद्यज्ञियम्। प्रजापतेर्वर्तनिमनु वर्तस्व। अनुवीरैरनु
राध्याम गोभिः। अन्वश्चैरनु सर्वैरु पुष्टैः। अनु प्रजया-
ऽन्विन्द्रियेण॥१०६॥

देवा नो यज्ञमृजुधा नयन्तु। प्रतिक्षत्रे प्रति तिष्ठामि राष्ट्रे।
प्रत्यश्वेषु प्रति तिष्ठामि गोषु। प्रति प्रजायां प्रति तिष्ठामि
भव्यै। विश्वमन्याऽभि वावृधे। तदन्यस्यामधिश्चितम्। दिवे च
विश्वकर्मणे। पृथिव्यै चाकरं नमः। अस्कान्द्यौः पृथिवीम्।
अस्कानृषभो युवागाः॥१०७॥

स्कन्नेमा विश्वा भुवना। स्कन्नो यज्ञः प्र जनयतु।
अस्कानजनि प्राजनि। आ स्कन्नाज्जायते वृषा। स्कन्नात्प्र
जनिषीमहि। ये देवा येषामिदं भागधेयं बभूव। येषां प्रयाजा
उतानूयाजाः। इन्द्रज्येष्ठेभ्यो वरुणराजभ्यः। अग्निहोतृभ्यो
देवेभ्यः स्वाहा॥ उत त्या नो दिवा मतिः॥१०८॥

अदितिरूत्या गमत्। सा शन्ताची मयस्करत्। अप
स्त्रिधः। उत त्या दैव्या भिषजा। शन्नस्करतो अश्विना।
यूयातामस्मद्रपः। अप स्त्रिधः। शमग्निरग्निभिस्करत्।
शन्नस्तपतु सूर्यः। शं वातो वात्वरपाः॥१०९॥

अप॒ स्त्रिधः॑। तदित्प॒दं न विचि॑केत वि॒द्वान्। यन्मृ॑तः पुन॑र॒प्येति॑
जी॒वान्। त्रि॒वृद्यद्भु॑वनस्य रथ॒वृत्। जी॒वो गर्भो॑ न मृ॒तः स
जी॒वात्। प्रत्य॑स्मै पिपी॑षते। विश्वा॑नि वि॒दुषे॑ भर। अ॒रङ्ग॑माय
जग्म॑वे। अप॑श्चाद्व॒ध्वने॑ नरै॑। इन्द्रु॑रिन्द्रुमवा॑गात्। इन्द्रो॑रिन्द्रो-
ऽपात्। तस्य॑ त इन्द्र॒विन्द्र॑पीतस्य॒ मधु॑मतः। उप॑हूत॒स्योप॑हूतो
भक्ष॑यामि॥११०॥

उ॒द॒र॒ष इन्द्रि॒येण॒ गा म॒तिर॑र॒पा अंगा॒त्रीणि॑ च॥ ————— [१०]

ब्रह्म॑ प्रति॒ष्ठा मन॑सो ब्रह्म॑ वा॒चः। ब्रह्म॑ य॒ज्ञाना॑
ह॒विषा॑माज्य॑स्य। अति॑रिक्तं कर्म॑णो यच्च॑ हीनम्। य॒ज्ञः
पर्वा॑णि प्रति॒रन्नैति॑ कल्प॑यन्। स्वाहा॑कृताऽऽहु॑तिरेतु
दे॒वान्। आश्रा॑वितम॒त्याश्रा॑वितम्। वष॑ट्कृतम॒त्यनू॑क्तं च य॒ज्ञे।
अति॑रिक्तं कर्म॑णो यच्च॑ हीनम्। य॒ज्ञः पर्वा॑णि प्रति॒रन्नैति॑
कल्प॑यन्। स्वाहा॑कृताऽऽहु॑तिरेतु दे॒वान्॥१११॥

यद्वो॑ देवा अतिपा॒दया॑नि। वा॒चा चि॒त्प्रय॑तं देव॒हेड॑नम्। अ॒रा॒यो
अ॒स्मा॑ अ॒भिदु॑च्छुनायते॑। अ॒न्यत्रा॑स्मन्म॒रुत॑स्तन्निधे॑तन। त॒तं
म॒ आप॑स्तदु॒ ताय॑ते पुनः॑। स्वादि॑ष्ठा धी॒तिरु॑चथाय शस्यते।
अ॒य॑ संमु॒द्र उ॒त वि॒श्वभै॑षजः। स्वाहा॑कृतस्य॒ समु॑तृणुतर्भुवः।
उद्व॑यं तम॑स॒स्परि॑। उदु॑त्यं चि॒त्रम्॥११२॥

इ॒मं मे॑ वरु॒ण तत्त्वा॑ यामि। त्वन्नो॑ अ॒ग्ने स त्वन्नो॑ अ॒ग्ने।
त्वम॑ग्ने अ॒यासि॑ प्रजा॑पते। इ॒मं जी॒वेभ्यः॑ परि॒धिं द॑धामि।

मैषान्नुगादपरो अर्धमेतम्। शतं जीवन्तु शरदः पुरूचीः। तिरो
मृत्युं दधतां पर्वतेन। इष्टेभ्यः स्वाहा वषडनिष्टेभ्यः स्वाहा।
भेषजं दुरिष्ट्यै स्वाहा निष्कृत्यै स्वाहा। दौराध्यै स्वाहा
दैवीभ्यस्तनूभ्यः स्वाहा॥११३॥

ऋद्धौ स्वाहा समृद्धौ स्वाहा। यतं इन्द्र भयामहे। ततो नो
अभयं कृधि। मघवञ्छुग्धि तव तन्न ऊतयै। वि द्विषो वि
मृधो जहि। स्वस्तिदा विशस्पतिः। वृत्रहा वि मृधो वशी।
वृषेन्द्रः पुर एतु नः। स्वस्तिदा अभयङ्करः। आभिर्गीर्भिर्यदतो
न ऊनम्॥११४॥

आप्यायय हरिवो वर्धमानः। यदा स्तोतृभ्यो महि गोत्रा
रुजासि। भूयिष्ठभाजो अर्धं ते स्याम। अनाज्ञातं यदाज्ञातम्।
यज्ञस्य क्रियते मिथु। अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि
वेत्थं यथातथम्। पुरुषसम्मितो यज्ञः। यज्ञः पुरुषसम्मितः।
अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि वेत्थं यथातथम्। यत्पाकत्रा
मनसा दीनदक्षा न। यज्ञस्य मन्वते मर्तासः। अग्निष्टद्धोता
ऋतुविद्विजानन्। यजिष्ठो देवां ऋतुशो यजाति॥११५॥

देवाश्चित्रं तनूभ्यः स्वाहो नं पुरुषसम्मितोऽग्ने तदस्य कल्पय पञ्च च॥—————[११]

यद्देवा देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा
मुश्चत। ऋतस्यर्तेन मामुत। देवा जीवनकाम्या यत्। वाचा-
ऽनृतमूदिम। अग्निर्मा तस्मादेनसः। गार्हपत्यः प्रमुश्चतु।

दुरिता यानि चकृम। करोतु मामनेनसम्॥११६॥

ऋतेन द्यावापृथिवी। ऋतेन त्वं संरस्वति। ऋतान्मां
मुञ्चतां हंसः। यदन्यकृतमारिम। सजातशंसादुत वा
जामिशंसात्। ज्यायसः शंसादुत वा कनीयसः।
अनाज्ञातं देवकृतं यदेनः। तस्मात्त्वमस्माज्जातवेदो मुमुग्धि।
यद्वाचा यन्मनसा। बाहुभ्यामूरुभ्यामष्टीवद्भ्याम्॥११७॥

शिश्नैर्यदनृतं चकृमा वयम्। अग्निर्मा तस्मादेनसः।
यद्धस्ताभ्यां चकर किल्बिषाणि। अक्षाणां वृगुमुपजिघ्रमानः।
दूरेपश्या च राष्ट्रभृच्च। तान्यप्सरसावनुदत्तामृणानि।
अदीव्यवृणं यदहं चकार। यद्वादास्यन्त्सञ्जगारा जनैभ्यः।
अग्निर्मा तस्मादेनसः। यन्मयि माता गर्भं सति॥११८॥

एनश्चकार यत्पिता। अग्निर्मा तस्मादेनसः। यदा पिपेष मातरं
पितरम्। पुत्रः प्रमुदितो धयन्। अहिंसितौ पितरौ मया
तत्। तदग्रे अनृणो भवामि। यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्याम्।
यन्मातरं पितरं वा जिहिंसिम। अग्निर्मा तस्मादेनसः।
यदाशसां निशसा यत्पराशसा॥११९॥

यदेनश्चकृमा नूतनं यत्पुराणम्। अग्निर्मा तस्मादेनसः। अति
क्रामामि दुरितं यदेनः। जहामि रिप्रं परमे सधस्थै। यत्र यन्ति
सुकृतो नापि दुष्कृतः। तमा रोहामि सुकृतां नु लोकम्। त्रिते
देवा अमृजतैतदेनः। त्रित एतन्मनुष्येषु मामृजे। ततो मा यदि

किञ्चिदानुशे। अग्निर्मा तस्मादेनसः॥१२०॥

गार्हपत्यः प्रमुञ्चतु। दुरिता यानि चकृम। करोतु
मामनेनसम्। दिवि जाता अप्सु जाताः। या जाता
ओषधीभ्यः। अथो या अग्निजा आपः। ता नः शुन्धन्तु
शुन्धनीः। यदापो नक्तं दुरितं चराम। यद्वा दिवा नूतनं
यत्पुराणम्। हिरण्यवर्णास्तत् उत्पुनीत नः। इमं मे
वरुण तत्त्वा यामि। त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने। त्वमग्ने
अयासि॥१२१॥

अनेनसमष्टीवज्ज्ञां सति पराशसाऽऽनशौऽग्निर्मा तस्मादेनसः पुनीत नस्त्रीणि च (यद्देवा
देवा ऋतेन सजातशः साद्यद्वाचा यद्धस्ताभ्यामदीव्यं यन्मयि माता यदा पिपेष् यदन्तरिक्षं
यदाशसाऽति क्रामामि त्रिते देवा दिवि जाता अप्सु जाता यदापं इमं मे वरुण तत्त्वा
यामि त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने त्वमग्ने अयासि।)॥—————[१२]

यत्ते ग्रावणां चिच्छिदुः सोम राजन्। प्रियाण्यङ्गानि स्वधिता
परूषि। तथ्सन्धस्वाज्येनोत वर्धयस्व। अनागसो
अधमिथ्सङ्घयेम। यत्ते ग्रावां बाहुच्युतो अचुच्यवुः। नरो
यत्ते दुदुहुर्दक्षिणेन। तत्त आप्यायतां तत्तै। निष्ट्यायतां देव
सोम। यत्ते त्वचं बिभिदुर्यच्च योनिम्। यदास्थानात्प्रच्युतो
वेनसि त्मना॥१२२॥

त्वया तथ्सोम गुप्तमस्तु नः। सा नः सन्धासन्तपरमे व्योमन्।
अहाच्छरीरं पयसा समेत्य। अन्योन्यो भवति वर्णो अस्य।
तस्मिन्वयमुपहूतास्तव स्मः। आ नो भज सदसि विश्वरूपे।

नृचक्षाः सोमं उत शुश्रुगंस्तु। मा नो वि हांसीद्भिर
आवृणानः। अनागास्तनुवो वावृधानः। आ नो रूपं वेहतु
जायमानः॥१२३॥

उप क्षरन्ति जुहो घृतेन। प्रियाण्यङ्गानि तव वर्धयन्तीः।
तस्मै ते सोम नम इद्वषद्व। उप मा राजन्सुकृते ह्वयस्व।
सं प्राणापानाभ्यां समु चक्षुषा त्वम्। सः श्रोत्रेण गच्छस्व
सोम राजन्। यत्त आस्थितः शमु तत्ते अस्तु। जानीतान्नः
सङ्गमने पथीनाम्। एतं जानीतात्परमे व्योमन्। वृकाः
सधस्था विद रूपमस्य॥१२४॥

यदागच्छात्पथिभिर्देवयानैः। इष्टापूर्ते कृणुतादविरस्मै।
अरिष्ठो राजन्नगदः परेहि। नमस्ते अस्तु चक्षसे रघूयते।
नाकमारोह सह यजमानेन। सूर्यं गच्छतात्परमे व्योमन्।
अभूद्देवः संविता वन्द्यो नु नः। इदानीमहं उपवाच्यो नृभिः।
वि यो रत्ना भजति मानवेभ्यः। श्रेष्ठं नो अत्र द्रविणं यथा
दधत्। उप नो मित्रावरुणाविहावतम्। अन्वादीध्याथामिह
नः सखाया। आदित्यानां प्रसितिर्हेतिः। उग्रा शतापीष्ठा
घविषा परि णो वृणक्तु। आप्यायस्व सन्ते॥१२५॥

त्मना जायमानोऽस्य दधत्यश्च च॥_____ [१३]

यदिदीक्षे मनसा यच्च वाचा। यद्वा प्राणैश्चक्षुषा यच्च
श्रोत्रेण। यद्रेतसा मिथुनेनाप्यात्मना। अद्ध्यो लोका दधिरे

तेजं इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः। आपो विमोक्तीर्मयि तेजं इन्द्रियम्। यदृचा साम्ना यजुषा। पशूनां चर्मन् हविषा दिदीक्षे। यच्छन्दोभिरोषधीभिर्वनस्पतौ। अद्ध्यो लोका दधिरे तेजं इन्द्रियम्॥१२६॥

शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः। आपो विमोक्तीर्मयि तेजं इन्द्रियम्। येन ब्रह्म येन क्षत्रम्। येनैन्द्राग्नी प्रजापतिः सोमो वरुणो येन राजा। विश्वे देवा ऋषयो येन प्राणाः। अद्ध्यो लोका दधिरे तेजं इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः। आपो विमोक्तीर्मयि तेजं इन्द्रियम्। अपां पुष्पमस्योषधीनां रसः। सोमस्य प्रियं धाम॥१२७॥

अग्नेः प्रियतमं हविः स्वाहा। अपां पुष्पमस्योषधीनां रसः। सोमस्य प्रियं धाम। इन्द्रस्य प्रियतमं हविः स्वाहा। अपां पुष्पमस्योषधीनां रसः। सोमस्य प्रियं धाम। विश्वेषां देवानां प्रियतमं हविः स्वाहा। वयं सोम व्रते तव। मनस्तनूषु पिप्रतः। प्रजावन्तो अशीमहि॥१२८॥

देवेभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। सोम्येभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। कव्येभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। देवास इह मादयध्वम्। सोम्यास इह मादयध्वम्। कव्यास इह मादयध्वम्। अनन्तरिताः पितरः सोम्याः सोमपीथात्। अपैतु मृत्युरमृतं न आगन्। वैवस्वतो नो अभयं कृणोतु। पूर्णं वनस्पतेरिव॥१२९॥

अ॒भि नः॑ शी॒यता॑ र॒यिः। सच॑तां नः॑ शची॒पतिः॑। परं मृत्यो॑
 अनु॒ परे॑हि पन्था॑म्। यस्ते॒ स्व इत॑रो दे॒व्याना॑त्। चक्षु॑ष्मते
 शृण्व॒ते ते॑ ब्रवी॑मि। मा नः॑ प्र॒जा री॑रिषो मोत वी॒रान्।
 इ॒दमू॒नु श्रेयो॑व॒सान॒माग॑न्म। यद्भो॒जिद्धं॑ न॒जिदं॑ श्व॒जिद्यत्।
 पु॒र्णं वन॑स्पतै॒रिव। अ॒भि नः॑ शी॒यता॑ र॒यिः। सच॑तां नः॑
 शची॒पतिः॑ ॥१३०॥

वन॒स्पता॑वृ॒द्धो लो॒का दधिरे॒ तेजं॑ इन्द्रि॒यं धामा॑शीमहीवा॒भिः शी॒यता॑ र॒यिरेकं॑ च॥[१४]

सर्वान् यद्विष्व॑ण्णेन॒ वि वै याः पुर॑स्ताद्दे॒वा दे॒वेषु॑ परि॒स्तृणी॑त् सक्षे॒दं यद॑स्य पा॒रेऽना॑गस॒
 उद॑स्ताम्प॒सीद्व॒ह्मं प्रति॑ष्ठा यद्वै॒वा यत्ते॑ ग्राव्ण॒या यद्वि॑दीक्षे चतु॒र्दश॑॥१४॥

सर्वान्भू॒तिमे॒व यामे॒वाप्स्वाहु॑तिं व्र॒ताना॑ पर्णव॒ल्कः सोम्या॑नाम॒स्मिन् यु॒जेऽग्ने॒ यो नो॑
 ज्यो॒ग्जी॒वाः प॒रोर॑जाः प्र॒तेम॑हे ब्र॒ह्मं प्रति॑ष्ठा गा॒र्हप॑त्यस्त्रि॒ंशदु॑त्तरश॒तम्॥१३०॥

सर्वा॒च्छची॒पतिः॑॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः

प्रपाठकः समाप्तः॥

॥अष्टमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः॥

सा॒ङ्ग॒हृण्ये॑ष्ट्या॒ यज॑ते। इ॒माञ्जन॑ता॒ र॒ सङ्गृ॑ह्नीति।
 द्वा॒दशार॑त्री र॒शना॑ भ॒वति। द्वा॒दश॑ मा॒साः संव॑त्सरः।
 संव॑त्सरमे॒वाव॑ रु॒न्धे। मौ॒ञ्जी भ॑वति। ऊ॒र्ग्वै मु॒ञ्जाः। ऊ॒र्ज-

मेवाव रुन्धे। चित्रा नक्षत्रं भवति। चित्रं वा एतत्कर्म॥१॥

यदश्वमेधः समृद्धौ। पुण्यनाम देवयजनमध्यवस्यति।
पुण्यामेव तेन कीर्तिमभि जयति। अपदातीनृत्विजः
सुमावहन्त्या सुब्रह्मण्यायाः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।
केशश्मश्रु वपते। नखानि नि कृन्तते। दतो धावते। स्नाति।
अहतं वासः परिधत्ते। पाप्मनोऽपहत्यै। वाचं यत्वोप
वसति। सुवर्गस्य लोकस्य गुप्त्यै। रात्रिं जागरयन्त आसते।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥२॥

कर्म धत्ते पञ्च च॥—————[१]

चतुष्टय्य आपो भवन्ति। चतुः शफो वा अश्वः प्राजापत्यः
समृद्धौ। ता दिग्भ्यः सुमाभृता भवन्ति। दिक्षु वा आपः। अन्नं
वा आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते।
तदव रुन्धे। तासु ब्रह्मोदनं पचति। रेत एव तद्वधाति॥३॥

चतुः शरावो भवति। दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति। उभयतोरुक्मौ
भवतः। उभयत एवास्मिन्नुचं दधाति। उद्धरति श्रुतत्वाय।
सर्पिष्वान्भवति मेध्यत्वाय। चत्वारि आर्षेयाः प्राश्नन्ति।
दिशामेव ज्योतिषि जुहोति। चत्वारि हिरण्यानि ददाति।
दिशामेव ज्योतीं ऋष्यव रुन्धे॥४॥

यदाज्यमुच्छिष्यते। तस्मिन् रशनान्युनत्ति। प्रजापतिर्वा
ओदनः। रेत आज्यम्। यदाज्यं रशनान्युनत्ति। प्रजापतिमेव

रेत॑सा॒ सम॑र्धयति। द॒र्भ॒मयी॑ रश॒ना भ॑वति। ब॒हु वा ए॒ष
कु॒च॒रो मे॒ध्यमु॑प॒गच्छ॑ति। यद॒श्वः। प॒वित्रं॑ वै द॒र्भाः॥५॥

यद॒र्भ॒मयी॑ रश॒ना भ॑वति। पु॒नात्ये॒वैन॑म्। पू॒तमे॑नं मे॒ध्यमा॒
ल॑भते। अ॒श्वस्य॑ वा आ॒ल॒ब्धस्य॑ म॒हि॒मोद॑क्रामत्।
स म॒ह॒र्त्विजः॑ प्रावि॑शत्। तन्म॒ह॒र्त्विजां॑ म॒ह॒र्त्वि॒क्तम्।
यन्म॒ह॒र्त्विजः॑ प्रा॒श॒जन्ति॑। म॒हि॒मान॑मे॒वास्मि॑न्तद॒धाति॑।
अ॒श्वस्य॑ वा आ॒ल॒ब्धस्य॑ रे॒त उ॑द॒क्राम॑त्। तथ्सु॒वर्ण॑ः
हि॒र॒ण्यम॑भवत्। यथ्सु॒वर्ण॑ः हि॒र॒ण्यं द॑दाति। रे॒त ए॒व
तद॑धाति। ओ॒द॒ने द॑दाति। रे॒तो वा ओ॑द॒नः। रे॒तो हि॒र॒ण्यम्।
रे॒त॑सै॒वास्मि॑न्ने॒तो द॑धाति॥६॥

दधाति रुन्धे दर्भा अभवत्थद च॥ [२]

यो वै ब्र॒ह्म॑णे दे॒वेभ्यः॑ प्र॒जाप॑तयेऽप्र॒तिप्रो॑च्याश्वं मे॒ध्यं ब॑ध्नाति।
आ दे॒वता॑भ्यो वृ॒श्च्यते॑। पापी॑यान्भवति। यः प्र॒तिप्रो॑च्ये। न
दे॒वता॑भ्य आ॒वृ॒श्च्यते॑। वसी॑यान्भवति। यदाह॑। ब्र॒ह्म॒न्नश्वं॑ मे॒ध्यं
भ॒न्थस्या॑मि दे॒वेभ्यः॑ प्र॒जाप॑तये तेन॑ रा॒ध्यास॑मिति। ब्र॒ह्म वै
ब्र॒ह्मा। ब्र॒ह्म॑ण ए॒व दे॒वेभ्यः॑ प्र॒जाप॑तये प्र॒तिप्रो॑च्याश्वं मे॒ध्यं
ब॑ध्नाति॥७॥

न दे॒वता॑भ्य आ वृ॒श्च्यते॑। वसी॑यान्भवति। दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑
प्र॑स॒व इति॑ रश॒नामा॑द॒त्ते प्र॑सू॒त्यै। अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॒ह।
अ॒श्विनो॑ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यू आ॑स्ता॒म्। पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्या॑मित्या॒ह।

यत्यै। व्यृद्धं वा एतद्यज्ञस्य। यदयजुष्केण क्रियते।
इमामगृभ्णत्रशनामृतस्येत्यधि वदति यजुष्कृत्यै। यज्ञस्य
समृद्धौ॥८॥

तदाहुः। द्वादशारत्नी रशना कर्तव्या(३) त्रयोदशारत्नी(३)-
रिति। ऋषभो वा एष ऋतूनाम्। यथ्संवत्सरः। तस्य त्रयोदशो
मासो विष्टपम्। ऋषभ एष यज्ञानाम्। यदश्वमेधः। यथा वा
ऋषभस्य विष्टपम्। एवमेतस्य विष्टपम्। त्रयोदशमरत्निः
रशनायामुपा दधाति॥९॥

यथर्षभस्य विष्टपः सः स्फुरोति। तादृगेव तत्। पूर्वं
आयुषि विदथेषु कव्येत्याह। आयुरेवास्मिन्दधाति।
तया देवाः सुतमा बभूवुरित्याह। भूतिमेवोपावर्तते।
ऋतस्य सामन्त्सरमारपन्तीत्याह। सत्यं वा ऋतम्।
सत्येनैवैनमृतेनारभते। अभिधा असीत्याह॥१०॥

तस्मादश्वमेधयाजी सर्वाणि भूतान्यभि भवति।
भुवनमसीत्याह। भूमानमेवोपैति। यन्ताऽसीत्याह।
यन्तारमेवैनं करोति। धर्ताऽसीत्याह। धर्तारमेवैनं करोति।
सोऽग्निं वैश्वानरमित्याह। अग्नावेवैनं वैश्वानरे जुहोति।
सप्रथसमित्याह॥११॥

प्रजयैवैनं पशुभिः प्रथयति। स्वाहाकृत इत्याह। होमं
एवास्यैषः। पृथिव्यामित्याह। अस्यामेवैनं प्रतिष्ठापयति।

यन्ता राड्यन्ताऽसि यमनो धर्ताऽसि धरुण इत्याह।
 रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। कृष्यै त्वा क्षेमाय त्वा
 रय्यै त्वा पोषाय त्वेत्याह। अमेवैतामा शास्ते। स्वगा
 त्वा देवेभ्य इत्याह। देवेभ्य एवैनं स्वगा करोति। स्वाहा
 त्वा प्रजापतय इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। यस्या एव
 देवताया आलभ्यते। तयैवैनं समर्धयति॥१२॥

बभ्राति समृद्ध्या उपादधात्यसीत्याह सप्रथसमित्याह देवेभ्य इत्याह पञ्च च॥—[३]

यः पितुरनुजायाः पुत्रः। स पुरस्तान्नयति। यो मातुरनुजायाः
 पुत्रः। स पश्चान्नयति। विष्वश्चमेवास्मात्पाप्मानं विवृहतः। यो
 अर्वन्तं जिघांसति तमभ्यमीति वरुण इति श्वानं चतुरक्षं
 प्रसौति। पुरो मर्तः परः श्वेति शुनश्चतुरक्षस्य प्रहन्ति। श्वेव
 वै पाप्मा भ्रातृव्यः। पाप्मानमेवास्य भ्रातृव्यं हन्ति। सैध्रकं
 मुसलं भवति॥१३॥

कर्मकर्मैवास्मै साधयति। पौंश्चलेयो हन्ति। पुंश्चल्वां
 वै देवाः शुचं न्यदधुः। शुचैवास्य शुचं हन्ति। पाप्मा
 वा एतमीप्सतीत्याहुः। योऽश्वमेधेन यजत इति।
 अश्वस्याधस्पदमुपास्यति। वज्री वा अश्वः प्राजापत्यः।
 वज्रैणैव पाप्मानं भ्रातृव्यमवक्रामति। दक्षिणाऽप
 प्लावयति॥१४॥

पाप्मानमेवास्माच्छ्रमलमपं प्लावयति। ऐषीक उदूहो
 भवति। आयुर्वा इषीकाः। आयुरेवास्मिन्दधति। अमृतं वा

इ॒षीकाः॑। अ॒मृत॑मे॒वास्मि॑न्दधति। वे॒त॒स॒शा॒खो॒प॒सम्ब॑द्धा
भवति। अ॒प्सु॒यो॒नि॒र्वा अ॒श्वः॑। अ॒प्सु॒जो वे॒त॒सः॑।
स्वादे॒वैनं॑ योने॒र्निर्मि॑मीते। पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यश्च॑म॒भ्युद॑हति।
पु॒रस्ता॑दे॒वास्मि॑न्प्र॒तीच्य॑मृतं दधाति। अ॒हं च॒ त्वं च॑
वृ॒त्रह॑न्निति॑ ब्र॒ह्मा यज॑मानस्य हस्तं गृह्णाति। ब्र॒ह्मक्ष॑त्रे
ए॒व स॒न्द॑धाति। अ॒भि॒क्र॒त्वेन्द्र॑ भूर॒ध॒ज्मन्नि॑त्य॒ध्व॒र्यु॒र्यज॑मानं
वाचयत्य॒भिजि॑त्यै॥१५॥

भवति प्लावयति मिमीते पञ्च च॥ [४]

च॒त्वार॑ ऋ॒त्विजः॑ स॒मु॒क्षन्ति॑। आ॒भ्य ए॒वैनं॑ च॒त॒सृभ्यो॑
दि॒ग्भ्यो॑ऽभि॒ समी॑रयन्ति। श॒तेनं॑ रा॒जपु॑त्रैः स॒हाध्व॑र्युः।
पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यङ्घ्रि॑ष्ठ॒न्प्रोक्ष॑ति। अ॒नेना॑श्वेन॒ मे॒ध्यैने॑ष्ट्वा। अ॒य॑
रा॒जा वृ॒त्रं व॑ध्या॒दिति॑। रा॒ज्यं वा अ॑ध्व॒र्युः। क्ष॒त्र॑ रा॒जपु॑त्रः।
रा॒ज्येनै॒वास्मि॑न्क्ष॒त्रं द॑धाति। श॒तेना॑ रा॒जभि॑रु॒ग्रैः स॒ह
ब्र॒ह्मा॥१६॥

द॒क्षि॒णत॑ उद॒ङ्घ्रि॑ष्ठ॒न्प्रोक्ष॑ति। अ॒नेना॑श्वेन॒ मे॒ध्यैने॑ष्ट्वा। अ॒य॑
रा॒जाप्र॑तिधृ॒ष्योऽस्ति॑वति। ब॒लं वै ब्र॒ह्मा। ब॒लंम॑रा॒जो॒ग्रः।
ब॒लंनै॒वास्मि॑न्ब॒लं द॑धाति। श॒तेनं॑ सू॒तग्रा॑म॒णिभिः॑ स॒ह
होता॑। प॒श्चात्प्रा॑ङ्घ्रि॑ष्ठ॒न्प्रोक्ष॑ति। अ॒नेना॑श्वेन॒ मे॒ध्यैने॑ष्ट्वा। अ॒य॑
रा॒जाऽस्यै॑ वि॒शः॥१७॥

ब॒हु॒ग्वै ब॑ह्व॒श्वार्यै॑ ब॒ह्वजा॑वि॒कार्यै॑। ब॒हु॒व्री॒हिय॑वा॒र्यै॑ ब॒हु॒माष॑-

ति॒लायै॑। बहु॒हिर॒ण्यायै॑ बहु॒हस्ति॒कायै॑। बहु॒दा॒स॒पू॒रु॒षायै॑
 रयि॒मत्यै॑ पु॒ष्टि॒मत्यै॑। बहु॒रा॒य॒स्पो॒षायै॑ राजा॒स्त्विति॑। भू॒मा
 वै हो॒ता। भू॒मा सू॒त॒ग्रा॒म॒ण्यः। भू॒मैवास्मि॑न्भू॒मानं॑ दधाति।
 श॒तेन॑ क्षत्त॒सङ्ग॒ही॒तृभिः॑ स॒हो॒द्रा॒ता। उ॒त्तर॒तो दक्षि॑णा
 तिष्ठ॒न्प्रोक्ष॑ति॥१८॥

अ॒नेनाश्वे॑न॒ मे॒ध्यैने॒ष्ट्वा। अ॒यं राजा॑ स॒र्व॒मायु॑रे॒त्विति॑। आ॒यु॒र्वा
 उ॒द्रा॒ता। आ॒युः क्षत्त॒सङ्ग॒ही॒तारः॑। आ॒युषै॒वास्मि॑न्नायु॑र्दधाति।
 श॒तं श॒तं भव॑न्ति। श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑यः। आ॒युष्ये॒वेन्द्रि॑ये
 प्र॒ति तिष्ठ॑ति। च॒तुः श॒ता भव॑न्ति। च॒तस्रो॑ दि॒शः। दि॒क्ष्वे॒व
 प्र॒ति तिष्ठ॑ति॥१९॥

ब्रह्मा विश उ॒क्षति॑ दि॒श एकं॑ च॥ [५]

यथा॒ वै ह॒विषो॑ गृही॒तस्य॑ स्क॒न्दति॑। ए॒वं वा ए॒तदश्व॑स्य
 स्क॒न्दति॑। यन्नि॒क्तम॑ना॒लब्ध॑मु॒त्सृज॑न्ति। यथ्स्तो॒क्या अ॒न्वाह॑।
 स॒र्व॒हुत॑मे॒वैनं॑ करो॒त्यस्क॑न्दाय। अ॒स्क॑न्नं॒ हि तत्। यद्धु॑तस्य
 स्क॒न्दति॑। स॒हस्र॑म॒न्वाह॑। स॒हस्र॑स॒मि॒तः सुव॑र्गो लो॒कः।
 सुव॑र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै॥२०॥

यत्प॑रि॒मिता॑ अनु॒ब्रूयात्। प॑रि॒मित॒मव॑ रुन्धी॒त। अ॑प॒रि॒मिता॑
 अ॒न्वाह॑। अ॑प॒रि॒मितः॑ सुव॒र्गो लो॒कः। सुव॑र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
 स॒म॑ष्ट्यै। स्तो॒क्या जु॑होति। या ए॒व व॑र्ष्या॒ आपः॑। ता अ॒व
 रु॒न्धे। अ॒स्यां जु॑होति। इ॒यं वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः॥२१॥

अस्यामेवैनाः प्रतिष्ठापयति। उवाच ह प्रजापतिः। स्तोत्रासु
वा अहमश्वमेधः सः स्थापयामि। तेन ततः सः स्थितेन
चरामीति। अग्नये स्वाहेत्याह। अग्नये एवैनं जुहोति। सोमाय
स्वाहेत्याह। सोमायैवैनं जुहोति। सवित्रे स्वाहेत्याह। सवित्र
एवैनं जुहोति॥२२॥

सरस्वत्यै स्वाहेत्याह। सरस्वत्या एवैनं जुहोति। पूष्णे
स्वाहेत्याह। पूष्णे एवैनं जुहोति। बृहस्पतये स्वाहेत्याह।
बृहस्पतये एवैनं जुहोति। अपां मोदाय स्वाहेत्याह।
अद्ध्य एवैनं जुहोति। वायवे स्वाहेत्याह। वायवं एवैनं
जुहोति॥२३॥

मित्राय स्वाहेत्याह। मित्रायैवैनं जुहोति। वरुणाय
स्वाहेत्याह। वरुणायैवैनं जुहोति। एताभ्य एवैनं देवताभ्यो
जुहोति। दशदश सम्पादं जुहोति। दशाक्षरा विराट्।
अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। प्र वा एषो-
ऽस्माल्लोकाच्च्यवते। यः पराचीराहुतीर्जुहोति। पुनः
पुनरभ्यावर्तं जुहोति। अस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति।
एताः ह वाव सौऽश्वमेधस्य सः स्थितिमुवाचास्कन्दाय।
अस्कन्नः हि तत्। यद्यज्ञस्य सः स्थितस्य स्कन्दति॥२४॥

अभिर्जित्यै वैश्वानरः सवित्र एवैनं जुहोति वायवं एवैनं जुहोति च्यवते षट् च॥—[६]

प्रजापतये त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति पुरस्तात्प्रत्यङ्गिष्ठन्प्रोक्षति।

प्रजापतिर्वै देवानामन्नादो वीर्यावान्। अन्नाद्यमेवास्मिन्वीर्यं
 दधाति। तस्मादश्वः पशूनामन्नादो वीर्यावत्तमः। इन्द्राग्निभ्यां
 त्वेति दक्षिणतः। इन्द्राग्नी वै देवानामोजिष्ठौ बलिष्ठौ।
 ओजं एवास्मिन्बलं दधाति। तस्मादश्वः पशूनामोजिष्ठो
 बलिष्ठः। वायवे त्वेति पश्चात्। वायुर्वै देवानामाशुः
 सारसारितमः॥ २५॥

ज्वमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः पशूनामाशुः सारसारितमः।
 विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युत्तरतः। विश्वे वै देवा देवानां
 यशस्वितमाः। यशं एवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः
 पशूनां यशस्वितमः। देवेभ्यस्त्वेत्यधस्तात्। देवा वै
 देवानामपचिततमाः। अपचितिमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः
 पशूनामपचिततमः॥ २६॥

सर्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युपरिष्ठात्। सर्वे वै देवास्त्विषिमन्तो
 हरस्विनः। त्विषिमेवास्मिन् हरो दधाति। तस्मादश्वः
 पशूनां त्विषिमान् हरस्वितमः। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय
 त्वा पृथिव्यै त्वेत्याह। एभ्य एवैनं लोकेभ्यः प्रोक्षति।
 सते त्वाऽसते त्वाऽद्ध्यस्त्वौषधीभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा
 भूतेभ्य इत्याह। तस्मादश्वमेधयाजिनः सर्वाणि
 भूतान्युपजीवन्ति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यत्प्राजापत्योऽश्वः।
 अथ कस्मादेनमन्याभ्यो देवताभ्योऽपि प्रोक्षतीति। अश्वे वै

सर्वा देवता अन्वायन्ताः। तं यद्विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्य इति प्रोक्षति। देवता एवास्मिन्नन्वा यातयति। तस्मादश्वे सर्वा देवता अन्वायन्ताः॥ २७॥

सारसारितुमोऽर्पिततमः प्राजापत्योऽश्वः पञ्च च॥ [७]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य स्कन्दति। यत्प्रोक्षितमनालब्धमुत्सृजन्ति। यदश्वचरितानि जुहोति। सर्वहुतमेवेन करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्नं हि तत्। यद्धुतस्य स्कन्दति। ईङ्गाराय स्वाहेङ्गृताय स्वाहेत्याह। एतानि वा अश्वचरितानि। चरितैरेवेन समर्धयति॥ २८॥

तदाहुः। अनाहुतयो वा अश्वचरितानि। नैता होतव्या इति। अथो खल्वाहुः। होतव्या एव। अत्र वावैवं विद्वानश्वमेधं सः स्थापयति। यदश्वचरितानि जुहोति। तस्माद्धोतव्या इति। बहिर्धा वा एनमेतदायतनादधाति। भ्रातृव्यमस्मै जनयति॥ २९॥

यस्यानायतनेऽन्यत्राग्रेराहुतीर्जुहोति। सावित्रिया इष्ट्याः पुरस्ताथिस्विष्टकृतः। आहवनीयेऽश्वचरितानि जुहोति। आयतन एवास्याऽऽहुतीर्जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति। तदाहुः। यज्ञमुखेयज्ञमुखे होतव्याः। यज्ञस्य कृत्यै। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्या इति। अथो खल्वाहुः॥ ३०॥

यद्यज्ञमुखेयज्ञमुखे जुहुयात्। पशुभिर्यजमानं व्यर्धयेत्।

अव॑ सुव॒र्गालो॒कात्प॑द्येत। पापी॑यान्थस्या॒दिति॑। स॒कृदे॒व
हो॑त॒व्याः। न यज॑मानं प॒शुभि॒र्व्य॑र्धयति। अ॒भि सु॑व॒र्गं लो॒कं
ज॑यति। न पापी॑यान्भवति। अ॒ष्टाच॑त्वारि॒ंशत॑मश्वरूपाणि
जुहोति। अ॒ष्टाच॑त्वारि॒ंशद॑क्षरा जग॑ती। जाग॑तोऽश्वः
प्राजाप॑त्यः समृ॑द्ध्यै। एक॑मतिरिक्तं जुहोति। तस्मा॒देकः
प्र॒जास्व॑र्धुकः॥ ३१॥

अ॒र्धय॑ति ज॒नय॑ति ख॒ल्वाहु॑र्जग॑ती त्रीणि॑ च॥ ————— [८]

वि॒भूर्मा॒त्रा प्र॒भूः पि॒त्रेत्या॑ह। इ॒यं वै मा॒ता। अ॒सौ पि॒ता।
आ॒भ्यामे॒वैनं॑ परि॑ददाति। अश्वो॑ऽसि॒ हयो॑ऽसीत्या॑ह।
शा॒स्त्ये॒वैन॑मे॒तत्। तस्मा॑च्छि॒ष्टाः प्र॒जा जा॑यन्ते। अ॒त्यो॒-
ऽसी॑त्या॑ह। तस्मा॒दश्वः॑ सर्वा॑न्प॒शून॑त्येति। तस्मा॒दश्वः॑ सर्व॑ेषां
पशू॑नां श्रेष्ठं॑ गच्छति॥ ३२॥

प्र यशः॑ श्रेष्ठं॑माप्नोति। य ए॒वं वेद॑। नरो॑ऽस्यर्वा॑ऽसि॒
सप्ति॑रसि वा॒ज्यंसी॑त्या॑ह। रू॒पमे॒वास्यै॑तन्महि॒मानं॑ व्याच॑ष्टे।
ययु॑र्नामा॒ऽसीत्या॑ह। ए॒तद्वा अ॒श्वस्य॑ प्रि॒यं ना॑म॒धेयम्॑।
प्रि॒येणै॒वैनं॑ नाम॒धेये॑ना॒भि व॑दति। तस्मा॒दप्या॑मित्रौ स॒ङ्गत्य॑।
नाम्ना॑ चेद॒ध्वये॑ते। मि॒त्रमे॒व भ॑वतः॥ ३३॥

आ॒दि॒त्यानां॑ प॒त्वाऽन्वि॑हीत्या॑ह। आ॒दि॒त्याने॒वैनं॑ गमयति।
अ॒ग्नये॑ स्वाहा स्वाहे॑न्द्रा॒ग्निभ्या॑मिति॑ पूर्॒वहो॑मां जुहोति। पूर्॒व
ए॒व द्वि॑षन्तं॒ भ्रातृ॑व्य॒मति॑ क्रामति। भूर॑सि भुवे त्वा॒ भव्या॑य

त्वा भविष्यते त्वेत्युत्सृजति सर्वत्वाय। देवा आशापाला एतं देवेभ्योऽश्वं मेधाय प्रोक्षितं गोपायतेत्याह। शतं वै तल्प्या राजपुत्रा देवा आशापालाः। तेभ्य एवैनं परि ददाति। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतं गन्तौ। इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमन्तिः स्वाहेति चतुषु पथ्सु जुहोति॥ ३४॥

एता वा अश्वस्य बन्धनम्। तभिरेवैनं बध्नाति। तस्मादश्वः प्रमुक्तो बन्धनमा गच्छति। तस्मादश्वः प्रमुक्तो बन्धनं न जहाति। राष्ट्रं वा अश्वमेधः। राष्ट्रे खलु वा एते व्यायच्छन्ते। येऽश्वं मेध्यं रक्षन्ति। तेषां य उद्वचं गच्छन्ति। राष्ट्रादेव ते राष्ट्रं गच्छन्ति। अथ य उद्वचं न गच्छन्ति॥ ३५॥

राष्ट्रादेव ते व्यवच्छिद्यन्ते। परा वा एष सिंच्यते। योऽबलौ-ऽश्वमेधेन यजते। यदमित्रा अश्वं विन्देरन्। हन्येतास्य यज्ञः। चतुः शता रक्षन्ति। यज्ञस्याघाताय। अथान्यमानीय प्रोक्षेयुः। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥ ३६॥

गच्छति भवतः पथ्सु जुहोति न गच्छन्ति नव च॥—————[९]

प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन यजेयेति। स तपोऽतप्यत। तस्य तेषानस्य। सप्तात्मनो देवता उदक्रामन्। सा दीक्षाऽभवत्। स एतानि वैश्वदेवान्यपश्यत्। तान्यजुहोत्। तैर्वै स दीक्षामवारुन्ध। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। दीक्षामेव तैर्यजमानोऽव रुन्धे॥ ३७॥

स॒प्त जु॑होति। स॒प्त हि॑ ता दे॒वता॑ उ॒दक्रा॑मन्। अ॒न्व॒हं जु॑होति।
अ॒न्व॒हमे॒व दी॒क्षाम॑व॒ रुन्धे॑। त्री॑णि॒ वैश्व॑दे॒वानि॑ जुहोति।
च॒त्वार्यो॑द्ब्रह्म॒णानि॑। स॒प्त स॑म्प॒द्यन्ते॑। स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः
प्रा॒णाः। प्रा॒णा दी॒क्षा। प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्दी॒क्षाम॑व॒ रुन्धे॑॥३८॥

ए॒क॒वि॒ंश॒तिं वैश्व॑दे॒वानि॑ जुहोति। ए॒क॒वि॒ंश॒तिर्वै दे॒वलो॑काः।
द्वा॒द॒श मा॒साः प॒ञ्च॒त॒र्व॑ः। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। अ॒सावा॑दि॒त्य
ए॒क॒वि॒ंशः। ए॒ष सु॑व॒र्गो लो॒कः। तद्वै॒व्यं क्ष॒त्रम्। सा श्रीः॑।
तद्ब॒ध्नस्य॑ वि॒ष्टप॑म्। तथ॒स्वरा॑ज्यमुच्यते॥३९॥

त्रि॒ंश॒तमौ॑द्ब्रह्म॒णानि॑ जुहोति। त्रि॒ंश॒दक्ष॑रा वि॒राट्। अ॒न्नं
वि॒राट्। वि॒राजै॒वान्नाद्य॑म॒व॒ रुन्धे॑। त्रे॒धा वि॒भज्य॑ दे॒वता॑
जुहोति। त्र्या॑वृ॒तो वै दे॒वाः। त्र्या॑वृ॒त इ॒मे लो॒काः। ए॒षां
लो॒काना॑मा॒प्त्यै। ए॒षां लो॒कानां॑ क्लृ॒प्त्यै। अप॒ वा ए॒तस्मा॑त्प्रा॒णाः
क्रा॑मन्ति॥४०॥

यो दी॒क्षाम॑न्तिरे॒चय॑ति। स॒प्ता॒हं प्र॑चरन्ति। स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः
प्रा॒णाः। प्रा॒णा दी॒क्षा। प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्दी॒क्षाम॑व॒ रुन्धे॑।
पू॒र्णा॒हुति॑मु॒त्त॒मां जु॑होति। सर्व॑ वै पू॒र्णा॒हुतिः॑। सर्व॑मे॒वाप्नो॑ति।
अथो॑ इ॒यं वै पू॒र्णा॒हुतिः॑। अ॒स्यामे॒व प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति॥४१॥

रुन्धे प्रा॒णान्दी॒क्षाम॑व॒ रुन्ध॑ उच्यते क्रा॒मन्ति॑ तिष्ठति॥ [१०]

प्र॒जाप॑तिरश्वमे॒धम॑सृजत। त॒ं सृ॑ष्टं न किञ्चनोदयच्छत्। तं
वैश्व॑दे॒वान्ये॒वोद॑यच्छन्। यद्वैश्व॑दे॒वानि॑ जुहोति। य॒ज्ञस्यो॑द्य॒त्यै।

स्वाहाऽऽधि॒मार्धी॑ताय॒ स्वाहा॑। स्वाहाऽधी॑तं॒ मन॑से॒ स्वाहा॑।
स्वाहा॒ मनः॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑। काय॒ स्वाहा॒ कस्मै॑
स्वाहा॑ क॒तमस्मै॑ स्वाहेति॑ प्राजाप॒त्ये मुख्ये॑ भवतः।
प्र॒जाप॑तिमुखाभिरे॒वैनं॑ दे॒वता॑भि॒रुद्य॑च्छते॥४२॥

अदि॑त्यै स्वाहाऽदि॑त्यै म॒ह्यै स्वाहाऽदि॑त्यै सुमृ॒डीका॑यै
स्वाहेत्या॑ह। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्या ए॒वैनं॑ प्र॒तिष्ठा॑योद्यच्छते।
सर॑स्वत्यै स्वाहा सर॑स्वत्यै बृह॒त्यै स्वाहा सर॑स्वत्यै पाव॒कायै॑
स्वाहेत्या॑ह। वा॒ग्वै सर॑स्वती। वा॒चैवैन॑मुद्यच्छते। पू॒ष्णे स्वाहा॑
पू॒ष्णे प्र॑प॒थ्याय॒ स्वाहा॑ पू॒ष्णे न॒रन्धि॑षाय॒ स्वाहेत्या॑ह। प॒शवो॑
वै पू॒षा। प॒शुभिरे॒वैन॑मुद्यच्छते। त्वष्ट्रे॑ स्वाहा त्वष्ट्रे॑ तुरी॒पाय॒
स्वाहा॒ त्वष्ट्रे॑ पु॒रुरूपा॑य॒ स्वाहेत्या॑ह। त्वष्ट्रा॒ वै प॑शूनां
मि॒थुना॑नां रूप॒कृत्। रूप॑मे॒व प॒शुषु॑ दधाति। अथो॑
रूपैरे॒वैन॑मुद्यच्छते। विष्ण॑वे स्वाहा विष्ण॑वे नि॒खुर्य॑पाय॒
स्वाहा॒ विष्ण॑वे नि॒भूय॑पाय॒ स्वाहेत्या॑ह। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑।
य॒ज्ञायै॒वैन॑मुद्यच्छते। पूर्णा॑हुतिमु॒त्तमां॑ जु॒होति॑। प्रत्यु॒त्तं ब॒ध्यै
स॒यत्वाय॑॥४३॥

यच्छते॑ पु॒रुरूपा॑य॒ स्वाहेत्या॑हाष्टौ च॥ [११]

सा॒वि॒त्रम॒ष्टाक॑पालं प्रा॒तर्निर्व॑पति। अ॒ष्टाक्ष॑रा गाय॒त्री। गा॒य॒त्रं
प्रा॒तः स॒वनम्। प्रा॒तः स॒वना॑दे॒वैनं॑ गा॒य॒त्रिया॑श्छ॒न्द॒सोऽधि॑
नि॒र्मिमी॑ते। अथो॑ प्रा॒तः स॒वनमे॒व तेना॑ऽऽप्रोति। गा॒य॒त्रीं

छन्दः। सवित्रे प्रसवित्र एकादशकपालं मध्यन्दिने।
एकादशाक्षरा त्रिष्टुप्। त्रैष्टुभं माध्यं दिनं सवनम्। माध्यं
दिनादेवैनं सवनान्त्रिष्टुभश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते॥४४॥

अथो माध्यं दिनमेव सवनं तेनाऽऽप्नोति। त्रिष्टुभं छन्दः।
सवित्र आसवित्रे द्वादशकपालमपराह्णे। द्वादशाक्षरा
जगती। जागतं तृतीयसवनम्। तृतीयसवनादेवैनं
जगत्याश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते। अथो तृतीयसवनमेव
तेनाऽऽप्नोति। जगतीं छन्दः। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां
परावतं गन्तौ। इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह रन्तिः
स्वाहेह रमन्तिः स्वाहेति चतस्र आहुतीर्जुहोति॥४५॥

चतस्रो दिशः। दिग्भिरेवैनं परिगृह्णाति। आश्वत्थो
व्रजो भवति। प्रजापतिर्देवेभ्यो निलायत। अश्वो रूपं
कृत्वा। सोऽश्वत्थे संवत्सरमतिष्ठत्। तदश्वत्थस्याश्वत्थत्वम्।
यदाश्वत्थो व्रजो भवति। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति॥४६॥

त्रिष्टुभश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते जुहोति नवं च॥—————[१२]

आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामित्याह। ब्राह्मण एव
ब्रह्मवर्चसं दधाति। तस्मात्पुरा ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चस्यं जायत।
आऽस्मिन्नाष्ट्रे राजन्यं इषव्यः शूरो महारथो जायतामित्याह।
राजन्यं एव शौर्यं महिमानं दधाति। तस्मात्पुरा राजन्यं
इषव्यः शूरो महारथोऽजायत। दोग्ध्री धेनुरित्याह।

धेन्वामेव पयो दधाति। तस्मात्पुरा दोग्ध्रीं धेनुरजायत।
वोढाऽनुङ्घानित्याह॥४७॥

अनुङ्घ्येव वीर्यं दधाति। तस्मात्पुरा वोढाऽनुङ्घानजायत।
आशुः सप्तिरित्याह। अश्वं एव जवं दधाति। तस्मात्पुरा-
ऽऽशुरश्वोऽजायत। पुरन्धिर्योषेत्याह। योषित्येव रूपं दधाति।
तस्मात्स्त्री युवतिः प्रिया भावुका। जिष्णू रथेष्ठा इत्याह। आ
ह वै तत्र जिष्णू रथेष्ठा जायते॥४८॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। सभेयो युवेत्याह। यो वै पूर्ववयसी।
स सभेयो युवा। तस्माद्युवा पुमान्प्रियो भावुकः। आऽस्य
यजमानस्य वीरो जायतामित्याह। आ ह वै तत्र यजमानस्य
वीरो जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। निकामेनिकामे नः
पर्जन्यो वर्षत्वित्याह। निकामेनिकामे ह वै तत्र पर्जन्यो
वर्षति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। फलिन्यो न ओषधयः
पच्यन्तामित्याह। फलिन्यो ह वै तत्रौषधयः पच्यन्ते। यत्रैतेन
यज्ञेन यजन्ते। योगक्षेमो नः कल्पतामित्याह। कल्पते ह वै
तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥४९॥

अनुङ्घानित्याह जायते वर्षति सप्त च॥_____ [१३]

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्व्यादिशत्। स आत्मन्नश्वमेधमधत्त।
तं देवा अब्रुवन्। एष वाव यज्ञः। यदश्वमेधः। अप्येव
नोऽत्रास्त्विति। तेभ्य एतानन्नहोमान्प्रायच्छत्। तानजुहोत्।
तैर्वै स देवानप्रीणात्। यदन्नहोमां जुहोति॥५०॥

देवानेव तैर्यजमानः प्रीणाति। आज्येन जुहोति। अग्नेर्वा
 एतद्रूपम्। यदाज्यम्। यदाज्येन जुहोति। अग्निमेव
 तत्प्रीणाति। मधुना जुहोति। महृत्यै वा एतद्देवतायै रूपम्।
 यन्मधु। यन्मधुना जुहोति॥५१॥

महतीमेव तद्देवतां प्रीणाति। तण्डुलैर्जुहोति। वसूनां
 वा एतद्रूपम्। यत्तण्डुलाः। यत्तण्डुलैर्जुहोति। वसूनेव
 तत्प्रीणाति। पृथुकैर्जुहोति। रुद्राणां वा एतद्रूपम्।
 यत्पृथुकाः। यत्पृथुकैर्जुहोति॥५२॥

रुद्रानेव तत्प्रीणाति। लाजैर्जुहोति। आदित्यानां वा
 एतद्रूपम्। यल्लाजाः। यल्लाजैर्जुहोति। आदित्यानेव
 तत्प्रीणाति। करम्बैर्जुहोति। विश्वेषां वा एतद्देवानां रूपम्।
 यत्करम्बाः। यत्करम्बैर्जुहोति॥५३॥

विश्वानेव तद्देवान्प्रीणाति। धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राणां
 वा एतद्रूपम्। यद्धानाः। यद्धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राण्येव
 तत्प्रीणाति। सक्तुभिर्जुहोति। प्रजापतेर्वा एतद्रूपम्।
 यथ्सक्तवः। यथ्सक्तुभिर्जुहोति॥५४॥

प्रजापतिमेव तत्प्रीणाति। मसूस्यैर्जुहोति। सर्वासां वा
 एतद्देवतानां रूपम्। यन्मसूस्यानि। यन्मसूस्यैर्जुहोति।
 सर्वा एव तद्देवताः प्रीणाति। प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति।
 प्रियाङ्गा ह वै नामैते। एतैर्वै देवा अश्वस्याङ्गानि

समदधुः। यत्प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति। अश्वस्यैवाङ्गानि
सन्दधाति। दशान्नानि जुहोति। दशाक्षरा विराट्।
विराट्कृत्स्नस्यान्नाद्यस्यावरुद्धौ॥५५॥

जुहोति मधुना जुहोति पृथुकैर्जुहोति क्रम्बैर्जुहोति सक्तुभिर्जुहोति प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति
चत्वारि च (अन्नहोमानाऽऽज्येनाग्नेर्मधुना तण्डुलैः पृथुकैर्लाजैः क्रम्बैर्धानाभिः सक्तुभिर्मसूयैः
प्रियङ्गुतण्डुलैर्दशान्नानि द्वादश।)॥ [१४]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। त९ सृष्ट९ रक्षा९स्यजिघा९सन्।
स एतान्प्रजापतिर्नक्त९ होमानपश्यत्। तानजुहोत्। तैर्वै
स यज्ञाद्रक्षा९स्यपाहन्। यन्नक्त९ होमां जुहोति। यज्ञादेव
तैर्यजमानो रक्षा९स्यप हन्ति। आज्येन जुहोति। वज्रो वा
आज्यम्। वज्रेणैव यज्ञाद्रक्षा९स्यप हन्ति॥५६॥

आज्यस्य प्रतिपदं करोति। प्राणो वा आज्यम्। मुखत
एवास्य प्राणं दधाति। अन्नहोमाञ्जुहोति। शरीरवदेवाव
रुन्धे। व्यत्यासं जुहोति। उभयस्यावरुद्धौ। नक्तं जुहोति।
रक्षसामपहत्यै। आज्येनान्ततो जुहोति॥५७॥

प्राणो वा आज्यम्। उभयत एवास्य प्राणं दधाति।
पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्च। एकस्मै स्वाहेत्याह। अस्मिन्नेव
लोके प्रति तिष्ठति। द्वाभ्या९ स्वाहेत्याह। अमुष्मिन्नेव
लोके प्रति तिष्ठति। उभयोरेव लोकयोः प्रति तिष्ठति।
अस्मि९श्चामुष्मि९श्च। शताय स्वाहेत्याह। शतायुर्वै पुरुषः
शतवीर्यः। आयुरेव वीर्यमव रुन्धे। सहस्राय स्वाहेत्याह।

आयुर्वे सहस्रम्। आयुरेवाव रुन्धे। सर्वस्मै स्वाहेत्याह।
अपरिमितमेवाव रुन्धे॥५८॥

एव यज्ञाद्रक्षाः स्यर्पहन्त्यन्ततो जुहोति शताय स्वाहेत्याह सप्त च॥—————[१५]

प्रजापतिं वा एष ईप्सुतीत्याहुः। योऽश्वमेधेन यजत इति।
अथो आहुः। सर्वाणि भूतानीति। एकस्मै स्वाहेत्याह।
प्रजापतिर्वा एकः। तमेवाऽऽप्नोति। एकस्मै स्वाहा द्वाभ्याः
स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। अभिपूर्वमेव सुवर्गं लोकमेति।
एकोत्तरं जुहोति॥५९॥

एकवदेव सुवर्गं लोकमेति। सन्ततं जुहोति। सुवर्गस्य
लोकस्य सन्तत्यै। शताय स्वाहेत्याह। शतायुर्वे पुरुषः
शतवीर्यः। आयुरेव वीर्यमव रुन्धे। सहस्राय स्वाहेत्याह।
आयुर्वे सहस्रम्। आयुरेवाव रुन्धे। अयुताय स्वाहा
नियुताय स्वाहा प्रयुताय स्वाहेत्याह॥६०॥

त्रयं इमे लोकाः। इमानेव लोकानव रुन्धे। अर्बुदाय
स्वाहेत्याह। वाग्वा अर्बुदम्। वाचमेवाव रुन्धे। न्यर्बुदाय
स्वाहेत्याह। यो वै वाचो भूमा। तन्यर्बुदम्। वाच एव
भूमानव रुन्धे। समुद्राय स्वाहेत्याह॥६१॥

समुद्रमेवाऽऽप्नोति। मध्याय स्वाहेत्याह। मध्यमेवाऽऽप्नोति।
अन्ताय स्वाहेत्याह। अन्तमेवाऽऽप्नोति। परार्धाय
स्वाहेत्याह। परार्धमेवाऽऽप्नोति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै

स्वाहेत्याह। रात्रिर्वा उषाः। अहर्व्युष्टिः। अहोरात्रे एवाव
 रुन्धे। अथो अहोरात्रयोरेव प्रति तिष्ठति। ता यदुभयोर्दिवा
 वा नक्तं वा जुहुयात्। अहोरात्रे मोहयेत्। उषसे स्वाहा
 व्युष्ट्यै स्वाहोदेष्ट्यते स्वाहोद्यते स्वाहेत्यनुदिते जुहोति।
 उदिताय स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय स्वाहेत्युदिते
 जुहोति। अहोरात्रयोरव्यतिमोहाय॥६२॥

एकोत्तरं जुहोति प्रयुताय स्वाहेत्याह समुद्राय स्वाहेत्याहाहर्व्युष्टिः सप्त च॥——[१६]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्यश्वनामानि जुहोति। उभयोरेवैनं
 लोकयोर्नामधेयं गमयति। आयनाय स्वाहा प्रायणाय
 स्वाहेत्युद्वाञ्जुहोति। सर्वमेवैनमस्कन्त्रं सुवर्गं लोकं
 गमयति। अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेति पूर्वहोमाञ्जुहोति।
 पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिं क्रामति। पृथिव्यै स्वाहा-
 ऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्याह। यथायजुरेवैतत्। अग्नये स्वाहा
 सोमाय स्वाहेति पूर्वदीक्षा जुहोति। पूर्वं एव द्विषन्तं
 भ्रातृव्यमतिं क्रामति॥६३॥

पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्येकविंशिर्नी दीक्षां
 जुहोति। एकविंशतिर्वै देवलोकाः। द्वादश मासाः
 पञ्चर्तवः। त्रयं इमे लोकाः। असावादित्य एकविंशः। एष
 सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। भुवो देवानां
 कर्मणेत्युदीक्षा जुहोति। ऋतूनेवास्मै कल्पयति। अग्नये

स्वाहा वायवे स्वाहेति जुहोत्यनन्तरित्यै॥६४॥

अर्वाङ्मृजः सङ्क्रामत्वित्यासीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्याप्त्यै।
भूतं भव्यं भविष्यदिति पर्यासीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य
पर्याप्त्यै। आ मे गृहा भवन्त्वित्याभूर्जुहोति। सुवर्गस्य
लोकस्याभूत्यै। अग्निना तपोऽन्वभवदित्यनुभूर्जुहोति।
सुवर्गस्य लोकस्यानुभूत्यै। स्वाहाऽऽधिमाधीताय स्वाहेति
समस्तानि वैश्वदेवानि जुहोति। समस्तमेव द्विषन्तं
भ्रातृव्यमिति क्रामति॥६५॥

दद्ध्यः स्वाहा हनूभ्याः स्वाहेत्यङ्गहोमाञ्जुहोति। अङ्गेअङ्गे वै
पुरुषस्य पाप्मोर्पश्लिष्टः। अङ्गादङ्गादेवेन पाप्मनस्तेन मुञ्चति।
अप्येताय स्वाहा कृष्णाय स्वाहा श्वेताय स्वाहेत्यश्वरूपाणि
जुहोति। रूपैरेवेन समर्धयति। ओषधीभ्यः स्वाहा
मूलेभ्यः स्वाहेत्योषधिहोमाञ्जुहोति। द्वय्यो वा ओषधयः।
पुष्पेभ्योऽन्याः फलं गृह्णन्ति। मूलेभ्योऽन्याः। ता एवोभयीरव
रुन्धे॥६६॥

वनस्पतिभ्यः स्वाहेति वनस्पतिहोमाञ्जुहोति। आरण्यस्या-
न्नाद्यस्यावरुद्धौ। मेषस्त्वा पचतैरवत्वित्यपाव्यानि जुहोति।
प्राणा वै देवा अपाव्याः। प्राणानेवाव रुन्धे। कूप्याभ्यः
स्वाहाऽद्ध्यः स्वाहेत्यपाः होमाञ्जुहोति। अप्सु वा आपः।
अन्नं वा आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं

जायंते। तदव रुन्धे॥६७॥

पूर्वदीक्षा जुहोति पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिं कामत्यनन्तरित्यै कामति रुन्धे जायन्त एकं च॥ [१७]

अम्भा॑सि जुहोति। अयं वै लो॒कोऽम्भा॑सि। तस्य॒ वस॒वो-
ऽधि॑पतयः। अ॒ग्निज्यो॑तिः। यदम्भा॑सि जुहोति। इ॒ममे॒व
लो॒कमव॑ रुन्धे। वसू॑ना॒स्य सायु॑ज्यं गच्छति। अ॒ग्निं ज्योति॑रव॑
रुन्धे। नभा॑सि जुहोति। अ॒न्तरि॑क्षं वै नभा॑सि॥६८॥

तस्य॑ रु॒द्रा अधि॑पतयः। वा॒युज्यो॑तिः। यन्नभा॑सि जुहोति।
अ॒न्तरि॑क्षमे॒वाव॑ रुन्धे। रु॒द्राणा॑स्य सायु॑ज्यं गच्छति। वा॒युं
ज्योति॑रव॑ रुन्धे। महा॑सि जुहोति। अ॒सौ वै लो॒को
महा॑सि। तस्या॑दित्या अधि॑पतयः। सूर्यो॑ ज्योतिः॥६९॥

यन्महा॑सि जुहोति। अ॒मुमे॒व लो॒कमव॑ रुन्धे। आ॒दि॒त्याना॑स्य
सायु॑ज्यं गच्छति। सूर्य॑ ज्योति॑रव॑ रुन्धे। नमो॑ राज्ञे नमो॑
वरु॑णायेति य॒व्यानि॑ जुहोति। अ॒न्नाद्य॒स्यावरु॑द्धौ। म॒योभू॒र्वतो॑
अ॒भि वा॑त॒स्रा इति॑ ग॒व्यानि॑ जुहोति। प॒शूनाम॑वरुद्धौ।
प्रा॒णाय॑ स्वाहा॑ व्या॒नाय॑ स्वाहेति॑ सन्तति॑होमाञ्जुहोति।
सुव॑र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सन्त॑त्यै॥७०॥

सि॒ताय॑ स्वाहा॑सि॒ताय॑ स्वाहेति॑ प्रमु॑क्तीर्जुहोति। सुव॑र्गस्य॑
लो॒कस्य॑ प्रमु॑क्त्यै। पृथि॒व्यै स्वाहा॑ऽन्तरि॑क्षाय॑ स्वाहेत्या॑ह।
य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। द॒त्वते॑ स्वाहा॑ऽद॒न्तका॑य॑ स्वाहेति॑
शरी॑रहोमाञ्जुहोति। पि॒तृलो॒कमे॒व तैर्य॑ज॒मानोऽव॑ रुन्धे।

कस्त्वां युनक्ति स त्वां युनक्तिति परिधीन् युनक्ति। इमे वै लोकाः परिधयः। इमानेवास्मै लोकान् युनक्ति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥७१॥

यः प्राणतो य आत्मदा इति महिमानौ जुहोति। सुवर्गो वै लोको महः। सुवर्गमेव ताभ्यां लोकं यजमानोऽव रुन्धे। आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामिति समस्तानि ब्रह्मवर्चसानि जुहोति। ब्रह्मवर्चसमेव तैर्यजमानोऽव रुन्धे। जज्ञि बीजमिति जुहोत्यनन्तरित्यै। अग्नये समनमत्पृथिव्यै समनमदिति सन्नतिहोमाञ्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य सन्नत्यै। भूताय स्वाहा भविष्यते स्वाहेति भूताभव्यौ होमौ जुहोति। अयं वै लोको भूतम्॥७२॥

असौ भविष्यत्। अनयोरेव लोकयोः प्रति तिष्ठति। सर्वस्याऽऽप्त्यै। सर्वस्यावरुद्ध्यै। यदक्रन्दः प्रथमं जायमान इत्यश्वस्तोमीयं जुहोति। सर्वस्याऽऽप्त्यै। सर्वस्य जित्यै। सर्वमेव तेनाऽऽप्नोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन यजते॥७३॥

य उ चैनमेवं वेद। यज्ञं रक्षांस्यजिघांसन्। स एतान्प्रजापतिर्नक्तं होमानं पश्यत्। तानं जुहोत्। तैर्वै स यज्ञाद्रक्षांस्यपहन्। यन्नक्तं होमाञ्जुहोति। यज्ञादेव तैर्यजमानो रक्षांस्यपहन्ति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहेत्यन्ततो जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥७४॥

वै नभार्सि सूर्यो ज्योतिः सन्तत्यै समष्ट्यै भूतं यजन्ते नवं च॥—————[१८]

ए॒क॒यू॒पो वै॑का॒द॒शिनी॑ वा। अ॒न्येषां॑ य॒ज्ञानां॑ यू॒पा भव॑न्ति।
ए॒क॒वि॒ंशिन्य॑श्चमे॒धस्य॑। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै। बै॒ल॒वो
वा॑ खादि॒रो वा॑ पा॒ला॒शो वा॑। अ॒न्येषां॑ य॒ज्ञक्र॑तूनां यू॒पा
भव॑न्ति। रा॒ज्जु॒दाल॑ ए॒क॒वि॒ंशत्य॑रत्निर॒श्वमे॒धस्य॑। सु॒व॒र्गस्य॑
लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै। ना॒न्येषां॑ प॒शूनां॑ ते॒ज॒न्या अ॑व॒द्यन्ति॑।
अ॒व॒द्यन्त्य॑श्च॒स्य॑॥ ७५॥

पा॒प्मा वै ते॑ज॒नी। पा॒प्मनोऽप॑हत्यै। प्ल॒क्ष॒शा॒खाया॑म॒न्येषां॑
प॒शूनाम॑व॒द्यन्ति॑। वे॒त॒स॒शा॒खाया॑म॒श्वस्य॑। अ॒प्सुयो॑नि॒र्वा
अ॒श्वः। अ॒प्सुजो॑ वे॒त॒सः। स्व॑ ए॒वास्य॑ योना॒वव॑ द्यति।
यू॒पेषु॑ ग्रा॒म्यान्प॒शून्नियु॑ञ्जन्ति। आ॒रो॒केष्वा॑र॒ण्यान्धा॑रयन्ति।
प॒शूनां॑ व्यावृ॑त्यै। आ ग्रा॒म्यान्प॒शूल्ल॑भन्ते। प्रा॒र॒ण्यान्त्सृ॑जन्ति।
पा॒प्मनोऽप॑हत्यै॥ ७६॥

अश्वस्य व्यावृत्यै त्रीणि च॥—————[१९]

रा॒ज्जु॒दाल॑म॒ग्नि॒ष्ठं मि॑नोति। भ्रू॒ण॒ह॒त्याया॑ अ॒प॑हत्यै।
पौ॒तु॒द्रवा॑व॒भितो॑ भवतः। पु॒ण्य॑स्य ग॒न्धस्या॑व॒रुद्धौ॑।
भ्रू॒ण॒ह॒त्यामे॒वास्मा॑द॒प॒हत्य॑। पु॒ण्ये॑न ग॒न्धेनो॑भ॒यतः॑ परि॒
गृ॒ह्णाति॑। षड्बै॒ल॒वा भ॑वन्ति। ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सस्या॑व॒रुद्धौ॑। षड्वा॑दि॒राः।
ते॒ज॒सोऽव॑रुद्धौ॥ ७७॥

षड्वा॑ला॒शाः। सो॒म॒पी॒थस्या॑व॒रुद्धौ॑। ए॒क॒वि॒ंशतिः॑ सम्प॑द्यन्ते।

एकविंशतिर्वै देवलोकाः। द्वादश मासाः पञ्चतवः। त्रय
इमे लोकाः। असावादित्य एकविंशः। एष सुवर्गो लोकः।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। शतं पशवो भवन्ति॥७८॥

शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति
तिष्ठति। सर्वं वा अश्वमेध्याप्रौति। अपरिमिता भवन्ति।
अपरिमितस्यावरुद्धौ। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। कस्मात्सत्यात्।
दक्षिणतोऽन्येषां पशूनामवद्यन्ति। उत्तरतोऽश्वस्येति। वारुणो
वा अश्वः॥७९॥

एषा वै वरुणस्य दिक्। स्वायामेवास्य दिश्यवद्यति।
यदितरेषां पशूनामवद्यति। शतदेवत्यं तेनावं रुन्धे।
चितेऽग्रावधिं वैतसे कटेऽश्वं चिनोति। अप्सुयोनिर्वा
अश्वः। अप्सुजो वैतसः। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति।
पुरस्तात्प्रत्यश्च तूपरं चिनोति। पश्चात्प्राचीनं गोमृगम्॥८०॥

प्राणापानावेवास्मिन्सम्यश्चौ दधाति। अश्वं तूपरं गोमृगमिति
सर्वहुतं एताञ्जुहोति। एषां लोकानामभिजित्यै। आत्मनाऽभि
जुहोति। सात्मानमेवैनं सतनुं करोति। सात्मा-
ऽमुष्मिल्लोके भवति। य एवं वेद। अथो वसोरेव
धारां तेनावं रुन्धे। इलुवर्दाय स्वाहा बलिवर्दाय
स्वाहेत्याह। संवत्सरो वा इलुवर्दः। परिवत्सरो बलिवर्दः।
संवत्सरादेव परिवत्सरादायुरव रुन्धे। आयुरेवास्मिन्दधाति।

तस्मादश्वमेधयाजी जरसां विस्रसामुं लोकमेति॥८१॥

तेजसोऽवर्कृष्टौ भवन्त्यश्वौ गोमृगमिलुवर्दश्चत्वारि च॥—————[२०]

एकविंशोऽग्निर्भवति। एकविंशः स्तोमः। एक-
विंशतिर्यूपाः। यथा वा अश्वो वर्षभा वा वृषाणः
सः स्फुरेरन्। एवमेव तथ्स्तोमाः सः स्फुरन्ते। यदेकविंशः।
ते यथ्समृच्छेरन्। हन्येतास्य यज्ञः। द्वादश एवाग्निः
स्यादित्याहुः। द्वादशः स्तोमः॥८२॥

एकादश यूपाः। यद्द्वादशोऽग्निर्भवति। द्वादश मासाः
संवत्सरः। संवत्सरेणैवास्मा अन्नमव रुन्धे। यद्दश यूपा
भवन्ति। दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव
रुन्धे। य एकादशः। स्तनं एवास्यै सः॥८३॥

दुह एवैनां तेन। तदाहुः। यद्द्वादशोऽग्निः स्याद्द्वादशः
स्तोम एकादश यूपाः। यथा स्थूरिणा यायात्। तादृक्तत्।
एकविंश एवाग्निः स्यादित्याहुः। एकविंशः स्तोमः।
एकविंशतिर्यूपाः। यथा प्रष्टिभिर्याति। तादृगेव तत्॥८४॥

यो वा अश्वमेधे तिस्रः ककुभो वेद। ककुद्ध राज्ञा
भवति। एकविंशोऽग्निर्भवति। एकविंशः स्तोमः।
एकविंशतिर्यूपाः। एता वा अश्वमेधे तिस्रः ककुभः। य एवं
वेद। ककुद्ध राज्ञा भवति। यो वा अश्वमेधे त्रीणि शीर्षाणि
वेद। शिरो ह राज्ञा भवति। एकविंशोऽग्निर्भवति।

ए॒क॒वि॒ंशः॑ स्तोमः॑। ए॒क॒वि॒ंश॒तिर्यू॒पाः॑। ए॒तानि॒ वा अ॑श्वमे॒धे
त्रीणि॑ शी॒र्षाणि॑। य ए॒वं वेद॑। शिरो॑ ह॒ राज्ञा॑ भवति॥८५॥

द्वादशः स्तोमः स ए॒व तच्छिरो॑ ह॒ राज्ञा॑ भवति॒ पद॑ च॥—————[२१]

दे॒वा वा अ॑श्वमे॒धे प॒वंमा॒ने। सु॒व॒र्गं लो॒कं न प्रा॒जा॒नन्। तमश्वः॑
प्रा॒जा॒नात्। यद॑श्वमे॒धेऽश्वे॒न मे॒ध्येनो॑द॒श्चो ब॒हिष्प॒वमा॒नः
स॒र्पन्ति॑। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ प्र॒ज्ञा॒त्यै। न वै म॑नुष्यः॑ सु॒व॒र्गं
लो॒कम॒ञ्जसा॑ वेद। अश्वो॑ वै सु॒व॒र्गं लो॒कम॒ञ्जसा॑ वेद।
यदु॑द्गा॒तोद्गा॒येत्। यथा॑ क्षे॒त्रज्ञो॑ऽन्ये॒न प॒था प्र॑तिपा॒दये॑त्।
तादृ॒क्तत्॥८६॥

उ॒द्गा॒तार॑म॒प॒रु॒ध्य। अश्व॑मु॒द्गी॒थाय॑ वृणीते। यथा॑ क्षे॒त्रज्ञो॑ऽञ्जसा॒
न॒यति॑। ए॒वमे॒वैन॑मश्वः॑ सु॒व॒र्गं लो॒कम॒ञ्जसा॑ नयति। पु॒च्छं म॒न्वा
र॑भन्ते। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्ट्यै। हिं क॑रोति। सा॒मैवा॒कः।
हिं क॑रोति। उ॒द्गी॒थ ए॒वास्य॑ सः॥८७॥

वड॑बा॒ उप॑ रुन्धन्ति। मि॒थुन॒त्वाय॑ प्र॒ज्ञा॒त्यै। अथो॑
यथो॑पगा॒तार॑ उप॒गाय॑न्ति। तादृ॒गे॒व तत्। उद॑गासीदश्वो॑
मे॒ध्य इ॒त्या॒ह। प्रा॒जा॒प॒त्यो वा अश्वः॑। प्र॒जाप॑तिरु॒द्गी॒थः।
उ॒द्गी॒थमे॒वाव॑ रुन्धे। अथो॑ ऋ॒क्सामयो॑रे॒व प्र॑ति तिष्ठति।
हि॒र॒ण्येनो॒पाक॑रोति। ज्योति॑र्वै हि॒र॒ण्यम्। ज्योति॑रे॒व मु॑ख॒तो
द॑धाति। यज॑माने च प्र॒जासु॑ च। अथो॑ हि॒र॒ण्यज्योति॑रे॒व
यज॑मानः सु॒व॒र्गं लो॒कमे॑ति॥८८॥

तथ्स॒ उ॒पाक॑रोति च॒त्वारि॑ च॥—————[२२]

पुरुषो वै यज्ञः। यज्ञः प्रजापतिः। यदश्वं पशून्त्रियुञ्जति।
यज्ञादेव तद्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। अश्वं तूपरं गोमृगम्। तानग्निष्ठ
आलभते। सेनामुखमेव तत्संश्रयति। तस्माद्राजमुखं भीष्मं
भावुकम्। आग्नेयं कृष्णग्रीवं पुरस्ताल्ललाटे। पूर्वाग्निमेव तं
कुरुते॥८९॥

तस्मात्पूर्वाग्निं पुरस्तात्स्थापयन्ति। पौष्णमन्वञ्चम्। अन्नं वै
पूषा। तस्मात्पूर्वाग्नावाहार्यमा हरन्ति। ऐन्द्रापौष्णमुपरिष्ठात्।
ऐन्द्रो वै राजन्योऽन्नं पूषा। अन्नाद्येनैवैनमुभयतः परि गृह्णाति।
तस्माद्राजन्योऽन्नादो भावुकः। आग्नेयौ कृष्णग्रीवौ बाहुवोः।
बाहुवोरेव वीर्यं धत्ते॥९०॥

तस्माद्राजन्यो बाहुबलीभावुकः। त्वाष्ट्रौ लोमशसक्थौ
सक्थ्योः। सक्थ्योरेव वीर्यं धत्ते। तस्माद्राजन्यं
ऊरुबलीभावुकः। शितिपृष्ठौ बार्हस्पत्यौ पृष्ठे।
ब्रह्मवर्चसमेवोपरिष्ठाद्धत्ते। अथो कवचे एवैते अभितः
पर्यूहते। तस्माद्राजन्यः सन्नद्धो वीर्यं करोति। धात्रे
पृषोदरमधस्तात्। प्रतिष्ठामेवैतां कुरुते। अथो इयं वै धाता।
अस्यामेव प्रति तिष्ठति। सौर्यं बलक्षं पुच्छे। उत्सेधमेव तं
कुरुते। तस्मादुत्सेधं भये प्रजा अभिसंश्रयन्ति॥९१॥

कुरुते धत्ते कुरुते पञ्च च॥ [२३]

साङ्ग्रहण्या चतुष्टय्यो यो वै यः पितृश्रुत्वारो यथा नित्तं प्रजापतये त्वा यथा प्रोक्षितं

विभूराह प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन प्रजापतिर्न किञ्चन सावित्रमा ब्रह्मन्प्रजापतिर्देवैभ्यः
प्रजापती रक्षांसि प्रजापतिमीप्सति विभूरश्वनामान्यम्भांस्येकयूपो राज्ञुदालमेकविंशो
देवाः पुरुषस्त्रयोविंशतिः॥२३॥

साङ्ग्रहण्या तस्मादश्वमेधयाजी यत्परिमिता यद्यज्ञमुखे यो दीक्षां देवानेव त्रयं इमे सितायं
प्राणापानावेवास्मिन्तस्माद्वाज्यं एकंनवतिः॥२४॥

साङ्ग्रहण्या सः श्रयन्ति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥नवमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः प्रपाठकः॥

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तमष्टा-
दशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तमाप्नोत्। तमाप्त्वाऽष्टादशिभिरवारुन्ध।
यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। यज्ञमेव तैराप्त्वा यजमानोऽव
रुन्धे। संवत्सरस्य वा एषा प्रतिमा। यदष्टादशिनः। द्वादश
मासाः पञ्चतर्वः॥१॥

संवत्सरौऽष्टादशः। यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। संवत्सरमेव
तैराप्त्वा यजमानोऽव रुन्धे। अग्निष्टेऽन्यान्पशून्नुपाकरोति।
इतरेषु यूपेष्वष्टादशिनोऽजामित्वाय। नवन्वालेभ्यन्ते
सवीर्यत्वाय। यदारण्यैः सः स्थापयेत्। व्यवस्येतां

पितापुत्रौ। व्यध्वानः क्रामेयुः। विदूरं ग्रामयोग्रामान्तौ
स्याताम्॥२॥

ऋक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं आव्याधिनीस्तस्करा
अरण्येष्वजायेरन्। तदाहुः। अपशवो वा एते। यदारण्याः।
यदारण्यैः सः स्थापयेत्। क्षिप्रे यजमानमरण्यं मृतं हरेयुः।
अरण्यायतना ह्यारण्याः पशव इति। यत्पशून्नालभेत।
अनवरुद्धा अस्य पशवः स्युः। यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजेत्॥३॥

यज्ञवेशसं कुर्यात्। यत्पशून्नालभते। तेनैव पशून्व रुन्धे।
यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजत्ययज्ञवेशसाय। अवरुद्धा अस्य पशवो
भवन्ति। न यज्ञवेशसं भवति। न यजमानमरण्यं मृतं
हरन्ति। ग्राम्यैः सः स्थापयति। एते वै पशवः क्षेमो नाम।
सं पितापुत्राववस्यतः। समध्वानः क्रामन्ति। समन्तिकं
ग्रामयोग्रामान्तौ भवतः। नर्क्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं
आव्याधिनीस्तस्करा अरण्येष्वजायन्ते॥४॥

ऋतवः स्यातामुत्सृजेत्पर्यग्नौ च॥ [१]

प्रजापतिरकामयतोभौ लोकावव रुन्धीयेति। स एता-
नुभयान्पशून्पश्यत्। ग्राम्याश्चारण्याश्च। तानालभत।
तैर्वै स उभौ लोकाववारुन्धे। ग्राम्यैरेव पशुभिरिमं
लोकमवारुन्धे। आरण्यैरमुम्। यद् ग्राम्यान्पशून्नालभते।
इममेव तैर्लोकमव रुन्धे। यदारण्यान्॥५॥

अमुं तैः। अनवरुद्धो वा एतस्य संवत्सर इत्याहुः। य

इ॒तइ॒तश्चा॒तुर्मा॒स्यानि॑ सं॒वत्स॒रं प्र॑यु॒ङ्क्त इति॑। ए॒तावा॒न् वै
सं॒वत्स॒रः। यच्चा॑तुर्मा॒स्यानि॑। यदे॒ते चा॑तुर्मा॒स्याः प॒शवं
आल॒भ्यन्ते॑। प्र॒त्यक्ष॑मे॒व तैः सं॒वत्स॒रं यज॑मा॒नोऽव॑ रुन्धे।
वि वा ए॒ष प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र॒ऋध्य॑ते। यः सं॒वत्स॒रं प्र॑यु॒ङ्क्ते।
सं॒वत्स॒रः सु॒वर्गो लो॒कः॥६॥

सु॒वर्गं तु लो॒कं नाप॑राध्नोति। प्र॒जा वै प॒शवं ए॒काद॒शिनी॑।
यदे॒त ऐ॒काद॒शिनाः प॒शवं आल॒भ्यन्ते॑। सा॒क्षादे॒व प्र॒जां
प॒शून् यज॑मा॒नोऽव॑ रुन्धे। प्र॒जाप॑तिर्वि॒राज॑म॒सृज॑त। सा
सृ॒ष्टाऽश्व॑मे॒धं प्रावि॑शत्। ता॒न्द॒शिभि॑रनु प्रायु॒ङ्क्त। ता॒मा॑प्रोत्।
ता॒मा॒त्वा द॒शिभि॑रवा॒रुन्ध॑। यद्द॒शिन॑ आल॒भ्यन्ते॑॥७॥

वि॒राज॑मे॒व तैरा॒त्वा यज॑मा॒नोऽव॑ रुन्धे। ए॒काद॒श द॒शत॑
आल॒भ्यन्ते॑। ए॒काद॒शाक्ष॑रा त्रि॒ष्टुप्। त्रै॒ष्टुभाः प॒शवः॑। प॒शूने॒वाव॑
रुन्धे। वै॒श्वदे॒वो वा अ॒श्वः। ना॒नादे॒व॒त्याः प॒शवो॑ भवन्ति।
अ॒श्वस्य॑ स॒र्वत्वा॑य। ना॒नारू॑पा भवन्ति। तस्मा॒न्नाना॑रूपाः
प॒शवः॑। ब॒हुरू॑पा भवन्ति। तस्मा॑द्ब॒हुरू॑पाः प॒शवः॑ स॒मृद्धौ॑॥८॥

आ॒र॒ण्यो॒ल्लो॒को द॒शिन॑ आल॒भ्यन्ते॑ ना॒नारू॑पाः प॒शवो॑ द्वे च॥ [२]

अ॒स्मै वै लो॒काय॑ ग्रा॒म्याः प॒शव॑ आल॒भ्यन्ते॑। अ॒मुष्मा॑
आ॒र॒ण्याः। यद्वा॒म्यान्प॒शूना॒ल॒भते॑। इ॒ममे॒व तैर्लो॒कम॑व॒
रुन्धे॑। यदा॑र॒ण्यान्। अ॒मुं तैः। उ॒भयो॑न्प॒शूना॒ल॒भते॑।
गा॒म्याऽश्वा॑र॒ण्याऽश्वा॑। उ॒भयो॑र्लो॒कयो॒रव॑रुद्धौ। उ॒भयो॑न्प॒शूना॒
ल॒भते॑॥९॥

ग्रा॒म्याऽश्वा॑र॒ण्याऽश्वा॑ । उ॒भय॑स्या॒न्नाद्य॑स्याव॑रुद्धौ । उ॒भया॑न्प॒शू-
नाल॑भते । ग्रा॒म्याऽश्वा॑र॒ण्याऽश्वा॑ । उ॒भये॑षां प॒शूनाम॑वरुद्धौ ।
त्रय॑स्त्रयो भवन्ति । त्रय॑ इमे लो॒काः । ए॒षां लो॒काना॑मा॒प्त्यै ।
ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति । कस्मा॑त्स॒त्यात् ॥ १० ॥

अ॒स्मिँल्लो॒के ब॒हवः॑ का॒मा इति॑ । यत्स॑मा॒नीभ्यो॑ दे॒वता॑भ्योऽन्ये॑-
ऽन्ये प॒शव॑ आल॒भ्यन्ते॑ । अ॒स्मिन्ने॒व तल्लो॒के का॒मा॑न्दधाति ।
तस्मा॑द॒स्मिँल्लो॒के ब॒हवः॑ का॒माः । त्रया॑णां त्रया॑णां सह व॒पा
जु॑होति । त्र्या॑वृ॒तो वै दे॒वाः । त्र्या॑वृ॒त इमे लो॒काः । ए॒षां
लो॒काना॑मा॒प्त्यै । ए॒षां लो॒कानां॑ क्लृ॒प्त्यै । पर्य॑ग्निकृताना॒र॒ण्या-
नु॒त्सृज॑न्त्यहि॑सायै ॥ ११ ॥

अवरुद्धा उ॒भया॑न्प॒शूनाल॑भते स॒त्यादहि॑सायै ॥ [३]

यु॒ञ्जन्ति॑ ब्र॒ध्नमि॒त्याह॑ । अ॒सौ वा आ॒दित्यो॑ ब्र॒ध्नः ।
आ॒दि॒त्यमे॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑ । अ॒रुषमि॒त्याह॑ । अ॒ग्निर्वा अ॒रुषः॑ ।
अ॒ग्निमे॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑ । चर॑न्त॒मि॒त्याह॑ । वा॒युर्वै चर॑न् ।
वा॒युमे॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑ । परि॑त॒स्थुष॑ इत्या॒ह ॥ १२ ॥

इ॒मे वै लो॒काः परि॑त॒स्थुषः॑ । इ॒माने॒वास्मै॑ लो॒कान्
यु॒नक्ति॑ । रोच॑न्ते रोच॒ना दि॒वीत्या॑ह । नक्ष॑त्राणि वै रोच॒ना
दि॒वि । नक्ष॑त्राण्ये॒वास्मै॑ रोचयति । यु॒ञ्जन्त्य॑स्य का॒म्ये॒त्याह॑ ।
का॒माने॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑ । हरी॑ विप॑क्ष॒सेत्या॑ह । इ॒मे वै हरी॑
विप॑क्षसा । इ॒मे ए॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑ ॥ १३ ॥

शो॒णा धृ॒ष्णू नृ॒वाह॑सेत्या॒ह । अ॒होरा॒त्रे वै नृ॒वाह॑सा । अ॒होरा॒त्रे

ए॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑। ए॒ता ए॒वास्मै॑ दे॒वता॑ यु॒नक्ति॑। सु॒व॒र्गस्य॑
लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्ट्यै। के॒तुं कृ॒ण्वन्न॑के॒तव॑ इति॑ ध्व॒जं प्र॒ति-
मु॒ञ्चति॑। यश॑ ए॒वैन॑ꣳ रा॒ज्ञां ग॑मयति। जी॒मूत॑स्येव भवति
प्रती॑क॒मित्या॑ह। यथा॑य॒जुरे॒वैतत्। ये ते प॒न्थानः॑ स॒वितः॑
पू॒र्व्यास॑ इत्य॑ध्व॒र्युर्य॑ज॒मानं॑ वाचयत्य॒भिजि॑त्यै॥१४॥

परा॑ वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञ ए॒ति। यस्य॑ प॒शुरु॒पाकृ॑तोऽन्यत्र
वे॒द्या ए॒ति। ए॒तꣳस्तो॑तरे॒तेन॑ प॒था पु॒नर॑श्व॒माव॑र्तयासि न
इत्या॑ह। वा॒युर्वै स्तो॑ता। वा॒युमे॒वास्य॑ प॒रस्ता॑द॒धात्या॑वृ॒त्यै।
यथा॑ वै ह॒विषो॑ गृही॒तस्य॑ स्क॒न्दति॑। ए॒वं वा ए॒तद॑श्व॒स्य
स्क॒न्दति॑। यद॑स्यो॒पाकृ॑तस्य॒ लोमा॑नि शी॒यन्ते। यद्वा॑लेषु
का॒चाना॑व॒यन्ति॑। लोमा॑न्ये॒वास्य॑ तथ्स॒म्भ॑रन्ति॥१५॥

भूर्भुवः॑ सु॒व॒रिति॑ प्रा॒जाप॒त्याभि॑राव॒यन्ति॑। प्रा॒जाप॒त्यो
वा अ॒श्वः। स्वयै॑वैनं दे॒वता॑ स॒म॒र्धय॑न्ति। भू॒रिति॑
महि॑षी। भुव॑ इति॑ वा॒वाता॑। सु॒व॒रिति॑ परि॒वृ॒क्ती। ए॒षां
लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै। हि॒र॒ण्ययाः॑ का॒चा भ॑वन्ति। ज्योति॒र्वै
हि॒र॒ण्यम्। रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः॥१६॥

ज्योति॑श्चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं च॑ स॒मीची॑ दधाति। स॒हस्रं॑ भवन्ति।
स॒हस्रं॑स॒म्मितः॑ सु॒व॒र्गो लो॒कः। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॑भिजि॒त्यै।
अप॑ वा ए॒तस्मा॑त्तेज॑ इन्द्रि॒यं प॒शवः॑ श्रीः क्रा॑मन्ति।
योऽश्व॑मे॒धेन॑ यज॑ते। वस॑वस्त्वाऽऽ॒न्तु गा॑य॒त्रेण॑ छ॒न्द॒सेति॑
महि॑ष्य॒भ्यन॑क्ति। तेजो॑ वा आ॒ज्यम्। तेजो॑ गा॒य॒त्री।

तेजसैवास्मै तेजोऽव रुन्धे॥१७॥

रुद्रास्त्वाञ्जन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसेति वावाता। तेजो वा आज्यम्। इन्द्रियं त्रिष्टुप्। तेजसैवास्मा इन्द्रियमव रुन्धे। आदित्यास्त्वाञ्जन्तु जागतेन छन्दसेति परिवृत्ती। तेजो वा आज्यम्। पशवो जगती। तेजसैवास्मे पशूनव रुन्धे। पत्नयोऽभ्यञ्जन्ति। श्रिया वा एतद्रूपम्॥१८॥

यत्पत्नयः। श्रियमेवास्मिन्तदधति। नास्मात्तेज इन्द्रियं पशवः श्रीरपं क्रामन्ति। लाजी(३)ञ्छाची(३)न् यशोममाँ(४) इत्यतिरिक्तमन्नमश्वायोपाहरन्ति। प्रजामेवान्नादीं कुर्वते। एतद्देवा अन्नमत्तैतदन्नमद्धि प्रजापत इत्याह। प्रजायामेवान्नाद्यं दधते। यदि नावजिघ्रैत्। अग्निः पशुरासीदित्यवघ्रापयेत्। अव हैव जिघ्रति। आक्रान् वाजी क्रमैरत्यक्रमीद्वाजी द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी सधस्थमित्यश्वमनुमन्त्रयते। एषां लोकानामभिजित्यै। समिद्धो अञ्जकृदरं मतीनामित्यश्वस्याप्रियो भवन्ति सरूपत्वाय॥१९॥

परितस्थुष इत्याहुमे एवास्मै युनक्त्यभिजित्यै भरन्त्यश्वमेधो रुन्धे रूपञ्जिघ्रति त्रीणि च॥[४]

तेजसा वा एष ब्रह्मवर्चसेन व्यृध्यते। योऽश्वमेधेन यजते। होता च ब्रह्मा च ब्रह्मोद्यं वदतः। तेजसा चैवेन ब्रह्मवर्चसेन च समर्धयतः। दक्षिणतो ब्रह्मा भवति। दक्षिणत आयतनो वै ब्रह्मा। बारुहस्पत्यो वै ब्रह्मा। ब्रह्मवर्चसमेवास्य दक्षिणतो दधाति। तस्मादक्षिणोऽर्थो ब्रह्मवर्चसितरः। उत्तरतो होता

भवति॥ २० ॥

उत्तरत आयतनो वै होता। आग्नेयो वै होता। तेजो
वा अग्निः। तेज एवास्योत्तरतो दधाति। तस्मादुत्तरो-
ऽर्धस्तेजस्वितरः। यूपमभितो वदतः। यजमानदेवत्यो
वै यूपः। यजमानमेव तेजसा च ब्रह्मवर्चसेन च
समर्धयतः। किं स्विदासीत्पूर्वचित्तिरित्याह। द्यौर्वै वृष्टिः
पूर्वचित्तिः॥ २१ ॥

दिवमेव वृष्टिमव रुन्धे। किं स्विदासीद्बृहद्वय
इत्याह। अश्वो वै बृहद्वयः। अश्वमेवाव रुन्धे। किं
स्विदासीत्पिशङ्गिलेत्याह। रात्रिर्वै पिशङ्गिला। रात्रिमेवाव
रुन्धे। किं स्विदासीत्पिलिप्पिलेत्याह। श्रीर्वै पिलिप्पिला।
अन्नाद्यमेवाव रुन्धे॥ २२ ॥

कः स्विदेकाकी चरतीत्याह। असौ वा आदित्य एकाकी
चरति। तेज एवाव रुन्धे। क उस्विञ्जायते पुनरित्याह।
चन्द्रमा वै जायते पुनः। आयुरेवाव रुन्धे। किं स्विद्धिमस्य
भेषजमित्याह। अग्निर्वै हिमस्य भेषजम्। ब्रह्मवर्चसमेवाव
रुन्धे। किं स्विदावपनं महदित्याह॥ २३ ॥

अयं वै लोक आवपनं महत्। अस्मिन्नेव लोके प्रति
तिष्ठति। पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्या इत्याह। वेदिर्वै
परोऽन्तः पृथिव्याः। वेदिमेवाव रुन्धे। पृच्छामि त्वा भुवनस्य
नाभिमित्याह। यज्ञो वै भुवनस्य नाभिः। यज्ञमेवाव रुन्धे।

पृच्छामि॑ त्वा॒ वृष्णो॑ अश्व॑स्य॒ रेत॒ इत्या॑ह। सोमो॒ वै वृष्णो॑
अश्व॑स्य॒ रेतः॑। सोम॑पी॒थमे॒वाव॑ रुन्धे। पृच्छामि॑ वा॒चः प॑र॒मं
व्यो॑मेत्या॑ह। ब्रह्म॒ वै वा॒चः प॑र॒मं व्यो॑म। ब्रह्म॒वर्च॑समे॒वाव॑
रुन्धे॥२४॥

होता॑ भवति॒ वै वृष्टिः॑ पूर्व॑चित्ति॒रन्नाद्य॑मे॒वाव॑ रुन्धे म॒हदित्या॑ह सोमो॒ वै वृष्णो॑ अश्व॑स्य॒
रेत॑श्च॒त्वारि॑ च॥ [५]

अप॒ वा ए॒तस्मा॑त्प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति। यो॑ऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते।
प्रा॒णाय॒ स्वाहा॑ व्या॒नाय॒ स्वाहे॑ति॒ संज्ञ॑प्यमा॒न आ॑हु॒तीर्जु॑होति।
प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति। नास्मा॑त्प्रा॒णा अप॑क्रामन्ति।
अव॑न्तीः स्थाव॑न्तीस्त्वाऽव॑न्तु। प्रि॒यं त्वा॑ प्रि॒याणा॑म्।
वर्षि॑ष्ठमाप्या॒नाम्। नि॒धीनां॑ त्वा॑ निधि॒पति॑ हवामहे वसो
ममे॒त्याह॑। अपै॒वास्मै॒ तद्धु॑वते॥२५॥

अथो॑ ध्रुव॑न्त्ये॒वैन॑म्। अथो॒ न्ये॒वास्मै॑ ह्रुवते। त्रिः परि॑यन्ति।
त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒भ्य ए॒वैनं॑ लो॒केभ्यो॑ ध्रुवते। त्रिः पुनः॑
परि॑यन्ति। षट्त्सम्प॑द्यन्ते। षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तुभि॑रे॒वैनं॑ ध्रुवते।
अप॒ वा ए॒तेभ्यः॑ प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति॥२६॥

ये य॒ज्ञे ध्रु॑वनं॒ तन्व॑ते। न॒वकृ॑त्वः परि॑यन्ति। न॒व वै पु॑रुषे
प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वाऽऽत्म॑न्दधते। नै॒भ्यः प्रा॒णा अप॑क्रामन्ति।
अम्बे॑ अम्बा॒ल्यम्बि॑क॒ इति॑ पत्नी॑मुदान॑यति। अह॑तै॒वैना॑म्।
सुभ॑गे॒ काम्पी॑लवा॒सिनी॑त्या॑ह। तप॑ ए॒वैना॑मुप॑नयति। सु॒वर्गे
लो॒के सम्प्रो॑र्णवा॒मिति॑त्या॑ह॥२७॥

सुव॒र्गमे॒वैनं॑ लो॒कं ग॑मयति। आऽहम॑जानि गर्भ॒धमा
त्वम॑जाऽसि गर्भ॒धमित्या॑ह। प्र॒जा वै प॒शवो॑ गर्भः।
प्र॒जामे॒व प॒शूना॒त्मन्ध॑त्ते। दे॒वा वा अ॑श्वमे॒धे प॑वमाने।
सुव॒र्गं लो॒कं न प्रा॑जानन्। तमश्वः॑ प्राजा॑नात्।
यथ्सू॒चीभि॑रसिप॒थान्क॑ल्पयन्ति। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
प्रज्ञा॑त्यै। गा॒यत्री त्रि॒ष्टुब्ज॑ग॒तीत्या॑ह॥२८॥

य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। त्र्य्यः॑ सू॒च्यो भ॑वन्ति। अ॒यस्म॑र्य्यो रज॒ता
हरि॑ण्यः। अ॒स्य वै लो॒कस्य॑ रू॒पम॑यस्म॒र्य्यः। अ॒न्तरि॑क्षस्य
रज॒ताः। दि॒वो हरि॑ण्यः। दि॒शो वा अ॑यस्म॒र्य्यः। अ॒वा॒न्तर॑दि॒शा
र॑ज॒ताः। ऊ॒र्ध्वा हरि॑ण्यः। दि॒श ए॒वास्मै॑ कल्पयति। कस्त्वा॑
छ्यति॑ कस्त्वा॒ विशा॑स्तीत्या॒हाहि॑सायै॥२९॥

हु॒वते॒ क्राम॑न्त्यूर्वा॒थामि॑त्या॒ह ज॑गतीत्या॒ह क॑ल्पयत्येकं च॥ [६]

अप॒ वा ए॒तस्मा॑च्छ्री॒ राष्ट्रं॑ क्राम॑ति। योऽश्व॑मे॒धेन॑
यज॑ते। ऊ॒र्ध्वामे॑ना॒मुच्छ्र॑यता॒दित्या॑ह। श्रीर्वै॑ रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः।
श्रिय॑मे॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रमूर्ध्व॑मुच्छ्र॑यति। वे॒णुभा॑रङ्गि॒रावि॑वेत्या॒ह। रा॒ष्ट्रं
वै भा॑रः। रा॒ष्ट्रमे॒वास्मै॑ पर्यू॑हति। अथा॑स्या॒ मध्य॑मेधता॒मित्या॑ह।
श्रीर्वै॑ रा॒ष्ट्रस्य॑ मध्य॑म्॥३०॥

श्रिय॑मे॒वाव॑ रुन्धे। शी॒ते वा॑ते पुन॒न्निवे॑त्या॒ह। क्षे॒मो वै रा॒ष्ट्रस्य॑
शी॒तो वा॑तः। क्षे॒ममे॒वाव॑ रुन्धे। यद्ध॑रिणी॒ यव॑म॒त्तीत्या॑ह। वि॒द्वै
ह॑रिणी। रा॒ष्ट्रं य॑वः। वि॒शं चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं च॑ स॒मीची॑ दधाति।

न पुष्टं पशु मन्यत इत्याह। तस्माद्राजां पशून् पुष्यति॥३१॥

शूद्रा यदर्यजारा न पोषाय धनायतीत्याह। तस्माद्वैशीपुत्रं नाभिषिञ्चन्ते। इयं युका शंकुन्तिकेत्याह। विड्वै शंकुन्तिका। राष्ट्रमश्वमेधः। विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीचीं दधाति। आहलमिति सर्पतीत्याह। तस्माद्राष्ट्राय विशः सर्पन्ति। आहतं गभे पस इत्याह। विड्वै गर्भः॥३२॥

राष्ट्रं पसः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं घातुकम्। माता च ते पिता च त इत्याह। इयं वै माता। असौ पिता। आभ्यामेवैनं परिददाति। अग्रं वृक्षस्य रोहत इत्याह। श्रीर्वै वृक्षस्याग्रम्। श्रियमेवाव रुन्धे॥३३॥

प्रसुलामीति ते पिता गभे मुष्टिमंतसयदित्याह। विड्वै गर्भः। राष्ट्रं मुष्टिः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं घातुकम्। अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रामन्ति। ये यज्ञेऽपूतं वदन्ति। दधिक्राव्णो अकारिषमिति सुरभिमतीमृचं वदन्ति। प्राणा वै सुरभयः। प्राणानेवाऽऽत्मन्दधते। नैभ्यः प्राणा अपक्रामन्ति। आपो हि ष्ठा मयोभुव इत्यद्विर्मार्जयन्ते। आपो वै सर्वा देवताः। देवताभिरेवाऽऽत्मानं पवयन्ते॥३४॥

राष्ट्रस्य मध्यं पुष्यति गर्भो रुन्धे दधते चत्वारि च॥—————[७]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा प्रेणाऽनु प्राविशत्। ताभ्यः पुनः सम्भवितुं नाशक्रोत्। सोऽब्रवीत्। ऋध्रवदिथ्सः। यो मेतः

पुनः सम्भरदिति। तं देवा अश्वमेधेनैव समभरन्। ततो वै त
आर्ध्वन्। योऽश्वमेधेन यजते। प्रजापतिमेव सम्भरत्युधोति।
पुरुषमालभते॥ ३५॥

वैराजो वै पुरुषः। विराजमेवालभते। अथो अन्नं वै विराट्।
अन्नमेवाव रुन्धे। अश्वमालभते। प्राजापत्यो वा अश्वः।
प्रजापतिमेवालभते। अथो श्रीर्वा एकशफम्। श्रियमेवाव
रुन्धे। गामालभते॥ ३६॥

यज्ञो वै गौः। यज्ञमेवालभते। अथो अन्नं वै गौः। अन्नमेवाव
रुन्धे। अजावी आलभते भूम्ने। अथो पुष्टिर्वै भूमा। पुष्टिमेवाव
रुन्धे। पर्यग्निकृतं पुरुषं चारण्याश्चोत्सृजन्त्यहिंसायै।
उभौ वा एतौ पशू आलभ्येते। यश्चावमो यश्च परमः।
तैऽस्योभये यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा अभिप्रीताः। अभिजिता
अभिहुता भवन्ति। नैनं दङ्गवः पशवो यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा
अभिप्रीताः। अभिजिता अभिहुता हिंसन्ति। योऽश्वमेधेन
यजते। य उ चैनमेवं वेद॥ ३७॥

लभते गामालभते परमोऽष्टौ च॥ [८]

प्रथमेन वा एष स्तोमेन राध्वा। चतुष्टोमेन कृतेनायानामुत्तरे-
हनं। एकविंशे प्रतिष्ठायां प्रति तिष्ठति। एकविंशत्प्रतिष्ठायां
ऋतूनन्वारोहति। ऋतवो वै पृष्ठानि। ऋतवः संवत्सरः।
ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रतिष्ठायां। देवता अभ्यारोहति। शक्ररयः
पृष्ठं भवन्त्यन्यदन्यच्छन्दः। अन्येऽन्ये वा एते पशव

आलभ्यन्ते॥३८॥

उ॒ते॒व॒ ग्रा॒म्याः। उ॒ते॒वा॒र॒ण्याः। अ॒ह॒रे॒व रू॒पेण॒ स॒म॒र्ध॒य॒ति।
अथो॒ अ॒हं ए॒वैष॒ ब॒लि॒र॒हि॒य॒ते। तदा॑हुः। अ॒प॒श॒वो वा ए॒ते।
यद॑जा॒व॒यंश्चा॒र॒ण्याश्च॑। ए॒ते वै स॒र्वे प॒श॒वः। यद्ग॒व्या इति॑।
ग॒व्यान्प॒शून्नु॒त्त॒मेऽहं॑ ना॒ल॒भ॒ते॥३९॥

तेनै॒वोभ॒या॑न्प॒शून्व॑ रु॒न्धे। प्रा॒जाप॒त्या भ॑वन्ति। अ॒न॒भि॒जि॒त॒स्याभि॒जित्यै॑। सौ॒री॒र्न॒व॒ श्वे॒ता व॒शा अ॒नू॒ब॒न्ध्या॑
भवन्ति। अ॒न्त॒त ए॒व ब्र॑ह्मव॒र्च॒स॒म॒व॑ रु॒न्धे। सोमा॑य
स्व॒राज्ञे॑ऽनोवा॒हाव॑न्नु॒द्वाहा॒विति॑ द्व॒न्दि॒नः प॒शूना॑ल॒भ॒ते।
अ॒हो॒रा॒त्राणा॑म॒भिजित्यै॑। प॒शुभि॒र्वा ए॒ष व्यु॑ध्यते। यो॑ऽश्वमे॒धेन॑
यज॑ते। छ॒ग॒लं क॒ल्माषं॑ कि॒किदी॒विं वि॑दी॒ग॒य॒मिति॑
त्वा॒ष्ट्रा॒न्प॒शूना॑ ल॒भ॒ते। प॒शुभि॒रे॒वाऽऽत्मा॑न्॒५ स॒म॒र्ध॒य॒ति।
ऋ॒तुभि॒र्वा ए॒ष व्यु॑ध्यते। यो॑ऽश्वमे॒धेन॑ यज॑ते। पि॒शङ्गा॒स्त्रयो॑
वा॒स॒न्ता इत्यृ॑तुप॒शूना॑ल॒भ॒ते। ऋ॒तुभि॒रे॒वाऽऽत्मा॑न्॒५
स॒म॒र्ध॒य॒ति। आ वा ए॒ष प॒शुभ्यो॑ वृ॒श्च्य॒ते। यो॑ऽश्वमे॒धेन॑
यज॑ते। पर्य॑ग्निकृ॒ता उ॒त्सृ॑ज॒न्त्यना॑व्र॒स्काय॑॥४०॥

लभ्यन्ते लभते त्वाष्ट्रान्पशूनालभतेऽष्टौ च॥ [९]

प्र॒जाप॑तिर॒काम॑यत॒ म॒हान॑न्नादः स्या॒मिति॑। स ए॒ताव॑श्वमे॒धे
म॑हि॒माना॑वपश्यत्। ताव॑गृ॒ह्णी॒त। ततो॒ वै स म॒हान॑न्नादो॒-
ऽभव॑त्। यः का॒मये॑त॒ म॒हान॑न्नादः स्या॒मिति॑। स ए॒ताव॑श्वमे॒धे
म॑हि॒मानौ गृ॒ह्णी॒त। म॒हाने॒वान्ना॒दो भ॑वति। य॒ज॒मा॒न॒दे॒व॒त्या

वै वृषा। राजा महिमा। यद्वृषां महिम्नोभयतः परियजति।
यजमानमेव राज्येनोभयतः परिगृह्णाति। पुरस्तात्स्वाहाकारा
वा अन्ये देवाः। उपरिष्ठात्स्वाहाकारा अन्ये। ते वा एतेऽश्व
एव मेध्यं उभयेऽर्वरुध्यन्ते। यद्वृषां महिम्नोभयतः परियजति।
तानेवोभयान्प्रीणाति॥ ४१॥

परियजति षट्॥ [१०]

वैश्वदेवो वा अश्वः। तं यत्प्राजापत्यं कुर्यात्। या
देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन व्यर्धयेत्। देवताभ्यः
समदं दध्यात्। स्तेगान्दष्ट्राभ्यां मण्डूकां जम्येभिरिति।
आज्यमवदानं कृत्वा प्रतिसङ्ख्यायमाहुतीर्जुहोति। या एव
देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन समर्धयति। न देवताभ्यः
समदं दधाति॥ ४२॥

चतुर्दशैताननुवाकाञ्जुहोत्यनन्तरित्यै। प्रयासाय स्वाहेति
पञ्चदशम्। पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयः। अर्धमासशः
संवत्सर आप्यते। देवासुराः संयन्ता आसन्। तैऽब्रुवन्नग्नयः
स्विष्टकृतः। अश्वस्य मेध्यस्य वयमुद्धारमुद्धारामहै।
अथैतानभि भवामेति। ते लोहितमुदहरन्त। ततो देवा
अभवन्॥ ४३॥

पराऽसुराः। यत्स्विष्टकृद्भ्यो लोहितं जुहोति भ्रातृव्याऽभिभूत्यै।
भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। गोमृगकण्ठेन
प्रथमामाहुतिं जुहोति। पशवो वै गोमृगः। रुद्रोऽग्निः

स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशून्तर्दधाति। अथो यत्रैषा-
ऽऽहुतिरहूयते। न तत्र रुद्रः पशून्भिमन्यते॥४४॥

अश्वशफेनं द्वितीया माहुतिं जुहोति। पशवो वा एकशफम्।
रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशून्तर्दधाति। अथो यत्रैषा-
ऽऽहुतिरहूयते। न तत्र रुद्रः पशून्भिमन्यते। अयस्मर्येन
कमण्डलुना तृतीयां। आहुतिं जुहोत्यायास्यो वै प्रजाः।
रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव प्रजा अन्तर्दधाति। अथो
यत्रैषाऽऽहुतिरहूयते। न तत्र रुद्रः प्रजा अभिमन्यते॥४५॥

दधात्यभवंमन्यते प्रजा अन्तर्दधाति द्वे च ॥ [११]

अश्वस्य वा आलब्धस्य मेध उदक्रामत्। तदश्वस्तोमीय-
मभवत्। यदश्वस्तोमीयं जुहोति। समेधमेवैनमालभते।
आज्येन जुहोति। मेधो वा आज्यम्। मेधोऽश्वस्तोमीयम्।
मेधेनैवास्मिन्मेधं दधाति। षट्त्रिंशतं जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा
बृहती॥४६॥

बार्हताः पशवः। सा पशूनां मात्रा। पशूनेव मात्रया
समर्धयति। तायद्भूयसीर्वा कनीयसीर्वा जुहुयात्।
पशून्मात्रया व्यर्धयेत्। षट्त्रिंशतं जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा
बृहती। बार्हताः पशवः। सा पशूनां मात्रा। पशूनेव मात्रया
समर्धयति॥४७॥

अश्वस्तोमीयं हुत्वा द्विपदा जुहोति। द्विपाद्वै पुरुषो

द्विप्रतिष्ठः। तदेनं प्रतिष्ठया समर्धयति। तदाहुः।
 अश्वस्तोमीयं पूर्व१ होतव्याँ(३)न्दिपदा(३) इति। अश्वो
 वा अश्वस्तोमीयम्। पुरुषो द्विपदाः। अश्वस्तोमीय१ हुत्वा
 द्विपदा जुहोति। तस्माद्विपाच्चतुष्पादमत्ति। अथो द्विपद्येव
 चतुष्पदः प्रतिष्ठापयति। द्विपदा हुत्वा। नान्यामुत्तरामाहुतिं
 जुहुयात्। यदन्यामुत्तरामाहुतिं जुहुयात्। प्र प्रतिष्ठयाँश्चवेत।
 द्विपदा अन्ततो जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥४८॥

बृहत्त्यर्धयति स्थापयति पञ्च च॥

[१२]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाँक्रामत्।
 तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्।
 तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टि-
 त्वम्। यत्संवत्सरमिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति।
 सावित्रियो भवन्ति॥४९॥

इयं वै सविता। यो वा अस्यान्नश्यति यो निलयते।
 अस्यां वाव तं विन्दन्ति। न वा इमां कश्चनेत्याहुः।
 तिर्यङ्गोर्ध्वोत्येतुमर्हतीति। यत्सावित्रियो भवन्ति। सवितृ-
 प्रसूत एवैनमिच्छति। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतं
 गन्तोः। यत्सायं धृतीर्जुहोति। अश्वस्य यत्यै धृत्यै॥५०॥

यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। यत्सायं
 धृतीर्जुहोति। अश्वस्यैव यत्यै धृत्यै। तस्मात्सायं
 प्रजाः क्षेम्या भवन्ति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव

तदन्विच्छति। तस्माद्विवां नष्टेष एति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते
सायं धृतीर्जुहोति। अहोरात्राभ्यामेवैनमन्विच्छति। अथो
अहोरात्राभ्यामेवास्मै योगक्षेमं कल्पयति॥५१॥

भवन्ति धृत्या एनमन्विच्छत्येकं च॥ [१३]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रं कामति। योऽश्वमेधेन यजते।
ब्राह्मणौ वीणागाथिनौ गायतः। श्रिया वा एतद्रूपम्। यद्वीणा।
श्रियमेवास्मिन्तद्धतः। यदा खलु वै पुरुषः श्रियमश्नुते।
वीणाऽस्मै वाद्यते। तदाहुः। यदुभौ ब्राह्मणौ गायेताम्॥५२॥
प्रभ्रंशुकास्माच्छ्रीः स्यात्। न वै ब्राह्मणे श्री रमत इति।
ब्राह्मणोऽन्यो गायेत्। राजन्योऽन्यः। ब्रह्म वै ब्राह्मणः।
क्षत्रं राजन्यः। तथा हास्य ब्रह्मणा च क्षत्रेण चोभयतः
श्रीः परिगृहीता भवति। तदाहुः। यदुभौ दिवा गायेताम्।
अपास्माद्राष्ट्रं कामेत्॥५३॥

न वै ब्राह्मणे राष्ट्रं रमत इति। यदा खलु वै राजा कामयते।
अथ ब्राह्मणं जिनाति। दिवा ब्राह्मणो गायेत्। नक्तं राजन्यः।
ब्रह्मणो वै रूपमहः। क्षत्रस्य रात्रिः। तथा हास्य ब्रह्मणा च
क्षत्रेण चोभयतो राष्ट्रं परिगृहीतं भवति। इत्यददा इत्ययजथा
इत्यपच इति ब्राह्मणो गायेत्। इष्टापूर्तं वै ब्राह्मणस्य॥५४॥

इष्टापूर्तेनैवैनं स समर्धयति। इत्यजिना इत्ययुध्यथा
इत्यमुं सङ्ग्राममहन्निति राजन्यः। युद्धं वै राजन्यस्य।
युद्धेनैवैनं स समर्धयति। अक्लृप्ता वा एतस्यर्तव इत्याहुः।

योऽश्वमेधेन यजत इति। तिस्रोऽन्यो गायति तिस्रोऽन्यः।
षट्सम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतून्वास्मै कल्पयतः।
ताभ्यां स॒ऽस्थायाम्। अनोयुक्ते च शते च ददाति। शतायुः
पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति॥५५॥

गायताङ्गामेद्वाह्मणस्य कल्पयतश्चत्वारि च॥ [१४]

सर्वेषु वा एषु लोकेषु मृत्यवोऽन्वायन्ताः। तेभ्यो यदाहुतीर्न
जुहुयात्। लोकैर्लोक एनं मृत्युर्विन्देत्। मृत्यवे स्वाहा
मृत्यवे स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। लोकाल्लोकादेव
मृत्युमवयजते। नैनं लोकैर्लोके मृत्युर्विन्दति। यदमुष्मै
स्वाहाऽमुष्मै स्वाहेति जुह्वत्सश्चक्षीत। बहं मृत्युममित्रं
कुर्वीत। मृत्यवे स्वाहेत्येकस्मा एवैकां जुहुयात्। एको वा
अमुष्मिल्लोके मृत्युः॥५६॥

अशनया मृत्युरेव। तमेवामुष्मिल्लोकेऽवयजते। भ्रूणहत्यायै
स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं जुहोति। भ्रूणहत्यामेवाव यजते।
तदाहुः। यद्भ्रूणहत्या पात्र्याऽथ। कस्माद्यज्ञेऽपि क्रियत
इति। अमृत्युर्वा अन्यो भ्रूणहत्याया इत्याहुः। भ्रूणहत्या
वाव मृत्युरिति। यद्भ्रूणहत्यायै स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं
जुहोति॥५७॥

मृत्युमेवाऽऽहत्या तर्पयित्वा परिपाणं कृत्वा। भ्रूणघ्ने

भेषजं करोति। एतां ह वै मुण्डिभ औदन्यवः।
 भ्रूणहृत्यायै प्रायश्चित्तिं विदां चकार। यो हास्यापि प्रजायां
 ब्राह्मणं हन्ति। सर्वस्मै तस्मै भेषजं करोति। जुम्बकाय
 स्वाहेत्यवभृथ उत्तमामाहुतिं जुहोति। वरुणो वै जुम्बकः।
 अन्तत एव वरुणमवयजते। खलतेर्विक्लिधस्य शुक्लस्य
 पिङ्गाक्षस्य मूर्धं जुहोति। एतद्वै वरुणस्य रूपम्। रूपेणैव
 वरुणमवयजते॥५८॥

लोके मृत्युर्जुहोति मूर्धं जुहोति द्वे च॥—————[१५]

वारुणो वा अश्वः। तं देवतया व्यर्धयति। यत्प्राजापत्यं
 करोति। नमो राज्ञे नमो वरुणायेत्याह। वारुणो वा अश्वः।
 स्वयैवैनं देवतया समर्धयति। नमोऽश्वाय नमः प्रजापतय
 इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयति।
 नमोऽधिपतय इत्याह॥५९॥

धर्मो वा अधिपतिः। धर्ममेवाव रुन्धे। अधिपतिरस्यधिपतिं
 मा कुर्वधिपतिरहं प्रजानां भूयासमित्याह। अधिपतिमेवैनं
 समानानां करोति। मां धेहि मयि धेहीत्याह। आशिष-
 मेवैतामा शास्ते। उपाकृताय स्वाहेत्युपाकृते जुहोति।
 आलब्धाय स्वाहेति नियुक्ते जुहोति। हुताय स्वाहेति हुते
 जुहोति। एषां लोकानामभिजित्यै॥६०॥

प्र वा एष एभ्यो लोकेभ्यश्च्यवते। योऽश्वमेधेन यजते।

आ॒ग्ने॒यमै॑न्द्रा॒ग्रमा॑श्विनम्। तान्प॒शूना॑ल॒भते॒ प्रति॑ष्ठित्यै।
यदा॑ग्ने॒यो भव॑ति। अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वताः॑। दे॒वता॑ ए॒वाव॑ रुन्धे।
ब्र॒ह्म वा अ॒ग्निः। क्ष॒त्रमिन्द्रः॑। यदै॑न्द्रा॒ग्रो भव॑ति॥६१॥

ब्र॒ह्मक्ष॑त्रे ए॒वाव॑ रुन्धे। यदा॑श्वि॒नो भव॑ति। आ॒शिषा॑मव॒रुद्धौ॑।
त्रयो॑ भवन्ति। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒ष्वेव॑ लो॒केषु॑ प्रति॑ तिष्ठति।
अ॒ग्नये॑ऽहोमु॒चेऽष्टा॑क॒पाल॒ इति॒ दश॑हविष॒मिष्टिं॑ निर्व॑पति।
दशा॑क्षरा वि॒राट्। अन्न॑ वि॒राट्। वि॒राजै॑वान्नाद्य॒मव॑ रुन्धे।
अ॒ग्नेर्म॑न्वे प्रथ॒मस्य॒ प्रचे॑तस् इति॑ याज्यानुवा॒क्या भव॑न्ति
सर्व॑त्वाय॥६२॥

अधि॑पतय॒ इत्या॑हाभिजित्या ऐन्द्रा॒ग्रो भव॑ति रुन्ध॒ एकं॑ च॥—————[१६]

यद्य॑श्व॒मुप॑तप॒द्विन्दे॑त्। आ॒ग्ने॒यम॒ष्टाक॑पालं॒ निर्व॑पेत्। सौ॒म्यं
च॒रुम्। सा॒वि॒त्रम॒ष्टाक॑पालम्। यदा॑ग्ने॒यो भव॑ति। अ॒ग्निः सर्वा॑
दे॒वताः॑। दे॒वता॑भिरे॒वैनं॑ भिष॒ज्यति॑। यथ्सौ॒म्यो भव॑ति। सोमो॒
वा ओष॑धीना॒राजा॑। याभ्य॑ ए॒वैनं॑ वि॒न्दति॑॥६३॥

ताभि॑रे॒वैनं॑ भिष॒ज्यति॑। यथ्सौ॒वि॒त्रो भव॑ति। स॒वि॒तृप्र॑सूत ए॒वैनं॑
भिष॒ज्यति॑। ए॒ताभि॑रे॒वैनं॑ दे॒वता॑भिर्भिष॒ज्यति॑। अ॒ग॒दो है॒व
भव॑ति। पौ॒ष्णं च॒रुं निर्व॑पेत्। यदि॑ श्लो॒णः स्या॑त्। पू॒षा
वै श्लौ॑ण्यस्य भिष॒क्। स ए॒वैनं॑ भिष॒ज्यति॑। अ॒श्लौ॒णो है॒व
भव॑ति॥६४॥

रौ॒द्रं च॒रुं निर्व॑पेत्। यदि॑ म॒हती दे॒वता॑ऽभि॒मन्ये॑त। ए॒तद्दे॒व॒त्यो
वा अ॒श्वः। स्वयै॒वेन॑ दे॒वता॑या भिष॒ज्यति॑। अ॒ग॒दो है॒व भ॑वति।
वै॒श्वान॒रं द्वा॒द॒श॒क॒पालं॑ निर्व॑पेन्मृ॒गाख॑रे यदि॑ नाऽऽग॒च्छेत्।
इ॒यं वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः। इ॒यमे॒वेन॑म॒र्चिभ्या॑ परि॒रोध॑मान॒यति॑।
आहै॒व सु॒त्यम॑हर्गच्छति। यद्य॑धी॒यात्॥६५॥

अ॒ग्नये॑ऽहो॒मुचे॑ऽष्टा॒क॒पालः। सौ॒र्यं प॒यः। वा॒य॒व्यं
आज्य॑भागः। यज॑मानो वा अ॒श्वः। अ॒ह॒सा वा ए॒ष
गृ॑हीतः। यस्या॒श्वो मे॒धाय॑ प्रोक्षि॑तोऽध्येति॑। यद॒हो॒मुचे॑
निर्व॑पति। अ॒ह॒स ए॒व तेन॑ मुच्यते। यज॑मानो वा अ॒श्वः।
रेत॑सा वा ए॒ष व्यृ॑ध्यते॥६६॥

यस्या॒श्वो मे॒धाय॑ प्रोक्षि॑तोऽध्येति॑। सौ॒र्यं रेतः॑। यथ्सौ॒र्यं प॒यो
भ॑वति। रेत॑सै॒वेन॑ स॒ सम॑र्धयति। यज॑मानो वा अ॒श्वः।
गर्भै॒र्वा ए॒ष व्यृ॑ध्यते। यस्या॒श्वो मे॒धाय॑ प्रोक्षि॑तोऽध्येति॑।
वा॒य॒व्या गर्भाः॑। यद्वा॒य॒व्यं आ॒ज्य॒भागो भ॑वति। गर्भै॒रे॒वेन॑ स॒
सम॑र्धयति। अथो॒ यस्यै॒षाऽश्व॑मे॒धे प्राय॑श्चित्तिः क्रि॒यते॑।
इ॒ष्ट्वा व॑सी॒यान्भ॑वति॥६७॥

विन्दत्यश्लो॒णो है॒व भ॑वत्यधी॒यादृ॑ध्यते गर्भै॒रे॒वेन॑ स॒ सम॑र्धयति द्वे च॥—[१७]

तदा॑हुः। द्वा॒द॒श ब्र॒ह्मो॒द॒ना॒थ्स॑ स्थि॒ते निर्व॑पेत्। द्वा॒द॒शभि॑र्वेष्टि॒-
भि॒र्यजे॑तेति॑। यदिष्टि॑भि॒र्यजे॑त। उ॒प॒नामु॑क ए॒नं य॒ज्ञः स्या॑त्।
पापी॑या॒स्तु स्या॑त्। आ॒प्तानि॑ वा ए॒तस्य॑ छ॒न्दा॑सि। य

ई॒जानः॑। तानि॒ क ए॒ताव॑दाशु पुनः॒ प्रयु॑ञ्जीतेति॑। सर्वा॒ वै स॒ंस्थि॑ते य॒ज्ञे वागा॑प्यते॥६८॥

साप्ता भ॑वति या॒तया॑ग्नी। क्रूरी॑कृतेव॒ हि भव॑त्यरु॒ष्कृता। सा न पुनः॑ प्रयुज्येत्याहुः॑। द्वाद॑शैव ब्र॒ह्मौद॑नान्त्स॒ंस्थि॑ते निर्व॑पेत्। प्र॒जाप॑तिर्वा ओ॒दनः॑। य॒ज्ञः प्र॒जाप॑तिः। उ॒पना॑मु॒क ए॒नं य॒ज्ञो भ॑वति। न पापी॑यान्भवति। द्वाद॑श भवन्ति। द्वाद॑शमा॒साः संव॑त्सरः। संव॑त्सर ए॒व प्रति॑ तिष्ठति॥६९॥

आप्य॑ते संव॑त्सर एकं च॥ _____ [१८]

ए॒ष वै वि॒भूर्नाम॑ य॒ज्ञः। सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ वि॒भु भ॑वति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै प्र॒भूर्नाम॑ य॒ज्ञः। सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ प्र॒भु भ॑वति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वा ऊ॒र्जस्वा॒न्नाम॑ य॒ज्ञः। सर्व॑ ह॒ वै तत्रो॒र्जस्व॑द्भवति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै प॒य॒स्वा॒न्नाम॑ य॒ज्ञः॥७०॥

सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ प॒य॒स्व॑द्भवति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै वि॒धृ॒तो नाम॑ य॒ज्ञः। सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ वि॒धृ॒तं भ॑वति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै व्या॒वृ॒त्तो नाम॑ य॒ज्ञः। सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ व्या॒वृ॒त्तं भ॑वति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै प्र॒ति॒ष्ठि॒तो नाम॑ य॒ज्ञः। सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ प्र॒ति॒ष्ठि॒तं भ॑वति॥७१॥

यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै ते॒ज॒स्वी नाम॑ य॒ज्ञः। सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ ते॒ज॒स्वि भ॑वति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै

ब्रह्मवर्चसी नाम यज्ञः। आ ह वै तत्र ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वा अतिव्याधी नाम यज्ञः। आ ह वै तत्र राजन्योऽतिव्याधी जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै दीर्घो नाम यज्ञः। दीर्घायुषो ह वै तत्र मनुष्या भवन्ति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै क्लृप्तो नाम यज्ञः। कल्पते ह वै तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥७२॥

पर्यस्वान्नाम यज्ञः प्रतिष्ठितं भवति यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते षट् (एष वै विभूः प्रभूरूर्जस्वान्ययस्वान् विधृतो व्यावृत्तः प्रतिष्ठितस्तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यतिव्याधी दीर्घः क्लृप्तो द्वादश॥)॥—[१९]

तार्प्येणाश्वः संज्ञपयन्ति। यज्ञो वै तार्प्यम्। यज्ञेनैवैनः समर्धयन्ति। यामेन साम्नां प्रस्तोताऽनूपतिष्ठते। यमलोकमेवैनं गमयति। तार्प्ये च कृत्यधीवासे चाश्वः संज्ञपयन्ति। एतद्वै पशूनां रूपम्। रूपेणैव पशूनव रुन्धे। हिरण्यकशिपु भवति। तेजसोऽवरुद्धौ॥७३॥

रुक्मो भवति। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै। अश्वो भवति। प्रजापतेरास्यै। अस्य वै लोकस्य रूपं तार्प्यम्। अन्तरिक्षस्य कृत्यधीवासः। दिवो हिरण्यकशिपु। आदित्यस्य रुक्मः। प्रजापतेरश्वः। इममेव लोकं तार्प्येणाऽऽप्नोति॥७४॥

अन्तरिक्षं कृत्यधीवासेन। दिवः हिरण्यकशिपुना। आदित्यः रुक्मेण। अश्वेनैव मेध्येन प्रजापतेः सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। एतासामेव देवतानां सायुज्यम्।

सा॒ष्टि॒ताः॑ स॒मान॒लो॒क॒ता॒मा॒प्नो॒ति। यो॑ऽश्व॒मे॒धेन॒ यज॑ते। य
उ॒ चैन॑मे॒वं वेद॑॥ ७५॥

अवरुध्या आप्रोत्यष्टौ च॥ [२०]

आ॒दि॒त्याश्चाङ्गि॑रसश्च सुव॒र्गे लो॒के॑ऽस्प॒र्धन्त॑। तेऽङ्गि॑रस
आ॒दि॒त्येभ्यः॑। अ॒मुमा॑दि॒त्यम॒श्वः॑ श्वे॒तं भू॒तं दक्षि॑णामनयन्।
ते॑ऽब्रुवन्। यन्नो नै॑ष्ट। स वर्यो भू॒दिति॑। तस्मा॑द॒श्वः॑
सव॒र्ये॒त्याह्व॑यन्ति। तस्मा॑द्य॒ज्ञे वरो॑ दीयते। यत्प्र॒जाप॑तिरा॒-
ल॒ब्धोऽश्वो॑ऽभ॒वत्। तस्मा॑द॒श्वो नाम॑॥ ७६॥

यच्छ्व॒यद॒रु॒रासी॑त्। तस्मा॑द॒र्वा नाम॑। यथ्स॒द्यो वाजा॑न्त्सम॒-
ज॑यत्। तस्मा॑द्वा॒जी नाम॑। यदसु॒राणां॑ लो॒काना॑द॒त्त।
तस्मा॑दादि॒त्यो नाम॑। अ॒ग्नि॒र्वा अ॑श्वमे॒धस्य॑ योनि॒रा॒-
य॑त॒नम्। सूर्यो॑ऽग्नेर्योनि॒रा॒य॑त॒नम्। यद॑श्वमे॒धेऽग्नौ॑ चित्य॑
उत्तर॑वेदिमु॒पव॑र्पति। योनि॑मन्तमे॒वैन॑मा॒य॑त॒नव॑न्तं करोति॥ ७७॥

योनि॑माना॒य॑त॒नवान्भव॑ति। य ए॒वं वेद॑। प्रा॒णापा॒नौ वा
ए॒तौ दे॒वाना॑म्। यद॑र्काश्वमे॒धौ। प्रा॒णापा॒नावे॒वाव॑ रुन्धे।
ओजो॑ बलं वा ए॒तौ दे॒वाना॑म्। यद॑र्काश्वमे॒धौ। ओजो॑
बल॑मे॒वाव॑ रुन्धे। अ॒ग्नि॒र्वा अ॑श्वमे॒धस्य॑ योनि॒रा॒य॑त॒नम्।
सूर्यो॑ऽग्नेर्योनि॒रा॒य॑त॒नम्। यद॑श्वमे॒धेऽग्नौ॑ चित्य॑ उत्तर॑वेदिं
चि॒नोति॑। ताव॑र्काश्वमे॒धौ। अ॒र्काश्वमे॒धावे॒वाव॑ रुन्धे। अथो॑
अ॒र्काश्वमे॒धयो॑रे॒व प्र॑ति तिष्ठति॥ ७८॥

नामं करोति सूर्योऽग्नेर्योनि॒रा॒य॑त॒नञ्च॒त्वारि॑ च॥ [२१]

प्रजापतिं वै देवाः पितरम्। पशुं भूतं मेधायाऽऽलभन्त।
तमालभ्योपावसन्। प्रातर्यष्टास्मह इति। एकं वा
एतद्देवानामहः। यथ्संवथ्सुरः। तस्मादश्वः पुरस्ताथ्संवथ्सुर
आलभ्यते। यत्प्रजापतिरालभ्योऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः।
यथ्सद्यो मेधोऽभवत्॥७९॥

तस्मादश्वमेधः। वेदुकोऽश्वमाशुं भवति। य एवं वेद।
यद्वै तत्प्रजापतिरालभ्योऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः प्रजापतेः
पशूनामनुरूपतमः। आऽस्य पुत्रः प्रतिरूपो जायते। य एवं
वेद। सर्वाणि भूतानि सम्भृत्यालभते। समैनं देवास्तेजसे
ब्रह्मवर्चसाय भरन्ति। योऽश्वमेधेन यजते॥८०॥

य उ चैनमेवं वेद। एतद्वै तद्देवा एतान्देवताम्। पशुं
भूतं मेधायाऽऽलभन्त। यज्ञमेव। यज्ञेन यज्ञमयजन्त
देवाः। कामप्रं यज्ञमकुर्वत। तेऽमृतत्वमकामयन्त।
तेऽमृतत्वमगच्छन्। योऽश्वमेधेन यजते। देवानामेवायनेनैति॥८१॥

प्राजापत्येनैव यज्ञेन यजते कामप्रेण। अपुनर्मारमेव
गच्छति। एतस्य वै रूपेण पुरस्तात्प्राजापत्यमृषभं तूपरं
बहुरूपमालभते। सर्वभ्यः कामेभ्यः। सर्वस्याऽऽत्यै। सर्वस्य
जित्यै। सर्वमेव तेनाऽऽप्नोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन
यजते। य उ चैनमेवं वेद॥८२॥

यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य लोमं लोमं जुहोति। अहोरात्रे वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी। यत्सायं प्रातर्जुहोति। अश्वस्यैव मेध्यस्य लोमं लोमं जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य लोमं लोमं जुहोति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य पदे वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदेपदे जुहोति। द्रश्पूर्णमासौ वा अश्वस्य मेध्यस्य पदे॥८३॥

यद्द्रश्पूर्णमासौ यजते। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदेपदे जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य पदेपदे जुहोति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनं वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। असौ वा आदित्योऽश्वः। स आहवनीयमागच्छति। तद्विवर्तते। यदग्निहोत्रं जुहोति। अश्वस्यैव मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति॥८४॥

पदे अग्निहोत्रं जुहोति त्रीणि च॥ [२३]

प्रजापतिस्तमष्टादशभिः प्रजापतिरकामयतोभावस्मै युञ्जन्ति तेजसाऽपंप्राणा अपश्रीरूर्ध्वा प्रजापतिः प्रेणाऽनु प्रथमेन प्रजापतिरकामयत महान्वैश्वदेवो वा अश्वोऽश्वस्य प्रजापतिस्तं यज्ञक्रतुभिरपश्रीर्ब्राह्मणौ सर्वेषु वारुणो यद्यश्वन्तदाहुरेष वै विभूस्ताप्येणादित्याः प्रजापतिं पितरं यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी त्रयोविंशतिः॥२३॥

प्रजापतिरस्मिंल्लोक उत्तरतः श्रियमेव प्रजापतिरकामयत महान्यत्प्रातः प्र वा एष एभ्यो

लोकेभ्यः सर्वं ह वै तत्र पयः स्वद्य उ चैनमेवं वेदं चत्वार्यशीतिः॥८४॥
 प्रजापतिरश्वमेधं जुह्वति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः
 प्रपाठकः समाप्तः॥